

ENNALTAEHKÄISYÄ VAI SYTTYNEIDEN ROIHUJEN SAMMUTTAMISTA?

Opinto-ohjaajien ja projektityöntekijöiden näkemyksiä nuorten syrjäytymisen
ehkäisystä

VaSkoolin tutkimushankkeen 2. osaraportti

Suvi Kivelä
Sakari Ahola

Turun yliopisto
Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE

[http://www.soc.utu.fi/RUSE/PDF_tiedostot/Raportti2.pdf]

RESEARCH UNIT FOR
THE SOCIOLOGY OF
EDUCATION

Yhteisöaloite
EQUAL

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEEMAT.....	6
2.1 Onnistumisten kautta pois syrjäytymisen kehältä	6
2.2 Ohjaajat korostivat varhaisen puuttumisen merkitystä	12
2.3 Koulun ja kodin välinen yhteistyö	13
2.4 Perusongelmina resurssien puute ja toimijoiden erillisyyt	17
2.5 Maahanmuuttajanuorten ohjaus ja tukeminen erityisenä haasteena	24
3 PROSESSI.....	28
3.1 Nuorten valitseminen toimenpiteiden kohteiksi.....	28
3.2 Ammatinvalinnan tekemisen vaikeus.....	30
3.3 Keskeyttäminen	40
3.4 Työelämästä motivaatiota jatko-opintoihin.....	42
4 KOKEMUKSET JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT	49
4.1 Kokemuksia nuorten kanssa työskentelystä.....	49
4.2 Hyvien käytäntöjen levittäminen ja valtavirtaistaminen	55
4.3 Liedon Ohjus-hanke	56
4.4 Korvaustunnit ja läksyparkki	59
4.5 Toimintaluokka	62
4.6 Mielialakoulu hyvänä käytäntönä	67
5 LOPUKSI.....	71
LÄHTEET.....	73
Liite 1.....	77

1 JOHDANTO

Peruskoulun viimeisen luokan oppilaat ovat hyvin tärkeän valinnan edessä hakiessaan jatko-opiskelupaikkaa toiselta asteelta. Samoihin aikoihin nuori on murrosiän myllerryksen keskellä etsimässä itseään ja omaa paikkaansa aikuisten maailmassa. Koulutusvalinnan tekeminen onkin yleensä ensimmäinen suuri päätös, jonka nuori elämässään tekee. Koulun ja nuoren lähipiirin tarjoama tuki ja ohjaus onkin tässä vaiheessa tärkeää onnistuneen ratkaisun tekemiseksi.

Opetushallituksen Opinto-ohjauksen tila 2002 arviointiraportin mukaan opiskelijat olivat kokeneet monenlaisia puutteita ohjauksessa siitä huolimatta, että jatko-opintoihin ohjauksen tavoitteet täyttyivät suurimman osan kohdalla, sillä suurin osa hakeutui ja pääsi yhteishaussa toisen asteen koulutukseen. Nuoret kokivat puutteita muun muassa henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen sekä opiskelutaitojen ohjauksessa, jotka toteutuivat nuorten mielestä melko heikosti tai kohtalaisesti. Erityiseksi ongelma-alueeksi kohosi ammatillisen suuntautumisen ohjaus. Arvioinnissa tuli monin tavoin esiin varsinkin perusopetuksen oppilaiden suuri tarve saada tietoa työelämästä ja ammateista. Vaikka yhteishaku onnistui suurimman osan kohdalla, nähtävissä oli kuitenkin monta ryhmää, joille tarjottu tuki ei ollut riittänyt koulutusvalinnan tekemiseen. Näitä olivat muun muassa perusopetuksen jälkeen ilman jatkosuunnitelmia jääneet nuoret, selkiytymättömillä suunnitelmilla lukioon siirtyneet nuoret, joilla tarkoituksena oli lähinnä ostaa lisääaikaa valinnan tekemiseen sekä ne, jotka keskeyttävät ammatilliset opinnot heti opintojen alkuvaiheissa tai siirtyvät toiselle alalle ”väärän” valinnan takia. Nämä valintojen kanssa kompuroivat nuoret ovat muita suuremmassa vaarassa pudota koulutuksen ulkopuolelle ja siten syrjäytyä myös työmarkkinoilta. (Numminen ym. 2002.)

Ammatinvalinta oli jäänyt melko epäselväksi myös suurelle osalle toisen asteen koulutuksen aloittaneista. Lukion valinneista puolet perusteli valintaansa lisäajan hankkimisella ammatinvalinnan tekemiseen ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuneistakin joka kymmenes oli tehnyt valinnan vasta yhteishakuvaiheessa. Ammatillisen koulutuksen aloittaneista vain 15 prosenttia totesi olevansa omalla alallaan, noin kolmannes oli epävarmoja tästä ja jopa puolet ei tuntenut alaa

omakseen. Ammatin- ja uranvalinnan ohjauksen menetelmien kehittämisen tarve on siis ilmeinen. (Numminen ym. 2002.)

Koulutus on suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin korostetussa asemassa ja ilman koulutusta onkin vaikeaa pärjätä työmarkkinoilla. Kouluttautuminen ylioppilaaksi tai johonkin ammattiin on meillä peruskoulun jälkeen lähes itsestään selvää. Tässä vaiheessa koulutuksen ulkopuolelle jäävien nuorten ajatellaankin olevan suuressa vaarassa syrjäytyä.

Huoli lasten ja nuorten syrjäytymiseen johtavista prosesseista on suuri, ja syrjäytymisen ennaltaehkäisemistä ja varhaista puuttumista korostetaan muun muassa koulua koskevassa lainsäädännössä ja opetussuunnitelmissa. Lainsäädännön mukaan koulun oppilashuollon tehtävänä on vastata lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja sen edistämisestä koulussa ja korjata siinä ilmeneviä puutteita. Oppilashuollosta vastaa yleensä opetuksen, opinto-ohjauksen, erityisopetuksen, kouluterveydenhuollon ja sosiaalityön edustajista koostuva moniammatillinen työryhmä. Laissa on määritelty myös oppilaan tai opiskelijan subjektiiviset oikeudet saada ohjausta sekä opinto-ohjaajan ja opettajien pätevyysvaatimukset. Ohjaustoiminnan tavoitteet on kirjattu myös opetussuunnitelman perusteisiin (2004) ja niiden pohjalta jokaisen oppilaitoksen on laadittava oma ohjaussuunnitelmansa sekä paikallisen tason suunnitelma yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Lasten ja nuorten syrjäytymistä ehkäisevien toimien merkitystä korostetaan myös opetusministeriön koulutuksen kehittämissuunnitelmassa (KESU 2004).

VaSkooli-projektin tavoitteena on ehkäistä nuorten syrjäytymistä koulutuksesta erilaisten tukipalveluiden ja ohjauksen avulla. Kyse ei ole pelkästään perinteisestä opinto-ohjauksesta vaan projektissa ohjauksen ajatellaan kuuluvan myös muille toimijoille niin koulu- ja oppilaitosympäristössä kuin myös muiden nuorten kanssa toimivien tahojen keskuudessa. Pää tavoitteena VaSkooli-projektissa on saavuttaa koulutustakuu Turun ja Salon seutukunnissa vuoden 2007 loppuun mennessä. Koulutustakuulla tarkoitetaan hallituksen asettamaa tavoitetta, jonka mukaan 96 % peruskoulun päättävästä ikäluokasta tulisi aloittaa samana vuonna toisen asteen koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa vuoteen 2008 mennessä. Projektin osahankkeissa koulutustakuuseen pyritään tehostamalla ohjausta, suuntaamalla

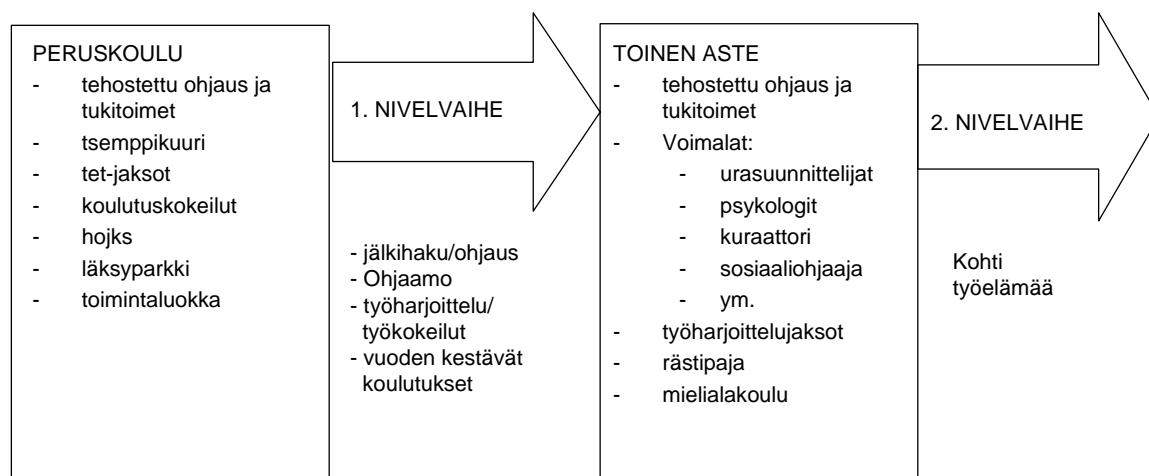
erityisiä tukitoimia syrjäytymisvaarassa oleville, tarjoamalla koulutusta opettajille ja ohjaajille sekä lisäämällä eri toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista. Lisäksi projektin kautta on luotu alueelle muun muassa uusia vuoden mittaisia koulutuspaikkoja, kuten ammattikympejä, jotka on suunnattu valinnastaan epävarmoille ja ilman toisen asteen koulutuspaikkaa jääneille nuorille.

Tarkemmin määriteltynä VaSkooli-projektin kohderyhmänä ovat perusopetuksen viimeisellä luokalla olevat heikosti menestyvät tai muuten syrjäytymisvaarassa olevat oppilaat, yhteishaussa hakematta jättäneet tai ilman koulutuspaikkaa jääneet nuoret, opintonsa keskeyttäneet sekä muut toisella asteella opiskelevat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja heidän perheensä sekä näille toimenpiteitä kohdentavat ja tuottavat hankkeen työntekijät.

Tässä raportissa käsitellään tutkimuksen toista vaihetta, jossa haastateltiin VaSkoolin osahankkeiden projektityöntekijöitä tarkemman kuvan saamiseksi kohderyhmästä eli syrjäytymisvaarassa olevista nuorista ja osahankkeiden toimenpiteistä nuorten tilanteen auttamiseksi sekä toimenpiteiden sujumisesta. VaSkoolin tutkimusosahankkeen edellisessä osareportissa tarkasteltiin nuorille suunnattua kyselyä ja haastatteluja (Kivelä & Ahola 2006). Projektityöntekijöitä haastatteleamalla saadaan kuulla tarinan toinen puoli. Projektityöntekijät näkevät koulutuksen ulkopuolelle jääneen nuoren tilanteen eri tavalla kuin nuori itse. Nuorten kanssa työskenteleville aikuisille muodostuu yleisluonteisempi kuva siitä, mistä nuorten ongelman koostuvat ja miten vaikeasta tilanteesta on mahdollista päästä eteenpäin. Nuorten kokemukset puolestaan ovat yksilöllisiä ja spesifejä. VaSkoolin tutkimushankkeessa haastateltiin vuoden 2006 aikana kahtatoista nuorten ohjaustyössä mukana olevaa työntekijää. Haastattelujen kautta pyrittiin saamaan mahdollisimman kattava kuva ohjaustoiminnan kentästä. Haastatteluun valikoitiin osahankkeiden projektityöntekijöitä ja ohjaajia, jotka työskentelevät yhdessä nuorten kanssa.¹ Haastatellut ohjaajat edustivat peruskouluja, ammatillista koulutusta ja nuorisotoimea sekä osittain myös lukiota.

¹ Haastateltuja ovat nuorisosiainkeskuksen Ohjaamon työntekijät, Kaarinan uraohjaaja, Turun ammatti-instituutin uraohjaaja ja psykologi, toimintaluokan ohjaajat, Salon seudun

Kuvio 1. Vaskooli-projektin tukitoimet peruskoulussa, toisella asteella ja näiden nivelvaiheissa.

Ohjaajahaastattelut olivat noin tunnin mittaisia ja niissä käytiin läpi ohjaustyön problematiikkaa sekä löydettyjä uusia ratkaisuja ja toimintamalleja. Tutkimusmenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, vaikka se onkin melko suuritöinen, sillä siinä saadaan lomakehaastattelua syvällisempää tietoa tutkittavista asioista (Hirsjärvi & Hurme 1995). Haastatteluiden teemoina (liite 1) olivat muun muassa se, miten nuoret on valittu toimenpiteiden kohteeksi, minkälaisia ongelmia nuorilla oli ja miten vakavina ohjaajat pitävät nuorten tilannetta. Samalla pohdittiin myös projektin tavoitteita, toimenpiteiden onnistuneisuutta ja mahdollisia tarpeita jatkotoimenpiteisiin sekä sitä, miten ongelmien syntymistä voitaisiin ehkäistä. Ohjaajien omat kokemukset nuorten kanssa työskentelystä muodostivat tärkeän osan haastatteluja. Projektityöntekijät kuvailivatkin omaa työtään ja erilaisia käytössä olevia ohjaustoimenpiteitä ja välineitä sekä nuorten reaktioita siihen, että heidän asioihinsa puututaan. Samalla pohdittiin myös sitä, keskittykö projekti enemmän ennaltaehkäisevään työhön vai jo näkyvissä olevien ongelmien korjaamiseen. Tarkoituksena oli myös selvittää VaSkooli-projektin toimenpiteiden vaikuttavuutta ja riittävyttä. Haastatteluissa ohjaajat kertoivat myös toimintansa tavoitteista ja tähänastisista tuloksista. Lisäksi ohjaajat pohtivat, miten ohjausta ja käytössä olevia menetelmiä voitaisiin kehittää edelleen ja miten projektissa kokeiltavat toimenpiteet saataisiin osaksi normaalia toimintaa.

koulutuskuntayhtymän ohjaaja, Naantalien opinto-ohjaaja, Raision opinto-ohjaaja ja projektityöntekijä ja Liedon projektityöntekijä.

Raportin ensimmäisessä osassa käydään läpi haastatteluissa esiin nousseita tärkeitä teemoja, kuten onnistumisten kokemusten ja varhaisen puuttumisen merkitystä nuorten ohjaustyössä, kodin ja koulun välistä yhteistyötä, ohjaustyön resursseja sekä maahanmuuttajanuorten asettamia haasteita ohjaustyölle. Tässä osiossa pohditaan syyitä nuorten ongelmille sekä sille, miksi erilaisia nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn liittyviä projekteja tarvitaan edelleen. Raportin toisessa osassa keskitytään ohjauksen prosessiin: kerrotaan miten nuoret on valittu erilaisiin ohjaus- ja tukitoimenpiteisiin, millaisia ohjaustoimet ovat ja mikä on niiden merkitys peruskoulussa ja toisella asteella sekä näiden nivelvaiheissa. Kolmannessa osiossa tarkastellaan ohjaustyössä saatuja kokemuksia sekä esitellään muutamia projektin hyviä käytäntöjä.

2 TEEMAT

Haastatteluissa lähdettiin liikkeelle hankkeen kohderyhmästä eli tarkasteltiin yhtä tutkimusprojektin keskeistä kysymystä: miten nuoret valikoituvat potentiaalisiksi syrjäytyjiksi ja miten he päätyvät eri osahankkeissa toimenpiteiden kohteeksi. Tämän jälkeen tarkasteltiin itse toimenpiteitä sekä ohjaajien ja muiden projektityöntekijöiden kokemuksia toiminnasta ja sille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Näitä asioita pohdittaessa haastatteluista nousi joukko yleisempiä taikka ”kesto”-teemoja, jotka kuvastavat sitä, miten haastateltavat näkevät VaSkooli-hankkeen problematiikan kokonaisuudessaan. Niissä on kyse ongelmien luonteen määrittelystä, niiden syiden etsinnästä, keskeisten ratkaisumallien pohdinnasta sekä toiminnan reunaehtojen kartoittamisesta.

2.1 Onnistumisten kautta pois syrjäytymisen kehältä

”Et sehän siin on, et sen nuoren pitää saada onnistumisii siel koulus, et ei se jaksa, jos ei se onnistu.” OHJI

Syrjäytymistä voidaan Takalan (1992, 38) mukaan tarkastella 5-vaiheisena koko ajan syvenevänä prosessina (ks. tutkimusosahankkeen ensimmäinen osaraportti Kivelä & Ahola 2006), joka voi laajentua koulussa, kotona tai nuoren sosiaalisessa ympäristössä esiintyvistä vaikeuksista viihtymättömyyteen koulussa, alisuoriutumiseen ja lopulta koulutuksen keskeyttämiseen. Kouluttamaton nuori ei kelpaa työmarkkinoille ja siten edessä on usein työttömyys. Pahimmillaan kehityskulku voi johtaa täydelliseen syrjäytymiseen, jolle tyypillistä on työnvieroksunta, toimeentulo sosiaaliavustuksilla, alkoholisoituminen, kriminalisoituminen ja eristäytyminen tai muu vastaava marginalisoituminen tai jopa yksilön laitostuminen tai eristäminen yhteiskunnasta, esimerkiksi ajautuminen vankilaan.

Lyhyesti kuvailtuna syrjäytymisen prosessi kuulostaa hyvin raa’alta ja yksinkertaiselta. Todellisuudessa tilanne on yksittäisen nuoren kohdalla monimutkaisempi, ja kehityskulku voi myös muuttaa suuntaansa parempaa päin. Syy

ei myöskään ole yksin yksilön toiminnassa, vaan myös yhteiskunnassa ja sen rakenteissa itsessään. Perinteinen opettaja- ja teoriakeskeinen opetus ei sovi kaikille, vaan toiset kaipaavat toiminnallisempaa ympäristöä oppimiselle. Myös koulujärjestelmä toimii siten, että se laittaa oppilaita järjestykseen tietojen ja taitojen pohjalta (Houtsonen 2000). Lisäksi toisia taitoja arvostetaan koulumaailmassa toisia enemmän. Vahvan sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman taustoista tulevat lapset ja nuoret pärjäävätkin koulussa usein heikommista taustoista tulevia paremmin (ks. esim. Bourdieu & Passeron 1977, Kivinen, Toivola & Ahola 1988).

Pirttiniemen (2000) mukaan peruskoulun jälkeiseen koulutukseen pääsemiseen vaikuttavat kaikkein eniten hyvät arvosanat. Peruskoulussa menestymisen lisäksi muita jatkokoulutukseen pääsemisen ennusmerkkejä ovat hyvä itseluottamus ja koulussa saadut onnistumisen kokemukset. Yhteishaussa epäonnistumista ennakoivat myös kielteiset kokemukset ja epäsäännöllinen koulunkäynti. Näiden ennusmerkkien mukaan tyttöjen tilanteen pitäisi olla poikia parempi, sillä tytöt pärjäävät koulussa usein poikia paremmin, kun taas pojat viihtyvät tyttöjä huonommin. Näin ei kuitenkaan Pirttiniemen tutkimuksen mukaan näyttäisi olevan, vaan tytöillä on vakavia kouluongelmia, kuten keskeyttämisajatuksia ja runsaita poissaloja suunnilleen yhtä paljon kuin pojilla. Hän toteaa kuitenkin, että tyttöjen riskitekijät ovat vaikeammin havaittavissa, koska tytöt sopeutuvat kouluun yleensä poikia paremmin ja heidän kokemuksensa ovat positiivisempia kuin poikien.

Positiivisilla kokemuksilla on suuri merkitys sille, minkälaisena nuori kokee itsensä ja koulutuksen yleensä. Pirttiniemen (2000) mukaan koulu-aika on korvaamaton aika ihmisen elämässä, eikä sitä siksi kannataisi tuhjata viihtymättömyyteen varsinkaan jonkin sellaisen syyn takia, johon on mahdollista vaikuttaa. Myönteiset koulukokemukset muodostavat perustan elinikäiselle oppimiselle ja nuoren tulevaisuudelle ja siten koulussa viihtyminen on tärkeä osa myös koulutuksen laatua. Koulun tulisikin tehdä parhaansa, jotta oppimiseen liittyvä ilo, innostus ja usko tulevaisuuteen säilyisivät läpi kouluiän, eikä nuoren innostuneisuus sammuisi pettymysten kautta jo peruskoulussa. (Pirttiniemi 2000.)

VaSkooli-projektissa syrjäytymistä pyritään ehkäisemään antamalla kohderyhmän nuorille ylimääräistä tukea ja ohjausta koulutuksen nivelvaiheessa. Nuorten itsetuntoa

pyritään kohottamaan muun muassa tukemalla nuorten läksyjen tekoa ja harjoittelemalla opiskelutaitoja yhdessä ohjaajan kanssa. Positiivisten kokemusten kautta nuori voikin innostua ottamaan vastuuta omasta pärjäämisestään koulussa. Epäonnistumisten kehä pyritään siis katkaisemaan onnistumisen kokemusten avulla (Lehtoranta 1997, Nurmi & Salmela-Aro 1992).

Vehviläisen (1999, 113) mukaan huono menestys koulutuksessa ei välttämättä johda syrjäytymiseen, vaan nuori voi kompensoida heikkoa menestystä jollain toisella elämänalueella saaduilla hyvillä kokemuksilla. Vehviläinen kuvaakin nuorten integroitumista yhteiskuntaan pärjäämisen kenttien käsitteellä. Vehviläisen mukaan nuoren elämässä pärjäämisen kenttiä voivat olla muun muassa koulutus, työelämä, harrastukset, perhe sekä muut ihmissuhteet ja oma itse. Pärjäämisen kenttien avulla voidaan hahmottaa nuoren elämän ongelmakenttien laaja-alaisuutta ja toisaalta myös sitä, että nuorilla on mahdollisuus hankkia pärjäämisen kokemuksia ja mielekkyyttä elämäänsä monilta eri elämänalueilta. Yksilöt asettavat elämänalueet tärkeysjärjestykseen omien kokemustensa mukaan. Nuori saattaa kokea pärjäämättömyyttä ja kadottaa elämänhallintansa, ellei hän integroidu ja saa mielekkäitä kokemuksia millään näistä kentistä. (Vehviläinen 1999, 113.)

Positiiviset ja negatiiviset kokemukset eri elämänalueilla johtavat siis nuoren tuntemuksiin omasta elämänhallinnasta. Heikko menestys yhdellä alueella voi johtaa toisten elämänalueiden korostumiseen heikomman kustannuksella. Elämän alueiden olisi kuitenkin hyvä olla tasapainossa keskenään, jolloin nuoren hyvinvointi voisi olla kokonaisvaltaista. (ks. Jokiranta 1989, Siurala 1994, Vehviläinen 1999 ym.)

Hankkeessa nuorille pyritään antamaan positiivisia kokemuksia ja auttamaan heitä aktivoitumaan ja ottamaan vastuuta omasta elämästään. Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat koulutusuransa aikana saattaneet joutua epäonnistumisten kierteeseen, joka ohjauksen avulla yritetään katkaista. Epäonnistumisten pelko ja epävarmuus omista kyvyistä saattavat johtaa nuoren toimimaan epäonnistumisia ennakoivasti. Lehtoranta (1997) ja Nurmi & Salmela-Aro (1992) kuvaavat tätä nuorten ajattelu- ja toimintastrategiaa epäonnistumisenkehän käsitteellä. Nuori on epäonnistumisansassa, jossa negatiiviset kokemukset ruokkivat toisiaan ja estävät nuorta edes yrittämästä tosissaan. Oma epäonnistumista on helpompi selittää itselle sillä, ettei tosissaan edes

yrittänyt tai ollut kiinnostunut koko asiasta. Hotulaisen ja Lappalaisen (2005) mukaan onkin ymmärrettävää, että jatkuvia epäonnistumisia kokeneet nuoret vähättelevät koulun oppimistehtävien arvoa suojellakseen minäkuvaansa uusilta epäonnistumisilta. Nuoret toimivat välttämisorientaation mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että nuoret kokevat, että on parempi olla edes yrittämättä kuin joutua häpeämään omaa osaamattomuuttaan. Tämä nuorten toimintatapa tuli esiin myös VaSkoolin ohjaajahaastatteluissa:

”Tää on se yks,[- -] joskus tuntuu että se pelottaa se onnistuminen, niin mieluummin epäonnistutaan, koska tää tuttu ja turvallinen ois tässä lähempänä. [- -] Niin on selityksellä puheenvuoro, joo se on ihan totta. Et tota kylhän niillä, sen saa sinne haaveisiin jollain taval suunnattuu, että mitä haluaa ja tajuaa, että sä et saa niitä haaveita ilman tekemättä jotakin, et niitä ei tuoda sulle tarjottimella, et sä aina sanot, että joo, et kun ei saa ite mistään päättää, niin täs on tilaisuus.” OHJ7

Nuoren selviytymisstrategiana voikin olla uusien epäonnistumisten välttäminen jättäytymällä syrjään, jolloin heikko itsetunto ei pääse vahvistumaan. Murtautuminen ulos epäonnistumisten kehästä vaatii muutosta nuoren ajattelu- ja toimintatapoihin. Tämä vaatii nuoren itseluottamuksen kasvamista positiivisten onnistumisten kokemusten kautta. (Lehtoranta 1997, Nurmi & Salmela-Aro 1992.) Pitkäaikainen haasteellisten oppimistehtävien välttäminen on saattanut johtaa ikätasoa alhaisempaan tieto- ja taitotasoon (Hotulainen & Lappalainen 2005). Ajan mittaan syntyneiden aukkojen paikkaaminen nuoren tiedoissa ja taidoissa saattaa vaatia paljon aikaa ja motivaatiota. Ajattelumallien ja nuoren arvojen kehittymisen kannalta onkin sitä parempi mitä varhaisemmin tämän tyyppisiin toimintamalleihin päästään puuttumaan. Positiivinen palaute ja kannustus sekä uuden oppimisesta saatava innostus ovat tärkeitä itseluottamuksen kasvamisen ja oppimishalun kannalta.

Vanhempien ja muiden nuoren kannalta läheisten ja tärkeiden ihmisten antama esimerkki ja asenteet ovat erityisen tärkeitä nuoren oppimisen kannalta. Näiden henkilöiden tulisi toimia nuoren oppimista ja yksilöllistä kehitystä tukien, eikä painottaa liikaa lopputuloksen tai menestymisen tärkeyttä esimerkiksi suhteessa luokkatovereihin. Nuoren itsearvostus voi muuttua negatiiviseen suuntaan erityisesti, jos tilanteeseen liittyy häpeäntunteita, ja nuori voi alkaa käyttäytyä välttämisorientoituneesti. Pettynyt nuori voi tehdä itsestään negatiivisia

itsearviointeja, kuten ”olen tyhmä” ja ”epäonnistuin menestymisessä”. Opettajien ja vanhempien olisikin rakentavampaa puhua yrittämisestä, osallistumisesta ja onnistumisista kuin menestymisestä koulumaailmassa. Menestyminen suhteessa muihin ei olekaan ainoa itsearvostusta määräävä tekijä, vaan myös onnistumiset ja mahdollisuudet kokeilla ja harjoitella rohkaisevassa ilmapiirissä ilman teilaavaa arvostelua nostavat nuoren itsetuntoa. (Hotulainen & Lappalainen 2005.)

Vapaaehtoisuuden ja sitoutumisen merkitys oli keskeistä projektin toimenpiteisiin osallistumisessa ja nuoren auttamisessa. Positiivisten tulosten taustalla olikin aina nuoren oma halu muutokseen. Sitoutumisen lisäämiseksi tavoitteet tulisikin asettaa nuoren omista lähtökohdista. Esimerkiksi toisella asteella kolmen vuoden päässä hämmöittävä tutkintotodistus ei välttämättä riitä motivoimaan nuorta opiskelun arkeen, vaan tarvitaan lyhyempiä konkreettisia tavoitteita. Ensimmäisenä tavoitteena voi olla pelkästään se, että herää aamulla kouluun ja sitä kautta poissaolojen vähentäminen. Tavoitteena voi myös olla pääseminen läpi seuraavasta kokeesta ja pienin askelin lopulta koko kurssin läpäisy ja viimein tutkinnon suorittaminen.

”Siin on pakko olla niit, että kun sä tästä selviit, niin sit sä oot taas lähempänä tätä. Et pelkästään ei voi olla se kolmen vuoden tavoite.”

OHJ5

Samantyyppisten välitavoitteiden asettaminen oli tarpeen myös peruskouluissa. Peruskoulujen viimeisellä luokalla olevat VaSkooli-projektin osallistujat muodostavat ohjaajan kanssa käytävissä alkukeskusteluissa henkilökohtaiset tavoitteet nuorelle. Nuori saa itse päättää, mitkä ovat ne tavoitteet, joihin hän on valmis sitoutumaan. Itse asetetut tavoitteet auttavat nuorta motivoitumaan niiden saavuttamiseen, kun taas ulkopuolelta asetetut vaatimukset voivat saada nuoren kapinoimaan entistä pahemmin. Ensimmäisenä askeleena voi olla luvattomien poissaolojen vähentäminen ja koulutarvikkeiden mukaan ottaminen. Seuraavaksi tavoitteeksi voidaan asettaa läksyjen tekeminen tai vaikka sanakokeista selviäminen. Pienien osatavoitteiden avulla kerätään motivaatiota ja vähitellen päästään kohti päätavoitetta, joka on kaikilla peruskoulun päättötodistuksen saaminen ja jatkokoulutuspaikan löytäminen. Suurimmalla osalla se vaatii myös numeroiden korottamista jatkokoulutukseen pääsemiseksi.

VaSkooli-projektin ohjaajat pyrkivät vahvistamaan nuoren itsetuntoa nostamalla esiin nuoren vahvuuksia ja kohtelemalla nuorta asiallisesti omista asioistaan päättävänä yksilönä. Heikosti menestyneet oppilaat eivät useinkaan saa minkäänlaista positiivista vahvistusta koulusta, jolloin kiinnostus koulua kohtaan saattaa laskea ja motivaatio heiketä. Erilaisia nuorille annettavan tuen muotoja käsitellään tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Koulutukseen liittyvän tuen lisäksi myös vapaa-ajan aktiivisuudella on suuri merkitys nuorten hyvinvoinnille. Nuorisokeskuksen Ohjaamossa nuorten kanssa keskustellaan koulutuksen ja työelämän lisäksi myös nuoren harrastuksista ja muista mielenkiinnonkohteista. Ohjaajat kannustavatkin nuoria uusien tai aiemmin keskeytyneiden harrastusten pariin. Lisäksi Ohjaamon työntekijät kertoivat jakavansa asiakkailleen ns. poweraction -passeja, joiden avulla turkulaiset nuoret pääsevät harrastamaan erilaisia liikuntamuotoja ilmaiseksi Turussa (ks. www.poweraction.net). Aktiivisen vapaa-ajan toiminnan kautta nuoret voivat saada potkua elämäänsä, joka auttaa jaksamaan myös koulussa. Ohjaajien mukaan koulutuksen ulkopuolelle jääneistä nuorista osa on jämähtänyt vain kotiin ja viettämään aikaa kavereiden kanssa. Vapaa-ajalla aktivoitumisen kautta nuoret saavat uusia myönteisiä kokemuksia, ja aktivoituminen yhdellä elämänalueella vaikuttaa positiivisesti myös nuoren hyvinvointiin kokonaisuutena antaen uutta intoa myös muille elämänalueille.

Myös Naantalın Maijamäen koulussa nuoria aktivoidaan koulun jälkeen tapahtuvan kerhotoiminnan avulla. Kerhoissa harrastetaan muun muassa monipuolista liikuntaa eri lajeja kokeillen. Naantalın osahankkeessa saatiin hyviä kokemuksia nuorisotyöntekijän toimimisesta koulussa oppilaiden ohjaajana projektin aikana. Työntekijä oli koulun ja nuorisotoimen yhteinen siten, että hän oli töissä sekä koulussa että kunnan nuorisotalolla. Työntekijä tunsikin osan projektiin osallistuneista nuorista siis myös vapaa-ajan kautta, ja siten nuorilla oli matalampi kynnyksellä häneen yhteydessä. Nuorisotyöntekijä kävi nuorten kanssa tutustumiskäynneillä kouluissa. Haastateltu Naantalın opinto-ohjaaja kertoi, että eräälle tutustumiskäynnillä oli sattumalta mukana myös yksi vaskoolin ulkopuolinen aktiivisempi nuori, joka onnistui esimerkillään innostamaan myös muita nuoria kyselemään aktiivisesti tutustumispaikassa kysymyksiä.

2.2 Ohjaajat korostivat varhaisen puuttumisen merkitystä

”[N]iitten kans on ehkä moni jo tehny töitä ja voinu olla monenlaisis toimenpiteis, kiertäny ehkä sossusta ja kaikki nuorisopuolen ynnämuut tämmöset näin, jotenkin mul tulee välil sit semmonen olo, et mä mietin, et mä vaan jotain tekohengityst sit taas hetkeks eteenpäin, et koska must tuntuu, et joittenkin kohdal ne ongelmat niinku ois pitäny yrittää ja on varmaan yritetty, mut jotenkin vaan aikasemmin ja aikasemmin.” OHJ2

Varhaisen puuttumisen merkityksestä eri syrjäytymisen osa-alueilla on puhuttu iät ja ajat. Kokonaisvaltaisiin toimiin asiassa ei kuitenkaan ole päästy, ja lyhytnäköiset säästötavoitteet näyttävät edelleen ajavan pidemmälle kantavien ja pidemmän päälle halvemmiksi tulevien satsausten edelle. Viimeksi tämä huoli nostettiin esiin ns. lasten ja nuorten hallitusohjelmassa, jonka mukaan tarvittava tutkimustieto ja keinovalikoima on jo olemassa ja kyse on siis lähinnä tahdosta tarttua asioihin ja ottaa toimet käyttöön. Tarvitaan siis resursseja ja säädöksiä näiden toteuttamiseksi. Satsaukset lapsiperheisiin, vanhemmuuden tukemiseen ja lasten ja nuorten koulutusuran alkuvaiheisiin tuottavat yhteiskunnalle säästöjä pidemmällä tähtäimellä. (Lasten ja nuorten hallitusohjelma 2006.)

VaSkoolin kohderyhmän nuorin osallistujajoukko ovat syrjäytymisvaarassa olevat 9. luokkien oppilaat. Ohjaajat olivat kuitenkin havainneet, että apua olisi tarvittu monen kohdalla jo paljon aikaisemmin. Ongelmat ovat usein havaittavissa jo yläasteelle siirryttäessä, joskus jopa jo päiväkodissa tai neuvolassa. Ongelmiin puuttuminen vasta peruskoulun viimeisellä luokalla ei tuntunut riittävän, sillä heikosti menestynyt ja kouluallerginen nuori (Takala 1992) ei ehdi parantaa arvosanojaan riittävästi yhden lukuvuoden aikana.

Yhteishaussa haettavien opintojen pääsykokeisiin nuoret valitaan jo 9. luokan joulun todistuksen perusteella. Tämä heikensi monen vasta syyslukukauden loppupuolella heikosta koulumenestyksestään huolestuneiden nuorten mahdollisuuksia saada koulutuspaikka haaveilemaltaan alalta. Opettajien varoituksista huolimatta nuoret heräävät tilanteeseensa usein liian myöhään. Koulukäyntiin ei viitsitä panostaa välttämättä vielä 9. luokan syksyllä. Paniikki omasta koulupärjäämisestä iskee vasta vuoden vaihteessa, kun nuori tosissaan ymmärtää, että jatkokoulutusvalinta on tehtävä ja etteivät omat numerot riitä toivealalle pääsemiseen. Opinto-ohjaajien mukaan

olisikin hyvä, että ammatinvalinnasta puhuttaisiin nuorille ja heidän vanhemmilleen jo 8.luokan keväällä, jolloin nuorella olisi pidempi aika käytettävissä valinnan tekemiseen. Naantalissa tätä oli kokeiltu aiempina vuosina hyvin tuloksin. Normaalisti tämä kuitenkin ajoittuu vasta yhdeksännelle luokalle.

”Seiskan keväällä näkee jo ja kasilla pitäis olla tällanen juttu käynnis. [-] et monella on sitten se, että vaikka nyt (9.luokalla) nostelis numeroita ja tsemppais ja niin pois päin, niin siellä on tosin esimerkiksi kielissä on se, että se pohja puuttuu niin se on tosi vaikeeta... et siel on niitä kursseja ollu jo niin paljon, ettei suuria numeromuutoksia saa aikaan, vaikka tota positiivista kehitystä tapahtuu, niin ei kuitenkaan sit riittävästi ehdi saada aikaan siihen yhteishakuun, jos niihin soveltuvuuskokeisiin menee ja sinne tarvitaan ne numerot sitten niin on semmosii tapauksii, ettei sit pääse sinne valintakokeeseenkaan, vaikka täs olis vielä mahdollisuus kevät nostaa.” OHJ6

Nuorten ongelmat ovat siis yleensä jo niin pitkälle kehittyneitä, ettei niitä ratkota hetkessä. Kun kielteinen perusasenne koulunkäyntiin on kehittynyt vuosien varrella, sen muuttaminen vaatii runsaasti aikaa. Opiskelutaidoissa ja tiedoissa havaittujen puutteiden paikkaaminen vie myös aikaa ja vaatii nuorelta paljon töitä. Henkilökohtainen tuki ja tilanteen seuranta näyttävät olevan hyvä keino nostaa nuoren motivaatiota (Ks. myös Launonen 2005). Ohjauksen lyhyt vasta perusopetuksen viimeiseen vuoteen rajoittuva aikajänne tuntui ohjaajista toisinaan hieman turhauttavalta. Kouluvuosi oli jo lähes ohi, kun nuoret vihdoinkin havahtuivat omaan tilanteeseensa. Ohjaajat toivoivatkin, että jatkossa olisi resursseja puuttua ongelmiin jo edes vuotta aiemmin.

2.3 Koulun ja kodin välinen yhteistyö

Varhaiseen puuttumiseen liittyy oleellisesti myös kotien kanssa tehtävä yhteistyö. Näissäkin haastatteluissa tuli esiin se, että koulun ja kotien välinen yhteydenpito on yleensä melko vähäistä (vrt. Ahola & Mikkola 2004). Koulusta ollaan tavallisesti yhteydessä koteihin lähinnä vanhempienilloissa, jolloin puhutaan yleisistä kulloinkin nuoria koskevista asioista, ja vanhemmat ja opettajat voivat keskustella keskenään. Toisella asteella yhteydenpito on vielä harvinaisempaa. Koti ja koulut ovatkin yhteydessä yleensä vain ongelmatilanteissa. Vanhemmat ovat kouluun yhteydessä

lapsensa poissaoloista sairauden tai lomamatkojen takia, kun taas koulusta päin otetaan yhteyttä silloin, kun ilmenee runsaasti luvattomia poissaoloja tai muita kouluongelmia.

Kouluissa on nykyisin saatavilla monenlaisia tukitoimia ja eri toimijat tekevät yhdessä moniammatillista yhteistyötä. Tietoa olemassa olevista mahdollisuuksista pitäisi kuitenkin saada levitettyä myös nuorten vanhemmille ja nuorille itselleen.

Opettajien ja muun kouluhenkilökunnan kynnys ottaa nuorten vanhempiin yhteyttä on usein melko korkea ja vanhempien reaktiota saatetaan pelätä. Kotiyhteyksiä pidetäänkin usein vaikeina. Ohjaajahaastattelujen mukaan tämä on kuitenkin turhaa, sillä heidän kokemuksensa mukaan vanhemmat ottivat yleensä koulusta tulevan yhteydenoton positiivisesti vastaan. Muutamia poikkeuksiakin tietysti oli, mutta suurimalta osin vanhemmat kuitenkin olivat erittäin tyytyväisiä yhteydenottoon ja yllättyneitä koulun tarjoaman tuen määrästä. Vanhemmat keskustelivat mielellään nuoren asioista, eivätkä yleensä kokeneet yhteydenottoa mitenkään uhkaavana tai pahana asiana. Toisinaan vanhemmat kuitenkin ihmettelivät, miksi heihin ei otettu yhteyttä jo aikaisemmin. Osa vanhemmista ei välttämättä ollut lainkaan tietoisia nuoren poissaoloista tai muista ongelmista koulunkäynnissä. Nuori oli saattanut lähteä kouluun ja palata kotiin iltapäivällä aivan normaalisti, vaikka tosiasiasa olikin lintsannut. Vanhemmat eivät olleet osanneet puuttua asiaan, kun kaikki on päällisin puolin näyttänyt olevan kunnossa. Tiedon kulku koulun ja kodin välillä on tärkeää, jotta kotona pysyttäisiin puuttumaan nuoren asioihin ajoissa. Tähän liittyy kuitenkin myös kysymys tiedon kulusta koulun sisällä:

”Niinpä ja vaiks se onkin just välil tosi kurja soittaa se tieto jostain poissaoloist vast silleen, kun se on kolme viikkoo ollu kadoksissa, ja sit soittaa kotiin, et kun ei oo kolmeen viikkoon näkyny, et miks vast nyt kerrotaan niin just silleen, et sit selitellä niinku ittelleen, et mä kuulin sen vasta nyt, mä sain tiedon puol tuntii sitten ja mä reagoin heti.”
OHJ5

Toisinaan ongelmat ovat saattaneet olla vanhempien tiedossa jo pitkäänkin, mutta niihin ei ole pystytty vaikuttamaan omin keinoin. Kaikkensa tehnyttä vanhempaa saattaa lohduttaa tieto, että joku muukin kantaa vastuuta hänen lapsestaan.

”Mun mielest ne on ihan tyytyväisiä, et on hyvä et niinku kannetaan huolta, et ykskin äiti sanos siin, et on hän ite yrittäny, mut kun ei se koskaan kuuntele. Et hän ei siihen enää saa mitään kontaktii, et se ei hänt niinku tottele [- -] niin josko te pystyisitte sit tekemään sil asial jotain. Josko se nuori kuuntelis sit teitä.” OHJ9

Koulusta tuleva yhteydenotto voikin olla vanhemmille helpotus. Vanhemmista voi tuntua, että he ovat tehneet kaikkensa ja olleensa nuorten ongelmien kanssa yksin. Koulusta päin voikin olla helpompi lähestyä kotia kuin päinvastoin, sillä vanhemmilla voi olla pelko leimautumisesta huonoksi vanhemmaksi.

”[E]t se ois vähän sama kun soittais, et no mä oon vähän huono äiti, et mä en tuu mun lapsen kaa toimeen, mut jos toisest suunnast otetaan yhteyttä ja kysellään miten teil menee, niin sitä on ehkä helpompikin sanoa, no et onhan tässä nyt kaikenlaista ollu...” OHJ9

Ohjaajan antama ylimääräinen tuki ja aktiivinen koulunkäynnin seuranta voi rauhoittaa tilannetta myös kotona. Vanhempien ja nuoren välit voivat olla hyvinkin tulehtuneet, ja kun vanhemmat yrittävät kommentaa nuorta aktiiviseen koulunkäyntiin, läksyjen tekoon ja menemään nukkumaan ajoissa, mutta koulunkäynti ei tunnu lainkaan kiinnostavan nuorta, tilanne yleensä vain pahenee.

”Nyt, kun on palautettakin saanut vanhemmilta, niin siel on tullu, et kotona on rauhallisempaa ja niin pois päin. Siinä voi osaksi olla se, että [- -] on parempi olo, mutta myöskin se, että on astunut askeleen taaksepäin ja että joku muu nyt patistaa ja (kotiväki) ei oookkaan niin ärhäkkäästi tarttumas siihen niin se rauhoittaa sitä tilannetta silläkin lailla sitten, että hyvä kun joku siellä koulussakin seuraa sitten erityisesti ja niin pois päin...” OHJ6

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö osoittaa myös nuorelle, että hänen asioitaan seuraillaan sekä kotona että koulussa, jolloin nuori ei voi huijata kumpaakaan osapuolta ilman että toinenkin kuulee siitä. Ohjaajahaastattelussa tulikin esiin esimerkiksi tilanteita, joissa vanhemmat olivat soittaneet nuorille kännykkään, että oletko herännyt ajoissa ja mennyt kouluun, jolloin nuori oli sanonut, että kyllä vaikka olikin vielä kotona. Koulusta tulevaan soittoon nuori ei voinut huijata, vaan tuli äkkiä paikalle.

”[K]oska ne kaikki (nuoret)... ei oikeesti osaa päättää järkevästi asioistaan, niin pitäis tehdä enemmän vanhempien kans yhteistyötä, koska sit tulee ihan se, et se nuori tietää, et hänt ns. seurataan tääl koulussa, mut se et hän tietäis sen, et hänt katotaan myös siel kotona. Et sit kun me ollaan yritetty painottaa niille (nuorille), et se on ihan sama kuin paljon me tehdään tääl koulussa niinku töitä, jos sä et tee sit niinku kotona mitään. Et tarviis niihinkin puuttuu, et tarvis tehdä läksyjä tai jotain. Sit kun ne (vanhemmat) tietää... niin (nuori) ei voi sit enää huijata mihinkään suuntaan...” OHJ9

Haastateltujen ohjaajien mukaan ongelmia oli oikeastaan kaikenlaisista lähtökohdista tulevilla nuorilla. Aiempiin tutkimuksiin vedoten voidaan kuitenkin sanoa, että vanhempien yhteydenpidossa on olemassa niin sanottu ”väärin vanhempien” ongelma (Ahola & Mikkola 2004, 73–74): hyvin koulutetut ja hyvin toimeentulevat vanhemmat ovat usein kiinnostuneimpia lastensa koulunkäynnistä ja heidän lapsillaan on keskimääräistä vähemmän ongelmia koulunkäynnissä. Heikossa sosiaalisessa asemassa olevilla, yksinhuoltajilla, mielenterveyden ongelmista tai alkoholismista kärsivien perheiden lapsilla ongelmia oli muita useammin myös ohjaajahaastatteluiden perusteella.

”Ja sit vanhemmilla on ehkä semmost tietty vaikeutta siinä vanhempana olemisessa ja tai yleensäkin oman elämäntilanteen hallitsemisessa. Niin tää on ehkä se meidän haastavin ryhmä, tällä hetkellä on nää, ja työllistää eniten meitä.” OHJ12

Ongelmia oli kuitenkin myös hyvin koulutettujen ja työelämässä menestyvien vanhempien lapsilla. Kotona vanhemmat saattavat kuitata kiinnostuksen lapsensa koulunkäyntiä kohtaan kysymällä silloin tällöin, miten koulussa menee, jolloin nuori vastaa ihan hyvin ja asia on sillä käsitelty. Osa vanhemmista saattaakin olla melko vieraantunut lapsistaan työkiireiden ja sitä kautta koetun stressin ja uupumisen takia.

”Yks mitä mä koen niin jotenkin semmonen vanhemmuuden katoaminen. Et vanhemmat tekee niin pitkii päiviä ja on ite niin uupuneita, et se jää niin vähille se nuoren ja lapsen saama huomio.” OHJ10

Peruskouluissa toimivissa projekteissa olikin havaittu, että on tärkeää kutsua nuorten vanhemmat mukaan alkupalaveriin ennen kuin nuori aloittaa projektissa. Tämä edistää nuoren ja vanhempien sitoutumista projektin tavoitteisiin ja näin koulussa tiedetään enemmän myös nuoren tilanteesta kotona ja toisaalta vanhemmat saavat

tietoa nuoren tilanteesta ja tavoitteista koulussa. Tapaamisen avulla voidaankin käynnistää entistä aktiivisempaa yhteistyötä koulun ja kodin välillä.

”... alkupalaveris olis hyvä, et siel olis myös vanhemmat, et kuulis totuudet siitä, mitä siel kotona tapahtuu, et vaiks lapsi sanoo, et tein tunnin verran läksyjä tai et meen nukkumaan silloin ja tällöin niin vanhemmil voi yleensä olla vähän eri käsitys... tai sit se voi olla toistepäi niin et niil oo käsityst siitä, et ai eiks mun poika oo käyny pitkään aikaan koulus tai et onks sil näin paljon poissaoloja... siis et myös vanhemmat tietää, et koulussa ollaan huolestuneita siitä, et (nuorella) on huonot numerot ja paljon poissaoloja...” OHJ9

Aktiivisesta yhteistyöstä vanhempien kanssa voidaan mainita toimintaluokka. Toimintaluokalla yhteydet kotiin olivat erittäin tiiviit verrattuna tavallisiin luokkiin. Vanhempia tavattiin jo ennen nuoren aloittamista luokassa ja yhteyksiä pidettiin yllä viikoittain. Toimintaluokassa oli käytössä niin sanottu perjantaipassi, jonka opettajat lähettivät viikoittain perjantaisin koulusta nuoren kotiin. Perjantaipassista kotona nähdään nuoren poissaolot ja vähän terveisiä siitä, miten viikko on mennyt. Muuten yhteyksien aktiivisuus vaihteli eri vanhempien välillä. Osa vanhemmista halusi olla hyvin aktiivisesti mukana lapsen asioissa ja palavereissa. Oppilaan sosiaalinen syrjäytyminen voi kuitenkin johtua myös huoltajan puutteesta tai muista kotiongelmista, jolloin yhteydet voivat olla melko erityyppisiä. Jokaisen nuoren ja perheen tilanne onkin yksilöllinen ja siten jokaisen kohdalla toimitaan aina tapauskohtaisesti tilanteeseen sopivalla tavalla.

2.4 Perusongelmina resurssien puute ja toimijoiden erillisyys

Ohjaajahaastatteluiden mukaan nuorten tukemisessa ja ohjaamisessa sekä kouluissa että muilla sektoreilla perustavanlaatuisena ongelmana on resurssien puute. Myös vanhempainyhdistykset ja rehtorit ovat Turun seudulla ilmaisseet huolensa oppilashuollon tilanteesta muun muassa Turun sanomien mielipidepalstalla. Lisäksi aiheesta on uutisoitu muun muassa kaupunkilehti Turkulaisen sivuilla (21.10.2006), jonka mukaan Turussa koulukuraattoreita ja psykologeja on huomattavasti vähemmän kuin muissa suurissa kunnissa. Turun peruskouluissa koulupsykologeja työskentelee 7 ja -kuraattoreita 10, kun vastaavat luvut muun muassa Tampereella ovat 17 ja 16. (Turkulainen 21.10.2006.)

Peruskouluissa yhtä opinto-ohjaajaa kohti voi olla jopa 300 nuorta, jolloin nuorten henkilökohtaiseen ohjaamiseen ei jää kovinkaan paljoa aikaa. Huoli yksilöllisen ohjauksen vähyydestä oli suuri myös haastateltujen ohjaajien keskuudessa. Valtakunnalliset tavoitteet ja koulujen todelliset resurssit vaikuttivatkin olevan melko kaukana toisistaan:

”Et kyllähän ohjauksen tilanne täl hetkel valtakunnallisesti puhutaan et pitäis lisää henk.kohtaist ohjausta ja siin on vaan se pikku ongelma, et nää [- -] resurssit vähenee, koko aika tulee lisää ohjattavii... et aika paljon (on kyse) siit kuin paljon mul on aikaa siihen käytettäväs, et se on aika semmonen huolestuttava... et tota mitään oppilaskattoo ei oo määrätetty, siin vaan puhutaan, et suositus on sitä ja käytäntö on sit puolta enempi, et paljonko siihen sit on aikaa käytettäväs.” OHJ8

Opetushallituksen antaman suosituksen mukaan sopiva oppilasmäärä yhtä päätoimista opinto-ohjaajaa kohti on 250 oppilasta. Opinto-ohjauksen arviointiraportin (2002) mukaan opinto-ohjaajilla olikin keskimäärin juuri tämä määrä ohjattavia, mutta koulukohtaiset vaihtelut olivat suuria. Ohjattavien määrä vaihtelikin seitsemästä yli tuhanteen oppilaaseen tai opiskelijaan. Peruskouluissa ohjattavien määrät olivat keskimäärin pienempiä kuin lukiossa ja ammatillisella puolella. Ammatillisella puolella reilulla kolmanneksella opinto-ohjaajista (36 %) ohjattavia oli yli 300 ja lukioissakin lähes kolmanneksella (31 %). (Numminen ym. 2002, 191.)

VaSkooli-projektin tuomat lisäresurssit nähtiin suurena voimavarana kouluissa, sillä projektityöntekijöiden toimenkuvaan kuului yleensä antaa nuorille sellaista ylimääräistä tukea ja ohjausta, johon koulun normaalitoiminnoissa ei ole varaa. Ohjaajan kanssa keskusteleminen ja ongelmien kuunteleminen sekä ratkaisujen etsiminen yhdessä ovat erittäin tärkeitä asioita monille nuorille, mutta tällaisille asioille ei koulujen tiukoissa opetussuunnitelmissa ja opettajien ja ohjaajien aikatauluissa ole tilaa. Murrosikäiselle ongelmien kanssa painivalle nuorelle aikuisten antama tuki ja aika voi kuitenkin auttaa ratkaisemaan monia asioita ja selviämään koulutyön arjesta kunnialla. Vaikka projektiohjaajilla olikin vakinaista henkilökuntaa enemmän aikaa nuorille, huomasivat he tarpeen olevan joidenkin kohdalla vieläkin suurempaa:

”... se ois aika hauska, kun niil on monel paljon poissaoloja, niil on niinku mones ainees heikko arvosana, et kävis opiskelutekniikkaa läpi, sit sitä elämänhallintaa, et miks sä oot aamuisin pois tai et meeks sä ihan oikeeseen aikaan nukkumaan, et misä välis niit läksyji kuuluu tehdä, kuin paljon siihen oikeesti menee aikaa, kun sä tekisit niit läksyjä, et se ei oo niinku neljä tuntii illassa...” OHJ9

Lisäksi tuen säännöllisyys koettiin erittäin tärkeäksi, mikä edelleen lisäsi tarvittavaa aikaresurssia. Ohjaajilla on kuitenkin myös muita työtehtäviä, joten joskus tapaamisten välit saattoivat venähtää pidemmiksi. Eräs ohjaaja muun muassa kertoi, miten jo muutaman viikon tauko tapaamisissa oli saanut nuoren tilanteen repsahtamaan, eli ilman ohjaajan säännöllistä tukea koulunkäynti oli jäänyt nuoren elämässä taka-alalle, poissaoloja oli taas enemmän ja nuoren motivointi piti aloittaa taas alusta. Nuoren koulunkäynnin saaminen takaisin raiteilleen saattoi siis olla hankalaa jo muutaman viikon mittaisen tauon jälkeen.

”Nyt on tämmösiä just, et en oo nähny muutamaan viikkoon niin on just semmonen olo, että (nuorella) on aivan pallo hukassa [- -]niin et heti tuntuu, et on semmonen olo, et saa rakentaa koko juttuu uudestaan ja on semmonen, et ei ookaan semmost säännöllistä, et nyt on tapaaminen ja sit siinä sovitaan se seuraava tapaaminen, et ei oo sellast ketjua...” OHJ6

Toisena perusongelmana nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvässä työssä näyttää yhä edelleen olevan toimijoiden erillisyyttä ja usein myös tiedon puute. Projektin yhtenä tavoitteena onkin ollut yhteistyöverkostojen luominen ja yhteistyön lisääminen jo olemassa olevien yhteistyökumppaneiden kanssa. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa toimii hyvin monia tahoja usein yhtäaikaisesti ja siten yhteistyö on tarpeen päällekkäisten toimien välttämiseksi ja tarpeellisen tiedon välittämiseksi taholta toiselle. Näitä voivat olla muun muassa peruskoulut, ammatilliset oppilaitokset, nuorisotoimi, sosiaalitoimi ja työvoimatoimisto.

Projektista ja sen nuorille luomista mahdollisuuksista on tiedotettu runsaasti tiedotusvälineissä, seminaareissa, yhteistyötapaamisissa ja projektin omissa tiedotuslehdissä. Tiedottamisella nähtiin olevan runsaasti hyötyjä. Ohjaajat olivat kokeneet, että tiedottaminen lisäsi ymmärrystä ja vähensi vastustusta. Lähinnä jälkihaun parissa työskentelevät ohjaajat olivat kokeneet vastustusta ja kritiikkiä VaSkooli -projektiin kuuluvaa ohjausta kohtaan. Opinto-ohjaajat pelkäsivät ilmeisesti

aluksi omien työpaikkojensa puolesta, halusivat suojella ammattikuntaansa ja kyseenalaistivat sen, että projekti tarjoaisi nuorille jotain heidän työstään poikkeavaa. Vähitellen ymmärrys on kuitenkin lisääntynyt ja opinto-ohjaajat ovat havainneet esim. sen, että Ohjaamon työ nuorten kanssa alkaa varsinaisesti vasta silloin, kun koulut ja opinto-ohjaajat ovat kesälomalla ja nuori jäisi muutoin yksin ongelmiensa kanssa. Myös kouluissa on ymmärretty, että projekti tuo kouluille lisää voimavaroja ja mahdollisuuksia tukea nuorta. Ohjaamon ja muiden projektien toimet paikkaavat siis peruskoulun jälkeisen ohjauksen tyhjiötä, johon ilman koulutuspaikkaa jääneet nuoret putoavat.

Eräs haastateltu opinto-ohjaaja puhui kahden oven väliin jääneiden nuorten ongelmasta (OHJ7). Ne nuoret, jotka ovat jo päättäneet peruskoulun, mutta eivät ole onnistuneet saamaan opiskelupaikkaa toiselta asteelta, ovat väliinputoajia, joiden ohjaaminen ei ole minkään tahon vastuulla. Nuori on jo poissa peruskoulun vaikutuspiiristä ja alle 17-vuotiaina he eivät myöskään kuulu vielä työvoimahallinnon kohderyhmään. Samasta asiasta oltiin huolissaan myös Opetushallituksen koordinoimassa valtakunnallisessa Oppilaan ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeessa (Kasurinen 2006a). Kasurisen mukaan ilman koulutuspaikkaa olevien nuorten seuraaminen onkin edelleen ratkaisematon haaste. Paikallisella tasolla perusopetuksen opinto-ohjaajat huolehtivat yleensä ilman paikkaa jääneiden nuorten ohjaamisesta, mutta jälkiohjauksen seuraamiselle ei ole olemassa koko maan kattavaa mallia. Paikkakuntien välillä onkin suuria eroja siinä, miten yhteishaun tuloksia ja nuorten siirtymistä toisen asteen opintoihin seurataan ja miten toimitaan, kun nuori ei ota paikkaa vastaan tai keskeyttää opintonsa. Seurannan edellytyksenä on, että ohjausvastuun jakaminen suunnitellaan tarkkaan ja kirjataan paikallisen tason ohjaustoiminnan suunnitelmaan. Suunnitelman tulee sisältää yhteinen sopimus siitä, miten seuranta toteutetaan, miten pitkälle perusopetuksen vastuu ohjauksesta ulottuu, milloin vastaanottavan oppilaitoksen vastuu alkaa ja miten toimitaan tilanteessa, jossa nuori ei siirry lisäopetukseen eikä toiselle asteelle tai keskeyttää opinnot heti alkuvaiheessa. Kasurisen mukaan tähän tulisi olla velvoite, mutta paikallisella tasolla voitaisiin päättää, miten se voidaan alueella parhaiten toteuttaa. (Kasurinen 2006a.)

Toimijoiden erillisyyden ongelmia ei kuitenkaan esiinny ainoastaan eri toimintatahojen ja hallintokuntien välillä, vaan niitä saattaa toisinaan ilmetä myös

yksiköiden sisällä. Kouluissa on havaittu puutteita sekä vastuun jakamisessa että tiedon kulkemisessa eri toimijoiden välillä. Nuorten ongelmat ovat usein niin monisyisiä, että niihin puuttuminen vaatii yhteistyötä ja tiedon jakamista eri henkilöstöryhmien välillä niin kouluissa kuin muissakin yksiköissä. Opettajat voivat kyllä keskustella keskenään huomattuaan jonkin oppilaan käytöksessä muutoksia. Eri asia on yhteistoimin päättää puuttua asiaan tai ilmoittaa siitä edelleen opinto-ohjaajalle, kuraattorille tai oppilashuoltoryhmälle. Ohjaajat olivatkin tyytyväisiä oppilashuoltotiimeihin, mutta totesivat myös, että nuorten tilannetta saatettiin käsitellä niissä liian myöhään. Muun muassa nuoren poissaoloihin saatettiin kiinnittää huomiota vasta syksyn lopulla, kun niitä oli kertynyt jo yli 100 tuntia ja poissaolojen korvaamisesta oli jo tullut lähes mahdotonta.

Kouluissa olikin herännyt myös kysymys vastuunjaosta ja poissaolojen seuraamisesta koulussa sekä siitä, miten tieto kulkee koulun sisällä ja kenellä on vastuu ottaa yhteyttä. Uusissa perusasteen ja toisen asteen opetussuunnitelman perusteissa (2004) edellytetään laaja-alaisen ohjaussuunnitelman tekemistä sekä paikallisella tasolla että oppilaitoksissa. Oppilaitoksen ohjaussuunnitelmissa vastuuta nuorten ohjaamisesta jaetaan opinto-ohjaajien lisäksi myös muulle henkilöstölle. Oppilaitosten sisäisen työnjaon lisäksi suunnitelmissa tulisi kuvata myös moniammatillisen ja eri hallinnonalojen välisen sekä huoltajien ja työelämän kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteita ja toimintatapoja. Kasurisen (2006b) mukaan ohjaus ja oppilashuolto toimivat koulussa käsi kädessä kohti samoja tavoitteita. Ohjaustoiminta toimii merkittävänä osana ennaltaehkäisevää oppilashuoltotyötä muun muassa opiskelijoiden seurannan ja varhaisen tunnistamisen avulla.

VaSkooli-projektissa varhaisen puuttumisen mahdollisuuksia pyritään parantamaan toimijoiden välisellä yhteistyöllä. Toimijoiden yhteistyön tehostamiseksi ja tiedon lisäämiseksi opettajille, ohjaajille ja muille nuorten kanssa työskenteleville toimijoille on järjestetty useita koulutuksia muun muassa oppimisvaikeuksien tunnistamisesta, kulttuurieroista ja monietnisestä työstä koulumaailman haasteina, oppilashuollosta ja lainsäädännöstä tiedonsiirrossa, mielenterveyden häiröistä ja niiden hoidosta, sovittelusta osana rikosentorjuntaa ja koulun toimintaa, erityistuen tarpeessa olevan nuoren tukemisesta, kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä sekä nuoren opiskelun ja elämänhallinnan tukemisesta. Koulutukset toimivat myös toimijoiden välisenä

moniammatillisena kohtaustapaikkana ja niistä onkin saatu erittäin hyvää palautetta osallistujilta. Myös koulun ja muiden toimijoiden tarjoamia tukipalveluita nuorille on pyritty mallintamaan ja tuomaan esille siten, että nuorten kanssa työskentelevien opettajien ja muiden ammattilaisten lisäksi myös oppilaat ja heidän vanhempansa olisivat tietoisia nuoren mahdollisuuksista saada tukea opintoihinsa. Muun muassa Turun ammatti-instituutti kertoo opiskelijoille tarjottavista tukipalveluistaan kattavasti internet-sivuillaan (www.turkuai.fi). Sivulla on kerrottu erikseen kaikista tukipalveluista ja siitä minkälaisissa asioissa kehenkin kannattaa ottaa yhteyttä. Myös Ohjaamo kertoo toiminnastaan Turun kaupungin sivuilla (www.turku.fi).

VaSkooli-projektissa verkostoituminen oli onnistunut hienosti ja ohjaajat kertoivat yhteistyöverkostojen toimivan säännöllisesti. Moniammatillinen yhteistyö koulujen ja työvoimatoimiston sekä sosiaalitoimen välillä vaikutti toimivan osassa kouluista erittäin hyvin. VaSkoolin koulutukset ja workshopit olivatkin osaltaan edistyneet yhteistyötä ja verkostoitumista, sillä näissä toimijat saivat lisätietoa toistensa toimintatavoista ja tilaisuuden etsiä ratkaisuja yhteisiin ongelmiin. Esimerkkinä hyvästä yhteistyömuodosta voidaan mainita myös VaSkoolin projektiohjaajien keskinäiset ohjaajatapaamiset, jotka ohjaajat aloittivat spontaanisti keskenään havaittuaan, että yhteistyö muiden ohjaajien kanssa voisi auttaa heitä kehittämään omaa työtään. Ohjaajatapaamisten hyödyistä kerrotaan lisää raportin loppupuolella hyvien käytäntöjen yhteydessä.

Yhteistyön laajentaminen ja vakiinnuttaminen on erittäin tärkeää siksi, että eri tahot toimivat usein samojen ongelmien ja samojen nuorten kanssa. Yhteistyön avulla voidaan sopia työnjaosta eri toimijoiden kesken ja siten välttää päällekkäisten toimintojen ja tuen järjestämistä eri tahoilla. Kasurisen ja Karjalaisen (2006) mukaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä tarvitaan myös siksi, että yksittäinen taho pystyy harvoin vastaamaan oppilaan- ja opiskelijan ohjauksellisiin tarpeisiin varsinkaan, jos asiaa tarkastellaan oppilas- tai opiskelijälähtöisesti nuoren koko opintopolku huomioon ottaen.

Projektin päättyttyä yhteistyöverkostot voivat jäädä elämään, vaikka itse projekti päättyykin, kun yhteistyötahot ovat tulleet tutuiksi keskenään ja tiedetään kehen ottaa

yhteyttä missäkin asiassa. Laajempien yhteistyöfoorumien ylläpitäminen vaatii yleensä kuitenkin jonkin tahon, joka ottaa vastuulleen järjestää yhteisiä tapaamisia.

Projektin päättyessä tulee pohtia myös sitä, mitä kehitetyille toiminnoille ja hyville käytännöille tapahtuu projektin jälkeen. Huonoimmassa tapauksessa projektin tuoma lisäarvo häviää projektin päättymisen myötä. Myös VaSkooli-projektissa toimivat ohjaajat olivat huolissaan projektin päättymisen jälkeisestä tilanteesta. Projektin tuomilla lisäresursseilla on saatu paljon hyvää aikaan, kun ohjaajilla on ollut mahdollisuuksia tavata nuoria säännöllisesti ja antaa heille yksilöllistä tukea tilanteen mukaan. Yhtä mittaviin toimiin ei kuitenkaan ole varaa kaikkien toimijoiden normaaleissa budjeteissa. Koulujen sisäistä yhteistyötä opettajien ja muun henkilöstön kesken voitaisiin sen sijaan tehostaa. Ohjaajat korostivat sitä, että koulun oppilashuoltohenkilöstö tarvitsee tuekseen koulun koko henkilökuntaa. Ohjaus ja kasvatus ovat luonteva osa jokaisen opettajan työtä. Pelkkä oman oppiaineen opettaminen ei riitä, vaan kaikkien tulisi ottaa vastuuta myös nuoren ohjaamisesta ja kasvattamisesta elämää varten. Koulun piilo-opetussuunnitelma onkin vähintään yhtä tärkeä kuin viralliset oppimistavoitteet. (ks. esim. Broady 1986). Opettajilla on monesti opinto-ohjaajia paremmat mahdollisuudet havaita nuoren pärjäämisessä ja käyttäytymisessä tapahtuvia muutoksia, sillä he ovat lähempänä nuorta koulutyön arjessa. Opettajien tulisikin säännöllisesti seurata oppilaiden poissaoloja ja menestymistä opinnoissa ja tarpeen vaatiessa ohjata nuori eteenpäin opinto-ohjaajalle tai muulle koulun oppilashuoltohenkilöstölle. Opettajan ohjausvelvollisuuksia on kuvattu uusissa Opetussuunnitelman perusteissa (2004) seuraavasti:

”Kaikkien opettajien tehtävänä on ohjata oppilasta oppiaineiden opiskelussa sekä auttaa häntä kehittämään oppimaan oppimisen taitojaan ja oppimisen valmiuksiaan sekä ennaltaehkäistä opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Jokaisen opettajan tehtävänä on oppilaiden persoonallisen kasvun, kehityksen ja osallisuuden tukeminen.”

VaSkooli-projektissa on pyritty tiivistämään yhteistyötä ja verkostoitumista niin koulujen sisällä kuin ulkoisten toimijoiden kanssa. Liedon Ohjus osahankkeessa on hahmoteltu opiskelijoiden seurantaan liittyvää ”tilannearviolomaketta”, jonka avulla saataisiin tieto kulkemaan aineopettajien ja oppilashuollon työntekijöiden, kuten erityisopettajien, opinto-ohjaajien ja kuraattorien välillä. Lomake olisi erityisen hyvä

yläluokilla, joissa oppilailla on paljon aineenopettajia, eikä kukaan näe oppilasta tavallaan kokonaisena. Aineenopettajat voisivat reagoida lomakkeen avulla heti, jos oppilaan koulumenestys alkaa selvästi heikentyä, esimerkiksi kurssiarvosanan laskiessa kahdella numerolla.

Opettajan tehtävänä olisi myös arvioida lomakkeelle, mistä muutos mahdollisesti johtuu. Näin voitaisiin päätellä, milloin on aihetta jatkoselvityksiin ja lisätukeen, ja tiedon voisi laittaa heti eteenpäin oikeille tahoille. Lomakkeessa vaihtoehtoja voisivat olla muun muassa vaikea kurssi, hyväksytyt ja selvitettyt poissaolot, kyseenalaiset poissaolot (tieto luokanvalvojalle, joka tarkistaa poissaolot ja ottaa yhteyttä kotiin), motivaation lasku (tieto opinto-ohjaajalle, tarvetta opinto-ohjaukseen), oppimisvaikeudet (tieto erityisopettajalle, onko tarvetta erityisopetukseen) ja elämäntilanteen muutokset (tieto kuraattorille). Tässä mallissa kaikki tieto olisi samalla lomakkeella ja siitä näkisi heti, kenen olisi tartuttava ohjaustoimiin. Toiminta tehostuu, kun tieto olisi paperilla, ja jos lomakkeita tulisi useammalta aineenopettajalta, olisi myös mahdollista nähdä, miten laajasta ongelmasta on kyse. Vaikka usein samojen peruseriaatteiden mukaan toimitaan muutenkin, tiedon kirjaaminen paperille toisi toimintaan lisää tehokkuutta ja vaikuttavuutta.

2.5 Maahanmuuttajanuorten ohjaus ja tukeminen erityisenä haasteena

”Sit on tietty noi maahanmuuttajaperheet, ni siel on ne suuret vaikeudet, mut et se lähtee taas ihan jostain syvemältä, kulttuurierot ja muuta, et niis huomaa ihan selkeesti, et siel on paljon niit ongelmii...” OHJI

Ohjaajat olivat erityisen huolissaan maahanmuuttajanuorten tilanteesta. Tämä kasvava ryhmä lisää aika- ja muiden resurssien tarvetta entisestään. Maahanmuuttajien on useimmiten kieliongelmiä johtuen melko vaikea löytää koulutuspaikkoja peruskoulun jälkeen. Toisella astella suomenkielen taidon on oltava jo melko hyvällä tasolla, jotta oppilas pystyy ylipäättään seuraamaan opetusta ja pärjäämään opinnoissaan. Ohjaajat olivat huolissaan myös siitä, että maahanmuuttajaoppilailla koulutuksen keskeyttäminen on muita huomattavasti yleisempää. Ammatti-instituutin tilastojen mukaan lukuvuonna 2005–2006 jopa 28 prosenttia maahanmuuttajista oli keskeyttänyt ensimmäisen opiskeluvuoden aikana.

Maahanmuuttajien kohdalla olisikin selvää tarvetta lisäohjaukseen ja ylimääräiseen tukeen. Ohjaajat olivat myös havainneet, ettei maahanmuuttajanuorilla usein ollut myöskään riittävästi tietoa siitä, mikä yhteishaku on ja miten se toimii. Maahanmuuttajanuorten ohjaaminen vie muita ryhmiä enemmän voimavaroja, sillä ohjaamisessa on lähdettävä aivan perusasioista. Ohjaajat myös korostivat, ettei maahanmuuttajia ja erityisoppilaita voi käsitellä samalla tavoin, vaikka molemmat ryhmät tarvitsevat lisäresursseja ohjaukseen ja tukemiseen. Erityiskoulu ei välttämättä olekaan oikea paikka maahanmuuttajanuorille.

Ohjaajien huoli nuorista maahanmuuttajista ulottui laajemmalle kuin pelkkään koulutukseen. Ohjaajien mukaan nuoret maahanmuuttajat tarvitsevat laajempaa tukea päästäkseen osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Kotouttamistoiminta kohdistuu heidän mukaansa liiaksi aikuisiin, sillä nuorten ajatellaan sopeutuvan uuteen kulttuuriin helpommin, jopa kuin itsestään. Kaikkien kohdalla tämä ei kuitenkaan onnistu, vaan maahanmuuttajanuoret saattavat jäädä omaksi joukokseen. Ohjaajahaastattelussa nostettiin esiin se, että ongelmat lähtevät jo asuntopolitiikan tasolta. Asuntopolitiikkana hajasijoitus voisi toimia paremmin. Maahanmuuttajaoppilaita pitäisi olla tasaisesti kaikissa kouluissa siten, että heistä tulisi luonnollinen osa meidän yhteiskuntaamme. Suomenkielen oppiminenkin helpottuisi, kun sitä pitäisi osata koulussa kavereiden kanssa ja myös asuinalueella.

Ohjaajien mukaan suomalaisen yhteiskunnan ja yhteiskunnallisten asioiden tuntemus on melko vähäistä yläasteikäisillä nuorilla yleensäkin, ja maahanmuuttajien kohdalla tilanne on vielä huonompi. Maahanmuuttajaperheissä on usein työttömyyttä ja tukipalveluiden tarvetta ja siten heidän tukemisensa olisi erittäin tärkeää. Ohjaajat totesivat, että paljon edistystä on tapahtunut viimeisten kymmenen vuoden aikana, mutta paljon on vielä kehitettävää. Muun muassa kielikoe koetaan hyödyllisenä, sillä se antaa suuntaa siihen, onko nuorella riittävä kielitaito, jotta hän voi pärjätä myös teoriaopetuksessa ammattiaineissa. Myös valmistava koulutus on hyvä, mutta jos siellä on paljon samankielisiä, suomenkielen puhuminen jää väliin, eikä nuoren suomenkielentaito välttämättä kehity, kuten olisi tarkoitus. Valmistava koulutus ei välttämättä myöskään motivoi nuoria, jos he ovat jo käyneet peruskoulun Suomessa. Työharjoittelu tai jokin muu koulutus voisi ohjaajien mielestä toimia tällöin paremmin.

Maahanmuuttajien kanssa työskennellessä ohjaajille oli myös selkeytynyt kuva siitä, että tarvittaisiin käytännönläheisempiä ja räätälöidympiä koulutuksia. Työmarkkinoiden rakenne on ongelmallinen myös muiden kuin maahanmuuttajien kohdalla, sillä avustavia tehtäviä ei enää ole samassa määrin kuin ennen ja joka alalla vaaditaan teoriapainotteista koulutusta, vaikka työ olisikin käytäntöpainotteista.

Työnantajien ennakkoluuloista johtuen maahanmuuttajien on myös vaikeampi saada työharjoittelupaikkoja. Yleensä ohjaajat pyrkivät aktivoimaan nuoria soittamaan ja hakemaan paikkaa itse. Maahanmuuttajien kohdalla on kuitenkin havaittu, että on parempi, jos ohjaajat soittavat ensin itse, sillä työnantaja saattaa sanoa ei kiitos heti kättelyssä, kun vieraskielinen maahanmuuttajanuori soittaa.

Edellisen EQUAL -kauden aikana Turun alueella toimi maahanmuuttajille suunnattu projekti Aboavita, jolla pyrittiin löytämään ratkaisuja muun muassa edellä mainittuihin ongelmiin. Aboavitan tavoitteena oli eri-ikäisten maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen parantaminen ja siten myös syrjäytymisen ehkäisy. Tavoitteisiin pyrittiin räätälöityjen ja käytännönläheisten toimenpiteiden kuten uusien ohjaus-, tuki- ja koulutusmallien avulla. Projektissa pyrittiin selvittämään maahanmuuttajien elämäntilanteita, testaamaan ammatti- ja kielitaitoa, ammatillista kiinnostusta sekä luomaan yhdessä selkeitä ja realistisia urasuunnitelmia. Tarve tämällytyypiselle toiminnalle oli suuri ja projektilla olikin yhteensä reilusti yli 800 osallistujaa mukana eri toiminnoissa. (Mäkelä & Huhtamäki 2004.)

Myös Aboavitassa huomattiin, että ohjaajan ja ohjattavan välinen luottamus ja pitkäkestoinen yhteistyö olivat ensiarvoisen tärkeitä ohjauksen onnistumisen kannalta. Projekti tarjosi ”eteispalvelua” maahanmuuttajille, jonka tarkoituksena oli löytää jokaiselle toimiva polku kohti työelämää tai tutkintoon johtavaa koulutusta. Tulevaisuuden suunnittelu oli usein pitkä prosessi, jonka varrella maahanmuuttajia saattoi osallistua kielikoulutukseen, työharjoitteluun ja ammatilliseen koulutukseen tai kurssille. Pienten onnistumisten kautta maahanmuuttajan usko omaan kykyihinsä vahvistuu, ja toimenpiteisiin osallistumisen kautta työllistymismahdollisuudet ja edellytykset ammatilliseen koulutukseen pääsyyn paranevat. Kulttuurishokin keskellä tai muuten eri elämäntilanteiden, kuten perheen, kielen, asunnon ja työttömyyden ollessa epätasapainossa, pysyvä tukihenkilö on erittäin tärkeä. Pitkäkestoinen

ohjaussuhde onkin tärkeää edes jonkinlaisen pysyvyyden tunteen turvaamiseksi. Ohjaavan opettajan tärkeimpiin tehtäviin kuuluukin motivoida maahanmuuttajia oman elämänsä hallintaan ja vastuun ottamiseen omasta tulevaisuudestaan. (Haapasaari, Huhtamäki & Mäkelä 2004.)

Aboavita-projektin aikana eri koulutusten järjestäjät onnistuivat yhteistyössä selkeyttämään työnjakoaan ja saamaan aikaiseksi monipuolista kurssitarjontaa ja täsmäkoulutusta maahanmuuttajien tarpeisiin. Aboavita-projektille luotiin verkkosivut, joilla toimii edelleen ajan tasalla oleva maahanmuuttajakoulutusten koulutuskalenteri. Järjestettäviä koulutuksia ovat muun muassa non stop -tyyppinen suomenkielen opetus ja muut kielikurssit, erilaiset ammatilliset kurssit sekä ammatillisiin opintoihin valmistavat ja ohjaavat koulutukset. (Haapasaari, Huhtamäki & Mäkelä 2004.)

Aboavita-projektin osana toimi Turun ammatti-instituutin TaiUra-osahanke, jonka avulla pyrittiin antamaan erityistä tukea ja intensiivistä ohjausta maahanmuuttajataustaisille oppilaille jo peruskoulussa, jotta he onnistuisivat hakeutumisessaan ammatilliseen koulutukseen. Nuoria pyrittiin ohjaamaan heille sopiville ja heitä kiinnostaville aloille urasuunnittelun, henkilökohtaisten tutustumiskäyntien, opiskelijatutorien ja luentojen sekä pienryhmäkeskustelujen avulla. Soveltuvien koulutuspaikkojen etsimisellä pyrittiin ehkäisemään opintojen keskeyttämistä ja siitä mahdollisesti seuraavaa koulutuksellista ja yhteiskunnallista syrjäytymistä. (Bountilova 2004.)

Turun seudulla maahanmuuttajien ohjaamiseen ja tukemiseen on siis panostettu jo aiemmissa projekteissa, mutta ohjaajahaastatteluiden mukaan ongelmia on vielä paljon varsinkin maahanmuuttajien koulutukseen pääsemisessä ja koulutuksessa pysymisessä. Parannettavaa riittää siis edelleen. Ongelmia tuottavat usein ihmisten asenteet, joihin vaikuttaminen on hyvin vaikeaa, sillä asenteet ovat hitaita muuttamaan. Joka tapauksessa tämä ongelma on siinä määrin erilainen ja laajempi, että se edellyttää ylemmän tason kokonaisvaltaista pohdintaa ja ratkaisuja. Asiaa ei voi jättää yksittäisten opinto-ohjaajien kontolle: *”Niin se on kuule semmonen kysymys, et en tiä kuka hitsi sitä sit alkais miettimään” (OHJ3).*

3 PROSESSI

3.1 Nuorten valitseminen toimenpiteiden kohteiksi

Nuorten valitseminen toimenpiteiden kohteiksi vaihteli projekteittain. Muun muassa jälkihakua hoitavaan Ohjaamoon nuoret hakeutuivat suurimmalta osin itsenäisesti ja kaikki ikähaarukkaan sopivat ilman koulutuspaikkaa olevat tai keskeyttämisvaarassa olevat nuoret otettiin mukaan projektin ohjaustoimenpiteisiin. Ohjaamon työntekijät lähettivät tiedotuskirjeen myös kaikille yhteishaussa Turun ammatti-instituuttiin hakeneille nuorille, jotka olivat jääneet ilman paikkaa. Kaarinan urasuunnittelija puolestaan toimi yhteistyössä Kaarinan koulujen kanssa. Hän sai kouluilta listat ilman paikkaa jääneistä nuorista, jonka jälkeen hän otti nuoriin yhteyttä ja kysyi nuoren tilannetta. Samalla nuorelle tarjottiin apua muun muassa jälkihaussa.

Turun ammatti-instituutin urasuunnittelijat kuuluvat ammatti-instituutin tukitiimiin yhdessä kuraattorien, sosiaali-ohjaajan ja psykologien kanssa. Urasuunnittelijoiden asiakkaat ovat siis yleensä mukana oppilashuollon toimenpiteissä. Suurin osa nuorista tulee urasuunnittelijoiden ohjaukseen oppilashuoltotiimin kautta tai opinto-ohjaajan, terveydenhoitajan tai opettajien suosituksesta. Nuoret voivat myös itse ottaa yhteyttä suoraan urasuunnittelijaan.

”Oppilashuoltotyö on niinku se työ mitä me täällä talon sisällä tehdään, et me ollaan oppilashuolloissa ja sitä kautta tulee osa meidän näistä asiakkaista elikkä kun jollakin on poissaoloja niin paljon, että tulee vaikka määräaikainen erottaminen niin silloin yleensä ohjataan sitten urasuunnittelijalle.” OHJ4

Psykologin vastaanotolle nuoret tulivat useimmiten terveydenhoitajan kautta, mutta myös luokanvalvojan, opinto-ohjaajan tai koululääkärin ohjaamana. Noin kolmannes asiakkaana olevista nuorista oli itse ottanut yhteyttä psykologiin. Mielenterveydelliset ongelmat, kuten masennus, tulikin usein esiin poissaoloihin puuttumisen kautta:

”...luokanvalvojat monesti puuttuu niihin poissaoloihin, ja sit ne pyytää keskusteluun tai ohjaa opolle, niin sitä kautta. Mut, et toi mikä on tosi hyvä on terveystarkastus, koska siin on tää mielialaosio niin sitä kaut tulee.” OHJ10

Peruskouluissa projektiin osallistuvat nuoret oli usein valittu jo keväällä ennen 9. luokan alkua, jolloin opettajat ja muu koulun henkilökunta pohtivat kenelle projektista voisi olla hyötyä. Tämän jälkeen nuoria ja usein myös heidän vanhempiaan haastateltiin ennen lopullisten valintojen tekoa. Projekteissa pyydettiin vanhempien suostumus nuoren osallistumisesta projektiin. Mukaan otettiin uusia nuoria myös myöhemmässä vaiheessa, kun havaittiin, että useampikin nuori tarvitsisi ylimääräistä tukea. Ohjaajia ilahdutti se, että nuoret tulivat myös itse kysymään pääsisivätkö he mukaan VaSkooli -projektiin.

”Ja sitten yhden luokan poikaporukka niin heil oli syksyllä koulunkäynti vähän epäsäännöllistä ja sit jouluna he totes, et okei nyt täytyy ruveta tekemään jotain, siin on aika kiva semmonen kolmen-neljän pojan porukka, niin tota siin tulee tää ryhmätoiminta mukaan, et ko mä menen niin saanks määkin tulla...” OHJ8

Toimintaluokan oppilaita olivat yleensä suositelleet heidän opinto-ohjaajansa tai opettajansa vanhasta koulusta. Toimintaluokka kuitenkin poikkesi muista osahankkeista ja tavallisista luokista siten, että luokalle piti hakea itse. Kaikki hakemuksen täyttäneet nuoret ja heidän huoltajansa haastateltiin ja tämän jälkeen pohdittiin kenelle tuomintaluokan opetuksesta olisi eniten hyötyä. Oppilaiksi oli valittu sellaisia syrjäytymisuhan alaisia nuoria, joilla oli runsaasti usein pitkäaikaisiakin poissaoloja ja muita kouluongelmia sekä puutteita yleisessä elämänhallinnassa.

Projekteihin valikoitumisen ja valitsemisen reunaehdot vaikuttivat toiminnan onnistumiseen. Esimerkiksi osallistujien määrä täytyy pitää melko vähäisenä, jotta kaikille pystytään antamaan riittävästi tukea. Jos osallistujien määrä kasvaa liian suureksi, ohjaussuhde nuoriin muuttuu etäiseksi. Ohjaajat havaitsivat myös, että suuri osa nuorista halusi mieluummin yksilöohjausta kuin ohjausta pienryhmässä.

Tämä kuitenkin vaihteli eri projekteissa ja toiminnoissa. Muun muassa tutustumiskäynnit kouluihin oli hyvä tehdä pienryhmässä, kun taas omista asioistaan nuoret halusivat mieluummin keskustella kaksin ohjaajan kanssa, jolloin nuorella oli mahdollisuus saada kaikki huomio itselleen. Nuoret eivät usein myöskään halunneet puhua omista arkaluontoisista asioistaan muiden nuorten kuullen. Poikkeuksena tästä

oli Turun ammatti-instituutissa masentuneille nuorille järjestetyt mielialakurssit, joilla nuoret saivat toisistaan vertaistukea. Yleensä kuitenkin todettiin, että pieni ohjattavien määrä auttoi henkilökohtaisen ohjaussuhteen luomisessa, kun ohjaajalla oli antaa riittävästi aikaa nuorille. Jälkihaussa ja muissa nopeasti hoidettavissa asioissa yksilöllisesti ohjattavien nuorien määrä voi olla suurempikin, kun vain osa nuorista tarvitsee laaja-alaisempaa ja pidempiaikaista tukea. Kaikki jälkihaun asiakkaat eivät kuuluukaan niin sanottuun ”riskiryhmään”, vaan osa saattaa olla jäänyt ilman paikkaa esimerkiksi suuresta hakijamäärästä johtuen. Tällaiset aktiiviset nuoret löytävät yleensä paikkansa nopeasti ja asiakassuhde jää lyhyeksi. Riskiryhmiin kuuluvien kohdalla joudutaan kuitenkin usein tekemään paljon töitä ennen kuin oma paikka löytyy.

3.2 Ammatinvalinnan tekemisen vaikeus

Ammatinvalinta on palkkatyöyhteiskunnassa jokaisen yksilön sosiaalinen velvollisuus, jota voidaan nimittää nuoruuteen kuuluvaksi kehitystehtäväksi. Nuoren tulisi siis peruskoulun viimeisellä luokalla päättää, missä hän haluaa jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen. Ammatinvalinnan avulla nuori pyrkii alustavasti löytämään oman paikkansa palkkatyöyhteiskunnassa. Ammatinvalinnan prosessissa nuoren tulisi järjestää ammattimielikuvansa omien preferenssiensä mukaan ja verrata omia käsityksiään tarjolla olevista paikoista omiin toiveisiinsa, tavoitteisiinsa ja käsityksiinsä omista kyvyistään. Ihannetapauksessa nuoren ammatinvalintaprosessi johtaa lopulta itsenäisesti tehtyyn ja harkittuun ratkaisuun omasta ammatillisesta toiveesta ja suunnitelmasta, jolla omat haaveet voitaisiin toteuttaa. (Tuohinen & Vuorinen 1987, 135.)

Kouluissa oppilaita informoidaan muun muassa opinto-ohjaustunneilla eri koulutusmahdollisuuksista ja neuvotaan lukion lisäksi myös vaihtoehtoisia paremmin käytännöllisiksi ja ei-teoreettisiksi luokitelluille oppilaille sopivia koulutusreittejä (Silvennoinen 1999, 56 - 57). Oppilaanohjauksen tavoitteena on kehittää nuoren valmiuksia tehdä koulutusta ja tulevaa elämänuraansa koskevia valintoja. Oppilaanohjauksen tulisi myös auttaa nuorta selkiyttämään omia tavoitteitaan sekä kehittää nuoren päätöksentekotaitoa. Monet nuoret eivät saavuta näitä tuloksia

lukioaikanaan, ja peruskoulussa se voi olla jopa vielä vaikeampaa oppilaiden nuoresta iästä johtuen. (Garam & Ahola 2001, 28.)

Ammatinvalinta onkin monimutkainen prosessi, joka toisilta sujuu helposti ja toisille taas tuottaa runsaasti ongelmia. Kososen mukaan (1984, 77) koulun vaikutukset ja oppilaan ohjaus lisäävät oppilaan varmuutta ammatinvalinnasta yleensä, jos koulusta saatu tieto ja palaute tukevat nuoren omia tavoitteita ja muilta tärkeiksi koetuilta ryhmiltä saatuja vaikutteita. Koulun vaikutukset eivät kuitenkaan välttämättä ole näin hyviä niiden oppilaiden osalta, joiden tavoitteet eivät ole kypsyneet ja ammatinvalinta on epäselvä. (Kosonen 1984, 77).

Nuorten osallisuushankkeen selvityksessä todettiin yhteishakujärjestelmän toimivan siinä mielessä äärimmäisen tehokkaasti, että lähes kaikki päättöluokkien oppilaat hakevat opiskelupaikkaa kevään yhteishaussa (Niittymäki 2005, 38). Osallistuminen ei kuitenkaan takaa sitä, että yhtä moni aloittaisi opiskelun samana syksynä. Osa nuorista jää yhteishaussa ilman koulutuspaikkaa ja toisaalta osa ei ota samaansa paikkaa vastaan. Niittymäen mukaan vaarana onkin, että osa nuorista näkee yhteishakujärjestelmän yhteishakuvaiheessa jonkinlainen pakkohakuna tai hakuautomaattina, jonka kautta haetaan vain hakemisen vuoksi ilman todellista aikomusta aloittaa opinnot syksyllä. Opinto-ohjaajien tulisi ottaa tämä huomioon jo hakuvaiheessa, jotta valinnat onnistuisivat paremmin. Oppilaanohjauksessa tämä tarkoittaa sitä, että oppilasta tulisi auttaa yksilöllisesti löytämään itselleen sellaiset realistiset jatkokoulutusmahdollisuudet, joihin oppilaalla on myös riittävästi motivaatiota opintojen aloittamiseen ja tutkinnon suorittamiseen. (Niittymäki 2005.)

Niittymäen (2005) selvitys osoitti sen, että myös yhteishaussa hakematta jättäneet nuorista suuri osa oli koulutusmyönteisiä ja heidän suunnitelmissaan oli jatkaa opintoja syksyllä yhteishaun ulkopuolisessa oppilaitoksessa, lisäopetuksessa tai suorittaa 9.luokka uudelleen. Selvitys tavoitti kuitenkin myös joukon nuoria, joilla ei ollut minkäänlaista aikomusta jatkaa kouluttautumista peruskoulun jälkeen. Heidän tilanteensa onkin kriittisin ja haasteellisin yhteiskunnallisen osallisuuden ja koulutustakuun kannalta. Myös VaSkooli projektin tavoittamista nuorista suurin osa halusi koulutukseen ja piti sitä tärkeänä oman tulevaisuutensa kannalta (ks. Kivelä & Ahola 2006).

Mistä ammatinvalinnan ohjauksessa lähdetään liikkeelle?

Ammatinvalinta on nuoren elämässä erittäin suuri päätös, eikä sen tekeminen siis tapahdu kaikilla itsestään. Moni nuori tarvitsee ohjausta ja tukea oman alansa löytämiseksi useiden vaihtoehtojen joukosta. Opinto-ohjaajat ja projektin muut työntekijät antoivat nuorille ammatinvalinnan ohjausta ja tukea valinnan tekemisessä. Ilman paikkaa jääneet nuoret hakeutuvat Turussa muun muassa Nuorisokeskuksen Ohjaamoon ja Kaarinassa My Career -projektin uraohjaaja ottaa yhteyttä ilman paikkaa jääneisiin nuoriin. Myös opinto-ohjaajat seuraavat nuorten tilannetta kesäkuussa yhteishaun tulosten julkistamisen jälkeen. Pääasia on, että nuori ei jäisi tässä tilanteessa yksin ilman ohjausta tai tietoa siitä, miten hänen kannattaa toimia jatkossa.

Nuorten ohjaaminen aloitetaan selvittämällä, mistä alasta nuori on kiinnostunut. Osalle nuorista ammatinvalinta on melko selvä, jolloin nuorta lähinnä autetaan löytämään tietoa siitä, missä alaa voi opiskella ja miten koulutukseen haetaan. Toisinaan omat kiinnostuksen kohteet eivät ole nuorelle vielä selvinneet ja sopivaa alaa lähdetään etsimään yhdessä ohjaajan avustuksella. Ohjauksessa lähdetään liikkeelle aivan perusasioista:

”Joo me ollaan... ensinnäki lähdetty ihan liikkeel siit, et ollaan kartoitettu niit omii kiinnostuksen kohtei, mitä on niinku ennen ollu, et minkälaiset asiat kiinnostaa, et onks se sit jotain käsil tekemistä vai tota ulkotyötä tai mitä tahansa ja sit tavallaan se siit lähdetty ... kattoon niit vaihtoehtoi mitä on opiskella.” OHJ2

Osa nuorista tuntuu olevan täysin hakoteillä tai eksyksissä oman ammatinvalintansa kanssa. Näiden nuorten kanssa edetään keskustellen ja heidän kiinnostuksen kohteitaan vähitellen kartoittaen. Ohjaajat kyselevät nuorelta muun muassa, mitkä ovat olleet hänen vahvuuksiaan ja lempiaineitaan koulussa, mitä nuori harrastaa ja toisaalta mistä hän ei pidä. Samalla ohjaajalle muodostuu kuva nuoren osaamisesta ja taidoista, ja myös nuori itse voi oivaltaa, mikä häntä oikeastaan voisi kiinnostaa. Ohjaaja ja nuori voivat yhdessä käydä läpi ammatillisen koulutuksen peruslinjoja ja pohtia, mikä ala vaikuttaisi kiinnostavimmalta ja sopivimmalta. Karkean alajaon kautta voidaan edetä tarkentamaan nuoren kiinnostuksen suuntaan. Keskustelun kautta

nuoret saattoivat kiinnostua yllättävistä aloista, joista heillä ei ollut aiemmin tietokaan:

”Ja tota sit esimerkiks just tämmösii aloi ku joku maanmittaus, mist ei niinku monikaan tiedä mitä se on, mut muutama on hyvinkin innostunut siit ihan sen takia, et ku sit siin pystyy yhdistää toisaalta se ulkotyö ja sit on sitä tietokoneel touhuumist, jos ei oo selkeesti niinku välttämät ei oo kuitenkaan mikään puutarha-alan ihminen eikä sit välttämät ihan datanomipuolen, niin siin on niinku semmonen kans et tän tyyppinen juttu et tota.” OHJ2

Nuorten haastatteluissa kävi ilmi, että nuorten tietämys olemassa olevista koulutusaloista ja niistä saatavista valmiuksista toimia eri ammateissa oli melko puutteellista, ja siksi ohjauskeskusteluissa olikin usein tarpeen lähteä liikkeelle aivan perusasioista nuoren ehdoilla. Projektissa haastatellut nuoret kaipasivatkin opinto-ohjaukselta enemmän yksityiskohtaista tietoa eri koulutusvaihtoehdoista ja muista mahdollisuuksista peruskoulun jälkeen. (Ks. Kivelä & Ahola 2006, 72.)

”No, öhööm yleensä sellasta, et se olis kertonut enemmän aloista, et sillee et kun se tietää mut ihmisenä, kun on ollut kolme vuotta siin koulus, et se tietäis sit mihin mä menisin ja auttais mua tukis tiäksä, et mihin alaan ja... kertois erilaisist aloist ja tälle, et kertois mihin vois mennä vaiks esimerkiks ulkomail opiskelee tai tälle niinku et mitä mahdollisuuksia mul o.” H4

Ensi alkuun nuoret yleensä vastasivat, että ohjaus oli ihan hyvää, mutta kysyttäessä oliko jotain parannettavaa tai jotain mitä olisi kaivannut enemmän, oli nuorilla melko paljonkin sanottavaa. Osa asioista oli muun muassa saattanut jäädä nuorelle melko epäselviksi, vaikka ohjausta olikin saatu. Yhden nuoren ammatinvalintaa oli hämmentänyt muun muassa väärinkäsitys siitä minkälaisissa tehtävissä toimimiseen tietty koulutus luo mahdollisuudet (ks. Kivelä & Ahola 2006, 70). Tässä esimerkissä nuorelle oli jäänyt epäselväksi kyseisen koulutuksen saaneiden työmahdollisuudet. Merkonomien koulutus kuitenkin sopii sekä toimistotyötä tekeväälle että myyntityöhön, eivätkä nämä siis ole toisensa poissulkevia, kuten nuori vaikutti uskovan. Nuoren ja aikuisen ohjaajan maailma ei siis välttämättä kohdannut, sillä molemmat ovat ohjaustilanteessa omista lähtökohdistaan. Nuori ei välttämättä osaa kysyä oikeita kysymyksiä ohjaajalta, eikä ohjaajakaan aina voi arvata mitä nuoren mielessä liikkuu.

AmmatINVALINTA omien resurssien pohjalta

Ohjaajien käsitykset nuorten ammatinvalinnan realistisuudesta vaihtelivat. Osa ohjaajista oli sitä mieltä, että hankkeen nuoret osasivat hyvin arvioida omia kykyjään ja taitojaan suhteessa luokkatovereihin. Toiset näkivät enemmän ongelmia ja pohtivat sitä, miten nuorelle voisi antaa ”realiteettiterapiaa” omien haaveiden suhteen. Ohjaajat pohtivat sitä, miten nuoret saataisiin hakemaan itselleen parhaiten soveltuvalla alalla ottaen huomioon sekä heidän omat resurssinsa että vaihtelevat kiinnostuksen kohteensa.

Eräästä ohjaajasta tuntuikin joskus siltä, että nuoret ovat päässeet liian helpolla peruskoulussa. Pudotus peruskoulun jälkeen voi olla kova, kun ei saakaan kaikkea mitä haluaa. Havahtuminen voi tapahtua jo yhteishakuvaiheessa, kun todistuksesta saatavat pistemäärät eivät riitä toivealalle pääsemiseen. Opinto-ohjaajan neuvoista ja ohjeista huolimatta yhteishaun viimeisen hakupäivän ja hakemukseen kirjattujen toiveiden järjestyksen ehdottomuus voivat järkyttää sellaisia nuoria, jotka ovat tottuneet saamaan tahtonsa aina läpi.

”Ja se on aika suuri juttu, kun esimerkiksi tää yhteisvalintavaihe, niin tuota ne ei tajua, ettei ne voi muuttaa vielä kesäkuussa niitä toiveitaan, että ne pitää olla tiettyyn kellonaikaan (ennen kuin yhteishakuaika päättyy). Et peruskoulu kun on pakollinen, niin sitä täytyy joustaa ja ottaa vielä huomennakin ne paperit (kotitehtävät, ainekirjoitus tms.) vastaan, mutta tää (yhteishaku) on niinku ihan oikeesti semmonen...” OHJ7

Joidenkin on vaikea hyväksyä sitä totuutta, joka tulee esiin yhteishakuvaiheessa, kun keskiarvot pannaan järjestykseen. Näitä nuoria on onneksi hyvin vähän. Suurien pettymysten välttämiseksi ohjaajat yrittävätkin antaa nuorille tietynlaista realiteettiterapiaa kertomalla aikaisempien vuosien pisterajoista jo etukäteen. Samalla henkilökohtaisessa ohjauksessa lasketaan nuoren omat pisteet ja käydään läpi sitä, mitkä kouluaineet ovat kyseisen alan kannalta tärkeimpiä ja mitä numeroita tulisi nostaa. Näin nuori voi jo etukäteen punnita omia mahdollisuuksiaan päästä toivomalleen alalle ja harkita myös alavalintaansa uudelleen. Näin voidaan välttyä muutamalta turhalta keskeyttämiseltä.

Haastateltujen ohjaajien mukaan suurin osa nuorista osasikin suhteuttaa omat taitonsa muiden taitoihin ja ymmärsi omat resurssinsa ja kykynsä toiselle asteelle haettaessa. Muun muassa juuri sähköala oli monen pojan haaveissa, mutta kun tutustumiskäynneillä kerrottiin, että matematiikkaa, fysiikkaa ja kemiaa on tärkeä osata, niin moni tuli toisiin aatoksiin:

”Ne on aika realistisii kyl sil taval, et tota ollaan monta kertaa opettajien kans puhuttu just siitä, et toinoin siel luokan sisällä kyl heille tulee näkemys siitä, et tota mikä se heidän taidot on. [- -] et kyl he tietää osaako vai eikö. Et tota sil taval peilaavat sitä omaa osaamista joko omiin tavoitteisiin tai siihen yhteisöön mis on.” OHJ8

Jälkihaussa ohjaajat törmäsivät myös sellaisiin nuoriin, ennen kaikkea tyttöihin, jotka olivat hakeneet pelkästään lukioon, vaikka keskiarvo oli niin huono, ettei heillä ollut edes toivoa lukioon pääsemisestä. Tässä kohdin ohjaaja joutui miettimään, miten peruskoulun opinto-ohjauksessa on voinut käydä niin, ettei nuori ole ymmärtänyt hakea lukion lisäksi mihinkään muualle. Ohjaaja pohti myös sitä, miten nuorille saataisiin perille se tieto, että ellei ole kiinnostunut lukemisesta ei kannata mennä lukioon.

”Aivan niinku joskus mekin sanotaan niil, se lukio, se nimi tulee siitä et siel luetaan. Jos et sä tykkää lukee, niin ehkä sun ei kannata mennä lukioon. Et menee sitä jonnekin, mis tehdään enemmän kuin luetaan.” OHJ3

Lukio ei saisikaan olla sellainen itseisarvo, että sinne mennään ja halutaan saada valkolakki vaikka rimaa hipoen. Huonolla lukiotodistuksella jatkon hakeminen on varmasti vähintään yhtä hankalaa kuin huonolla peruskoulutodistuksella. Lukioon hakeminen voikin olla tietynlainen imagokysymys, joka liittyy lukion korkeaan arvostukseen Suomessa. Pitäisikö siis pohtia, miten ammatillisen puolen statusta saadaan kasvatettua ja miten myös lasten vanhemmat saataisiin ymmärtämään, ettei lukio aina ole paras ratkaisu.

Myös epävarmuus ammatinvalinnasta saattaa johtaa nuoren valitsemaan lukion. Lukio-opinnoilla nuoret yrittävät ostaa lisää aikaa ammatinvalinnan tekemiseen. Lukion suorittamisesta ei kuitenkaan ole nuorelle paljoakaan hyötyä, jos lukio on menty läpi heikoin arvosanoin. (Ahola & Mikkola 2004, 75.) Ammatillisessa koulutuksessa

samassa ajassa voidaan saavuttaa tutkinto ja tämän lisäksi myös kelpoisuus jatkaa opintoja myöhemmin esimerkiksi ammattikorkeakoulussa.

Ohjaajahaastatteluiden mukaan opinto-ohjauksessa on tärkeää, että nuorille muodostuu laaja-alainen kuva ammattien kentästä ja siitä, mistä koulutuksesta valmistuu mihinkin ammattiin. Tähän pyritään kertomalla kaikille vähän kaikista aloista. Pienryhmiin jakautuminen oman kiinnostuksen mukaan ei välttämättä olekaan järkevää, sillä nuorten kiinnostuksen kohteet vaihtelevat niin nopeaan tahtiin. Lisäksi luokissa on aina eri aloista kiinnostuneita nuoria ja kaikille pitää pystyä tarjoamaan riittävästi tietoa yhteishaun pohjaksi.

”Niin se pitää olla kaikille kaikkee vaikka ne ei taho millään hyväksyä eikä ymmärtää sitä tässä vaihees.” OHJ7

Ohjaajien mukaan osa nuorista oli yllätynyt kuullessaan ohjaustilanteessa, että hyvistä numeroista taito- ja taideaineissa on apua ammatillisiin opintoihin haettaessa. Ne ovat monen nuoren vahvuuksia, ja tieto näiden merkityksestä voi motivoida nuorta ainakin näiden arvosanojen parantamiseen. Monet juuri niistä nuorista, jotka perinteisen käsityksen mukaan pärjäävät huonosti koulussa, eli siis ovat heikkoja teoria-aineissa, ovat vahvoilla taito- ja taideaineissa, kuten liikunnassa, musiikissa, käsitöissä tai kotitaloudessa.

”Ja sit ne yhtäkkiä tajuakaan, et ahaa, ammatillisella puolella oikeesti arvostetaan tällaisia taitoja, että kun se vertauskohta [- -] on sit kuitenkin aina ne teoreettisten aineitten lahjakkaat.” OHJ6

Taide- ja taitoaineiden numeroiden korottaminen on koulussa heikosti pärjäävälle nuorelle usein huomattavasti helpompaa kuin vaikkapa matematiikassa tai kielissä. Ammattikoulusta haaveileville nuorille kannattaisikin hyvissä ajoin painottaa sitä, että näillä numeroilla on merkitystä ja että niihin kannattaa tosissaan panostaa, sillä ne huomioidaan yhteishaussa tavallaan kahteen kertaan, ensin kaikkien aineiden keskiarvossa ja lisäksi painotettavissa taito- ja taideaineissa. Näistä aineista huomioon otetaan kolme parasta, joista sitten lasketaan keskiarvo.

Vanhemmat mukana nuoren koulutusvalinnassa

”Ja sit joteinki tuntuu, et toi lukio on vieläki semmonen ihan niinku ihme juttu, et vanhemmat haluaa, et sen lapsi tarvii mennä lukioo, vaiks ois kuuden keskiarvo ni, et ei tajuta sitä, et ei se voi pärjätä siellä, et jos ei sil oo oikeesti opiskelumotivaatioo.” OHJI

Toisen asteen koulutusvalinnan tekeminen on nuorelle elämän ehkä ensimmäinen suuri oma valinta, joka tulee vaikuttamaan oleellisesti hänen tulevaisuuteensa. Peruskoulun päättöluokalla koulutusvalinnasta keskustellaan paljon opinto-ohjauksen tunneilla ja myös muut opettajat puhuvat siitä tunneillaan korostaen usein varsinkin lukion vaatimuksia². Suuri osa koulutus- ja ammatinvalintansa kanssa pätkäilevistä nuorista varmaankin keskustelee niistä myös kotona. Eri asia sitten on, millä tavoin vanhempien näkemykset heidän valintoihinsa vaikuttavat ja mikä on vaikkapa kavereitten vaikutus. Tuoreessa opetusministeriön teettämässä selvityksessä vain kolmannes ammattikoululaisista ja kaksi viidestä lukiossa opiskelleesta sanoi vanhempien mielipiteen vaikuttaneen omaan koulutusvalintaansa erittäin tai melko paljon. Kavereiden vaikutus oli kuitenkin vielä pienempi. Monien muiden tutkimusten tapaan (esim. Garam & Ahola 2001) tässäkin selvityksessä ykkösmotiiviksi nousi mahdollisuus opiskella mieluista alaa, mikä lukiolaisten kohdalla tarkoittaa ennen kaikkea mahdollisuutta jatkaa korkeakouluun (OPM 2007).

Kotoa saatavissa oleva tuki avittaa tietysti eniten niitä, joiden vanhemmilla on halua ja resursseja tuen antamiseen. Kuten luvussa 2.3. jo todettiin ongelmat tässäkin asiassa liittyvät selkeästi perheen sosiaalisiin ongelmiin. Osa vanhemmista ei ole itse kiinnittynyt työelämään taikka heidän käsityksensä siitä voivat olla muista syistä vanhentuneita taikka vääristyneitä, vaikka heillä samalla olisikin monenlaisia odotuksia suhteessa jälkikasvunsa koulutus- ja ammatinvalintaan.

”Usein tota saattaa olla nii jopa, et perhees tiedetää paremmin mukamas, mihin se nuori haluaa tai mihin sen kannattais ja mimmone se nuori o, mikä ammatti kannattais hankkii ja sil nuorel saattaa olla iha erilainen käsitys siit mitä haluaa. Joskus vanhempien toiveet vaikuttaa

² Muun muassa opinto-ohjauksen tilaa kartoittavan raportin (Numminen ym. 2002) mukaan peruskoulun opinto-ohjauksella oli sujuvampaa yhteistyötä lukioiden kanssa ja opinto-ohjaajat katsoivat saavansa ammatillisesta koulutuksesta vähemmän tietoa kuin lukiosta. Myös Pirttiniemen (2000, 39) mukaan peruskouluja kritisoidaan usein lukio-orientoituneisuudesta.

siihe liiaksi, et nuori ei pysty niinkun päättämään ja sen takia nuori saattaa jopa hakeutuu vääräl alalle, koska vanhemmat toivoo kauheesti jotain siitä lapsestaan.” OHJ1

Kotoa saatava tuki on tärkeää, mutta vanhempien tulisi kuitenkin antaa nuorelle riittävästi tilaa tehdä omat ratkaisunsa, eivätkä vanhemmat saisi liiaksi tyrkyttää nuorelle omia mielipiteitään. Oman uravalinnan ollessa epävarma osa nuorista saattaakin seurata vanhempiensa toiveita. Muiden odotuksiin perustuva uravalinta ei kuitenkaan aina onnistu, vaan nuori keskeyttää koulutuksen.

Ohjaajahaastattelussa tuli esiin vanhempien ylenmääräinen kiinnostus lukio-opintoja kohtaan. Ammatinvalinnan tekemisessä tulisi kuitenkin ottaa huomioon hyvin monia asioita, joista vanhempien toiveita tärkeämpiä ovat nuoren omat kiinnostuksen kohteet ja kyvyt:

”Monelta kantilta, terveydelliset tekijät on yks tekijä siinä ja tota ja toinoin et kyl ne kognitiiviset taidot siel taustal on, sit on tietysti käytännön taidot ja sit on tietysti vanhempien toiveet kans et monet toteaa et tota monet toteaa, et kerro nyt sil meidän pojat [- -], useimmiten pojalle, et sun pitäis mennä lukioon. Opot on kauheen tyytyväisiä et on tämmönen kuin kaksoistutkinto, siitä tulee se kompromissi sit...” OHJ8

Vanhemmilla ja oppilailla on edelleen käsitys lukiosta niin sanottuna ”pääsylippuna” jatko-opintoihin, vaikka jatko-opintokelpoisuuden saakin samalla tavalla myös kolmivuotisesta ammatillisesta tutkinnosta. Kaksoistutkinnon hyötynä on, että ammatillisten opintojen ohella saa suoritettua myös lukion ja toisaalta lukio-opinnot on mahdollista jättää sivuun, jos ne tuntuvat liian hankalilta.

Samanlaisia vanhempien odotusten ja nuoren toiveiden ja todellisten kykyjen välisiä ristiriitoja on havaittu muissakin tutkimuksissa (esim. Hämäläinen-Luukkanen 2004). Ongelmia syntyy, kun nuorella ei ole motivaatiota, mutta hän kuitenkin pyrkii toimimaan vanhempien odotusten mukaisesti. Hämäläinen-Luukkanen mukaan opinto-ohjaajat kokivatkin itsensä voimattomiksi tällaisissa tilanteissa, sillä heidän ainoa vaikutusmahdollisuutensa oli kertoa nuorille ja vanhemmille koulutukseen liittyvistä faktoista, mutta itse valinta on lopulta nuoren ja vanhempien oma

päätettäväksi. Opinto-ohjaajat tiesivätkin, että ilman motivaatiota nuoret saattavat roikkua lukiossa jopa vuosia tekemättä mitään.

Ohjaajien mukaan vanhemmat usein haluavat ns. ”normaalisuutta” lapselleen. Tämä voi ilmetä muun muassa siten, että vanhemmat haluavat nuoren opiskelevan tavallisella luokalla tai eivät halua nuoren hakevan opiskelemaan joustavassa haussa, vaikka se voisikin olla nuoren tilanteessa parempi ratkaisu. Peruskoulussa erityisopetuksen omassa ryhmässä heikompien oppilaiden on mahdollisuus saada positiivisia kokemuksia opetuksesta ja siten myös parempi itsetunto, kun oppilaiden taidot suunnilleen vastaavat toisiaan ja opetuksessa voidaan edetä yksilöllisemmin kuin yleisopetuksessa.

Suuressa ryhmässä heikoimmilla onkin vaarana tipahtaa opetuksen ulkopuolelle. Opetuksen edetessä nopeiden oppilaiden tahdissa heikommat oppilaat kyllästyvät, eivätkä jaksa edes yrittää pysyä mukana opetuksessa. VaSkooli-projektissa muutamille nuorille on annettu pienryhmäopetusta tarvittaessa. Nämä oppilaat olivatkin ohjaajan mukaan todenneet, että:

”aina mennään niitten hyvien mukaan, että he niinku tavallaan syrjäytyy siin, ettei pysy mukana ja sit täytyy kuitenkin kasvot säilyttää niin ei kehtaa aina kysyä asiaa, et [- -] just yks poika totes, et aina mennään niitten hyvien mukaan, että mä en pysy siin mukana... sit tulee tämmönen, jollain tavalla täytyy se huomio saada ja se arvo, et nyt mä en viitti, mä pystyisin mut mä en vaan viitti. Ja sit tulee tää häiriökäyttäytyminen ja sen mukaan sit tota se asetelma on vähän niinku valmis.” OHJ8

Ohjaajien mukaan monelle VaSkooli-projektissa mukana olevalle tai mukautetussa opetuksessa olleelle nuorelle kooltaan ja opetusryhmiltään pienimuotoinen oppilaitos voi sopia suurta oppilaitosta ja luokkaa paremmin.

3.3 Keskeyttäminen

Haastatellut ohjaajat mainitsivat nuorten koulutuksen keskeyttämisen syiksi yleensä väärän alavalinnan, elämäntilanteen, masennuksen ja motivaation puutteen. Keskeyttäminen on ohjaajien mukaan aina vakavaa, jos nuori lähtee kokonaan pois³. Yhteistyössä urasuunnittelijan tai opinto-ohjaajan kanssa voidaan kuitenkin sopia koulutuskokeilusta toisella alalla tai ohjata nuori työharjoitteluun. Aika koulutuksen ulkopuolella voi kuitenkin olla myös kasvattavaa. Nuori voi havaita, ettei ilman koulutusta pärjää, eikä tekemistäkään riitä pidemmän päälle:

*”Ja tämä, että kyl mä pidän niit vakavina silloin, jos nuori lähtee pois. [- -]kyllä et jos on näit kasvukipuja, niin he [oppilaitos] antaa oikeuden aloittaa seuraavana syksynä uudestaan ja aika usein sitten tämä oleilu on alkanu kyllästyttämään, että jotkut on menneet takasin ja [- -] tää hetki todellisuuden kanssa, niin [on] ollu ihan hyvä juttu ja kokemus.”
OHJ7*

Tämä tuli esiin myös nuorten haastatteluista, joissa he kertoivat keskeyttämistä ja muista ongelmistaan tietynlaisena vaiheena elämässään, ennen kuin he olivat valmiita rauhoittumaan ja näkemään asiat eri tavoin. Nuoret kertoivat kaveripiirin vaikutuksen olevan suuri ja kavereita saatettiin seurata sekä hyvässä että pahassa. Eräs nuori kertoi koulupinnaamisensa olleen yläasteella niin jatkuvaa, että rehtori oli päästänyt hänet läpi armokuutosilla, jotta oli päässyt eroon hänestä.

”No hengailtii kaupungil. (Naurua) Ei ku se oli kato se oli just sillo, kun... no meil oli kato just se vaihe pääl katos, mikä sit olikaan, mut kuitenkin kato ku, [- -] monet oli just sillee. Me käytiin välil syömäs koulus ja sit mentiin taas takas (kaupungille) ja kavereitten kans vaa oltii jossai ja... Oli meit aika mont, oli meit varmaan joku viis viiva 10. Et se sit oli semmost touhuu, et kato ku, muut ei kiinnosta, ni ei sitä sit itekään, mitä sitä sit yksin koulus tekee ja se sit vaan meni siihe.” H5

Yläasteella koulumenestys oli laskenut tämän nuoren kohdalla huimasti litsaamisen, kaupungilla riehuminen ja siskon antaman esimerkin myötä. Vaihtoehtoina peruskoulun jälkeen olivat olleet ryhdistäytyminen lisäopetuksessa tai lastenkoti. Kymppiluokan suorittaminen toisella paikkakunnalla olevassa ns. sisäoppilaitoksessa

³ Keskeyttämisproblematiikkaa käsitellään laajasti hankkeen ensimmäisessä raportissa (ks. Kivelä & Ahola 2006).

oli kuitenkin saanut nuoren rauhoittumaan ja hänen koulutusasenteensa muuttumaan positiivisemmaksi. Nuori vältti entisen kaveripiirinsä seuraa, sillä hän tiesi, että asenne voisi taas tarttua häneen, jolloin opiskelu saattaisi joutua uudelleen katkolle. Kymppiluokan jälkeen hän oli saanut opiskelupaikan toiselta asteelta, mutta ensimmäisellä yrittämällä päätynyt keskeyttämään opintonsa. Haastattelun ajankohtana nuori oli juuri aloittanut saman alan opinnot uudelleen toisella paikkakunnalla. Nuoren opiskelupolku oli siis ollut melko kirjava, mutta nyt tilanne vaikutti jälleen hyvältä ja nuori oli innostunut opiskelusta. Tähän saattoi vaikuttaa myös iän karttuminen, jonka myötä nuoren kouluvastainen asenne oli muuttunut enemmän koulutusmyönteiseksi. Näin oli tapahtunut myös toisen pidempään koulutuksen ulkopuolella olleen nuoren kohdalla, joka kertoi, ettei ollut koskaan oikein viihtynyt koulussa.

”No se on aina ollut, paitsi nyt kun mä menin tohon [- -] aikuiskoulutukseen niin siit mä oon alkanut tykkäämään, et sit mitä enemmän ikää tulee niin kyl sitä sit ruppee ymmärtämään, et mitä kannattaa tehdä ja mitä ei.” H2

Myöskin tämä haastateltu nuori oli keskeyttänyt opintonsa ammatillisessa koulutuksessa muutamaa vuotta aiemmin. Nyt hän toivoi saavansa ammatillisen tutkinnon suoritettua jollain kolmivuotista ammattikoulua lyhyemmällä kurssilla.

Keskeyttäminen saattaa johtua myös nuorten vääristyneistä käsityksistä ammatillisista opinnoista. Tekeminen kiinnostaa monia nuoria enemmän kuin lukeminen, ja peruskoulun jälkeen ammattikouluun suuntautuvilla nuorilla onkin joskus väärä käsitys ammattikoulusta paikkana, jossa ei tarvitse juurikaan opiskella. Eräs ohjaaja oli törmännyt tähän asenteeseen ohjattaviensa kanssa ja pyrkinyt selventämään asiaa nuorille. Opiskelu on kuitenkin aina uuden opettelemista, oli se sitten lukiossa tai ammatillisella puolella, eikä se onnistu, ellei nuori ole valmis näkemään ainakin jonkin verran vaivaa uusien asioiden sisäistämiseksi.

”Niin ja mä oon sanonu kuitenkin sit tämmösellekin ketkä ei viel siel ammattikoulu oo, niin mä oon sanonu, et se ei tarkota sitä, et siel ei tehdä mitään, et siel itse asias ihan tosi paljon tulee sitä uutta tietoo, läksyjä ja tulee niit kokeita, et ei voi vaan mennä hengailee sil tyylil, et hyvä, et peruskoulu loppu, et nyt ei tuu enää läksyi. Sit on vääräl asenteel liikkeel. Ja tulee kyl äkkiä totuus vastaan.” OHJ3

Kaikki ei ole vielä pelastettu, vaikka nuoret saataisiinkin hakemaan yhteishaussa ja vaikka kaikille saataisiin opiskelupaikka. Yhteishakuvaiheen jälkeen ongelma siirtyy vain eteenpäin toiselle asteelle. Ohjaajat olivatkin huolissaan siitä, miten opiskelijat saadaan pysymään opinnoissaan niihin pääsemisen jälkeen.

”Mut ongelma on, et kyl me saadaan hakemaan kaikki, mut mil me saadaan pysymään. Sitä keino me ei olla viel keksitty.” OHJ7

Tärkeänä ja VaSkooli-projektissa yhtenä keskeisenä keinona haastatellut ohjaajat pitivät nimenomaan erilaisia tukimuotoja ja yhteistyötä nivelvaiheiden tiedonsiirrossa. Pienilläkin tiedoilla voi olla suuri merkitys käytännön työssä, kun uudessa koulussa osataan seurata tarkemmin esimerkiksi joidenkin oppilaiden poissaoloja tai kun ongelmien ilmentyessä on edes jonkinlaista tietoa siitä, mistä on kyse ja keneen asiassa voi ottaa yhteyttä.

3.4 Työelämästä motivaatiota jatko-opintoihin

Koulutuskokeilut ja tutustumiskäynnit

Valinnan varmuutta ja omaa kiinnostusta etsittiin myös tutustumiskäyntien ja koulutuskokeilujen kautta. Kuten jo edellä todettiin, tutustumiskäynnit oppilaitoksiin voidaan tehdä yhdessä pienen ryhmän kanssa tai joskus jopa koko vuosiluokan voimin oppilaitosten avoimien ovien päivinä. Kynnys hakeutua uuteen kouluun ja aloittaa opinnot syksyllä voi laskea, kun nuori näkee millainen oppilaitos on, mistä mennään sisään ja minkälaisia opettajia uudessa koulussa on.

Kouluun ja tulevaan alaan on mahdollisuus tutustua lähemmin myös erityisten koulutuskokeilujen avulla. Koulutuskokeilut ovat nuorille yksilöllisesti räätälöityjä eli nuori ja ohjaaja voivat yhdessä vastaanottavan oppilaitoksen kanssa järjestää nuorelle mahdollisuuden päästä tutustumaan häntä kiinnostavalle alalle yleensä yhdeksi tai muutamaksi päiväksi. Erityisoppilaiden koulutuskokeilut kestävät usein pidempään, yhdestä jopa kahteen viikkoon. Koulutuskokeiluun pyritään valitsemaan sellainen päivä, jolloin kyseisellä luokalla olisi sekä ammatillisen puolen teoriaopintoja että käytäntöä, jotta nuori näkisi laajemmin millaista opiskelu ammatillisessa

oppilaitoksessa on. Koulutuskokeilujen tulos on yleensä aina hyvä, sillä vaikka omaa alaa ei löytyisikään, on ainakin eliminoitu pois yksi epäkiinnostava ala.

Osa arimmista oppilaista voi tarvita ohjaajan tukea myös koulun aloittamisessa. Ohjaaja voi esimerkiksi tulla saattamaan nuoren kouluun ensimmäisinä päivinä ja keskustella oppilaan kanssa vielä jatkossakin siitä, miten koulu on lähtenyt käyntiin.

”[U]udet tilanteet pelottaa ja sit se just et vieras paikka, ei välttämät ensinnäkään osata mennä sinne kouluun, misä se on ja vaiks kuin kartast katottais, se voi olla senkin jälkeen vaikeet niinku, et se on aika semmost kädest pitäen ohjaust ollu ja sen jälkeen me ollaan sit käyty se päivä läpi niinku sen nuoren kans ja mitä niinku kokemuksii [- -]mä oon sanonu et sekin on hyvä kokemus et [- -] selkeytyny se et se ei oo ainakaan se ala mihin mä haluan hakee.” OHJ2

Projektityöntekijät olivat huolissaan koulujen resursseista ja projektin jälkeisestä tilanteesta, sillä nyt projektityöntekijöillä on ollut mahdollisuus antaa nuorille heidän tarvitsemaansa henkilökohtaista tukea, johon vakinaisten opinto-ohjaajien aika ei useinkaan riitä:

”Se, että sulla on kädet täynnä tuolla töitä eli se on niinku must tärkeetä silloin lähtee viemään tämmösen nuoren sinne vaikka kokeiluun. Osahan menee, jotka miettiny menenks mä kosmetologiks vai menenks mä kampaajaks, voinks mä mennä sinne, he menee ilman muuta. Mutta jotka on muutenkin arkoja ja muutenkin ongelmia niin ei hän taatusti mene yksin. [- -]Se ei toimi, ne ei mee sisälle jos sä et oo viemäs niitä.[- -] Sit ne menee toisen kerran eli just tämmöseen tarvitaan koulun puolella ja sitten näitten pudokkaitten kohdalla, must nää on niinku se kaikkein tärkein. Me voidaan viedä linja-autollinen ammattikouluun, me voidaan sit vielä viedä pikkubussillinen taon, mut ei me voida enää lähtee yksilöhommana viemään.” OHJ7

Haastateltu ohjaaja kaipasikin kouluun nuorisotyöntekijää, joka voisi toimia lähellä nuorta antaen tarvittavaa tukea nivelvaiheessa. Nuorisotyöntekijä tai muu opetushenkilökuntaan kuulumaton työntekijä voisi olla myös nuorten kannalta helpompi lähestyä. Nuorisotyöntekijän toimimista puolipäiväisesti nuorisotoimessa ja puolipäiväisesti koulussa kokeiltiin projektin ensimmäisenä toimintavuonna Naantalissa. Tämä oli työntekijälle melko raskasta työaikojen suhteen, mutta toimi muuten hyvin.

TET-jaksot

Ohjaajien kokemukset nuorten työelämään tutustumis- eli TET-jaksojen toimivuudesta vaihtelivat. TET-jaksojen toimivuuteen näyttäisi vaikuttavan merkittävästi se, kuinka paljon nuoret saivat ohjausta TET-paikan valinnassa. Vaarana on, että työelämään tutustumisjakson hyöty jää ammatinvalinnan kannalta olemattomaksi, jos TET-paikka on hankittu täysin omia jatkotoiveita miettimättä. Nuoret saattoivatkin valita TET-paikkansa sen perusteella, missä vanhemmat ovat töissä, missä nuori oli ollut jo aikaisemmin tai mistä nuori ajatteli saavansa hyvät edut, kuten syödä kebabia tms. Vaikka kokemus ei ammatinvalinnan kannalta olisi ollut paras mahdollinen, nuoret yleensä kokivat TET-jakson erittäin mieluksena.

Muun muassa Liedon osahankkeessa TET-jaksoista oli saatu erittäin positiivisia kokemuksia. Työpaikat oli hankittu nuorten oman kiinnostuksen perusteella. Nuoret suorittivat TET-jaksonsa muun muassa ravintolassa, huoltamolla, tehdastyössä, päiväkodissa, parturi-kampaamossa, asennustyössä ja kaupoissa. Ohjaaja oli erittäin hyvillään siitä, että oppilaat näyttivät parhaansa puolensa työelämässä. Ohjaaja tiesi voivansa levollisin mielin soittaa työpaikoille tietäessään, että äärettömän harvoin sieltä tulee minkäänlaista negatiivista palautetta. Oppilaat olivat saaneet kiitettäviä arviointeja työpaikoilta ja viihtyneet hyvin. Ohjaajaa oli alkuun jopa pelottanut, miten koulun kanssa käy, kun nuoret olivat niin innostuneita työelämästä:

”Olivat tyytyväisiä ja niinku saivat semmosta, en mä tiä, semmosta työelämän arvostusta ja sit se niinku tuntui. Et ensin mua niinku pelotti, kun ne oli niin innostuneita sen ensimmäisen viikon jälkeen, että työ olikin niin paljon kivempaa kuin opiskeleminen, että mä aattelin et ahaa, mitähän täst tulee täst opiskelusta nyt, että ne haluis samantien sinne työelämään nyt, että ei he kouluun meekkään ollenkaan, kun se töis oleminen oli niin kivaa, että... kääntyykö jo se niinku itteänsä vastaan...”
OHJ6

Hyvin mennyt työelämään tutustumisjakso kuitenkin motivoi nuorta ammatinvalintaan ja jatko-opiskeluihin. Työssä nuori saattoi myös huomata, että työn tekemiseen liittyi paljon asioita, joita pitäisi oppia ennen kuin voisi työskennellä alan ammattilaisena.

Työelämään tutustumisen yhtenä tärkeimpänä tekijänä ohjaaja piti nuoren työpaikalta saamaa positiivista palautetta. Työpaikan oma työasu auttoi nuorta tuntemaan kuuluvansa työyhteisöön ja omaavansa univormun kautta tietyn roolin. Työelämään tutustumisjakson onnistuneisuuteen vaikutti paljon myös se, mitä nuori pääsi työpaikalla tekemään. Muun muassa ruokapaikat koettiin positiivisina, kun siellä päästiin heti tosissaan tekemään oikeaa työtä, kuten esimerkiksi tekemään salaattia, tiskaamaan, kuljettamaan astioita ja tarjoilemaan. Kaupassa nuoria harmitti, kun he eivät päässeet lainkaan kokeilemaan kassatyötä. Kukaan ei kuitenkaan joutunut pelkästään siivoamaan, vaan kaikki pääsivät heti tekemään muutakin.

Pahimmassa syrjäytymisvaarassa oleville toimintaluokan oppilaille työelämään tutustuminen toteutetaan koko vuoden kestäväenä harjoitteluna koulutyön ohella siten, että oppilaat viettävät kerran viikossa yhden päivän TET-harjoittelussa. Toimintaluokan oppilaille TET-jaksot olivat toimineet pääosin hyvin. Oppilaiden ammatinvalinta oli varmistunut ja oppilaat saivat tuntumaa siihen, millaista työelämässä on. Ohjaajien mukaan nuorten on hyvä oppia työelämän realiteetteja ja ymmärtää muun muassa se, ettei työteon aina ole tarkoitus olla hauskaa vaan, että se on keino, jolla hankitaan rahaa elämiseen rehellisin keinoin. Samalla nuori oppii huolehtimaan omista velvollisuuksistaan, joita liittyy tulevaan työelämään koulun jälkeen. Ohjaajat vertasivat koulun käyntiä työelämään ja kertoivat nuorelle, ettei töistäkään voi olla pois ilman pätevää syytä tai muuten menettää palkkansa ja ilman palkkaa ei ole rahaa tehdä paljon mitään. Rahasta puhuminen auttaa nuoria käsittämään tiettyjä asioita.

Toimintaluokassa tarkoituksena oli, että jokainen ehtisi vuoden aikana käydä 3-4 eri työpaikassa. TET-paikkojen vaihtaminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä, ja sitä harkittiin aina yksilökohtaisesti. Osalle nuorista uuteen työpaikkaan meneminen oli hyvin vaikeaa, ja tutustuminen uuteen ympäristöön ja ihmisiin tottuminen saattoi kestää pitkään. Ei ole tarkoituksenmukaista, että nuori joutuu jatkuvasti itselleen stressaavaan tilanteeseen. Syrjäytymisvaarassa olevan ja sosiaalisista ongelmista kärsivän nuoren kannalta voikin olla parempi, että hän pysyy samassa paikassa ja saa sitä kautta tiettyä jatkuvuutta, säännöllisyyttä ja turvallisuutta elämäänsä. Harjoittelupaikkojen saaminen ei myöskään ole kovin helppoa, joten jos nuorelle on löytynyt hyvä ja mieluisa paikka ei siitä välttämättä kannata luopua. Toimintaluokan

harjoittelupaikat painottuivat suurelta osin erilaisiin rakennuspuolen ja kunnossapidon töihin. Lisäksi harjoittelupaikkoja olivat olleet muun muassa työpaja, kuljetusliike ja kauppa.

Työharjoittelu vaihtoehtona koulussa istumiselle

Koulutuskokeilut ja TET -jaksot ovat hyviä keinoja tukea peruskoululaisten ammatinvalintaa. Peruskoulun jälkeen tarvitaan kuitenkin usein muita työvaltaisia keinoja, jos ammatinvalinta on mennyt pieleen ja nuori keskeyttää aloittamansa koulutuksen, jää ilman opiskelupaikkaa tai ei ota saamaansa paikkaa vastaan. Nuoren opiskelumotivaatio voi myös olla hukassa, eikä hänellä ole välttämättä ole suunnitelmia jatkon suhteen. Tällöin nuoren motivoimiseen käytetään keinona pidempiaikaista työharjoittelua. Työharjoittelun kautta nuori saa kokeilla tietyllä alalla työskentelyä hieman pidempään, yleensä noin kuukaudesta kolmen kuukauteen ja työvoimatoimiston kautta pidempäänkin, jolloin nuori saa hyvää työkokemusta ja saa säilytettyä tietyn rytmin elämässään. Työharjoittelu antaa nuorelle mielekästä tekemistä ja siitä saatava työkokemus voi auttaa myös vahvistamaan nuoren ammatinvalintaa. Työharjoittelu voi tarjota positiivisia onnistumisen kokemuksia koulussa heikosti pärjänneille tai huonosti viihtyneille nuorille. Työkokemuksesta voi olla hyötyä myös koulutuspaikan hankkimisessa. Työharjoittelun avulla saavutetut hyvät tulokset tulivat esiin muun muassa näin:

”[S]e nuori saa niit onnistumisen kokemuksii, tietää et hän selvi semmost joka päivä täytyy herätä ja mennä johonkin ja tulla, kyl se semmonen kannustin mun mielest selkeest on.” OHJ3

Ohjaajan mielestä työharjoittelu oli hyvä aktivointikeino ja muitakin hyviä keinoja löytyisi, jos vain olisi resursseja niiden toteuttamiseen. Ohjaamalla oli mahdollisuus tarjota nuorille työharjoittelua korkeintaan kolmeksi kuukaudeksi, mikä oli ohjaajan mukaan kuitenkin riittävän pitkä aika siihen, että nuori ehtii kehittämään tiiviin suhteen työpaikkaan ja ohjaajiin sekä oppii työelämän säännöt. Ohjaamon ensimmäisenä toimintavuonna myönnettiin vain kuukauden mittaisia jaksoja, mutta ne olivat selkeästi liian lyhyitä, vaikka antoivatkin nuorelle hetkeksi tekemistä. Hyötyjä

tarkasteltaessa voidaan todeta, että työharjoittelu on kuitenkin melko yksinkertainen ja tehokas keino nuoren motivoimiseksi.

”Niin, et sä pääset sinne työelämään kiinni, sä näät mitä se on ja niit työelämän sääntöi, miten siel kuuluu käyttäytyy, ja mahollisesti opastaa omaa alaa edes sivuavaa niinku jotain koittaa, niin onhan se tosi tärkeet. Ja sit sä saat viel työtodistuksen et sä oot kolme kuukaut ollu tekemäs, se on sit nuorel tosi tärkeetä.” OHJ3

Ohjaajat kertoivat, että joskus nuoren ja oppilaitoksen kesken voidaan sopia määräaikaista keskeyttämisestä, jos nuoren tilanne on hyvin ongelmallinen, eikä hän sen takia kykene opiskelemaan. Syynä voi olla motivaation puute, masennus tai muut henkilökohtaiset ongelmat, jotka näkyivät koulussa usein runsaina poissaoloina. Tietynlainen aikalisä koulutuksen ulkopuolella saattaakin olla tarpeen vaikeassa elämäntilanteessa.

Erytisesti nuorten psyykkiset ongelmat vaikuttaisivat olevan melko usein keskeyttämisen syynä. Masentunut nuori ei välttämättä jaksaa käydä koulua ja opiskella, vaikka olisikin saanut opiskelupaikan juuri itseään kiinnostavalla alalla. Näin lintsaamiskierre saattaa johtaa opintojen keskeyttämiseen. Myös koulukiusaamista saattoi esiintyä, eikä nuori halunnut käydä koulua, jos hänellä oli siellä pahoja ongelmia joko jonkin opettajan tai oppilaiden kanssa.

Nuoret olivat kuitenkin saaneet apua henkilökohtaisiin ongelmiinsa ja näin tilanne oli muuttunut hyvään suuntaan. Psykyinen kuntoutuminen saattaa olla pitkä prosessi, eikä nuori välttämättä pysty käymään sitä lävitse hoitamalla samalla kaikkia velvollisuuksiaan opinnoissa. Haastatteluissa olikin havaittavissa, että osalle keskeyttäminen saattoi tällaisessa tilanteessa olla paras ratkaisu. Nuoret olivat onnistuneet sopimaan koulun kanssa opintojen keskeyttämisestä ensimmäisenä vuonna siten, että he voivat aloittaa uudelleen seuraavana vuonna, kun omat asiat ovat taas paremmin reilassa. Nuoria oli myös pyritty auttamaan hankkimaan itselleen mielekästä tekemistä opiskelun ulkopuolella vietettäväksi ajaksi. Haastateltu nuori oli saanut harjoittelupaikan Ohjaamon kautta ja hän vaikutti melko tyytyväiseltä elämäntilanteeseensa ollessaan harjoittelussa. Työharjoittelun kautta nuori oli saanut

positiivisia kokemuksia ja motivaatiota jatkaa opintojaan. Jatko houkuttelikin jo nuorta:

”Hm-m. Mul on tosi paljon parempi tilanne. Viihdyn tuol töissäki tosi hyvin ja silleen. [- -] No oikein mä odotan sitä, et mä pääsen taas ens vuon kouluun, heh...” H10

Määräaikainen keskeyttäminen tarkoittaa sitä, että nuori saa luvan aloittaa opinnot uudelleen seuraavana syksynä, jos hän on saanut asiansa kuntoon siihen mennessä. Kouluun palaamisesta sovitaan aina erikseen jokaisen nuoren kohdalla ja varmistetaan, että nuori on valmis opiskelemaan. Keskeytyksen aikana nuori voi olla esimerkiksi työharjoittelussa keräämässä motivaatiota opiskeluun. Tällaisia tapauksia oli jonkin verran Turun ammatti-instituutissa, jossa urasuunnittelijat ovat yhteydessä keskeyttämisvaarassa oleviin tai jo keskeyttäneisiin nuoriin.

”[E]t niit sopimuksii [määräaikainen keskeyttäminen] tehdään et ja nyt me ollaan tarkennettu sitä viel, et se nuori voi toukokuussa tulla ilmoittautumaan, et aikook hän tulla ja yleensä me käydään neuvottelui ennen sitä, et miten siel töis on menny ja näin, et tavallaan kannattaako palata jos sielläkin on menny ihan läskiks niin tuskin se koulukaan sit silloin syksyl lähtee sen paremmin menemään, mut et jos se työharjoittelu on menny hyvin, niin se on yleensä semmonen niinku tavallaan hyvä merkki sit siihen, et luotetaan, et on tää kasvu tapahtunu vähän ja jotain positiivist et kannattaa lähteekin opiskelemaan ja hoitaa se opiskelu.”

Pahiten syrjäytymisvaarassa olevat nuoret eivät välttämättä pysy työharjoittelussakaan, vaan saattavat olla poissa ilmoittamatta ja lopulta keskeyttää harjoittelun ja mahdollisesti kadota ohjaajien tavoittamattomiin joksikin aikaa. Ohjaajien työssä raskasta oli tällaisten takapakkien hyväksyminen. Harjoittelupaikan hankkimiseen oli usein nähty paljon vaivaa ja yksi huono kokemus saattoi vaikuttaa siten, ettei työnantaja enää halua ottaa uusia harjoittelijoita jatkossakaan. Keskeyttämisen jälkeen nuoren kanssa tehtävä työ on aloitettava taas alusta ja kokeiltava ehkä jotain toista toimintamuotoa. Onneksi epämääräisiä harjoittelun keskeytymisiä tapahtui kuitenkin melko harvoin. Harjoittelujaksot veivätkin yleensä nuorten tilannetta parempaan suuntaan. Yleensä harjoittelusopimus tehdään ensin kuukaudeksi, jonka jälkeen sopimusta voidaan jatkaa tilanteen mukaan tai kokeilla harjoittelua toisella alalla.

4 KOKEMUKSET JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT

4.1 Kokemuksia nuorten kanssa työskentelystä

Nuorten ohjaamisesta saatiin erittäin hyviä kokemuksia heti ensimmäisen vuoden aikana. Projektityöntekijät kokivat työnsä erittäin tarpeellisena, ja myös nuoret ottivat heidän tarjoamansa avun mielellään vastaan. Negatiivisia kokemuksia ei juurikaan ollut. Tukitoimenpiteisiin osallistumisen vapaaehtoisuus vaikutti positiivisesti. Muun muassa nuorisokeskuksen Ohjaamon asiakkaana olevat nuoret olivat itse kokeneet tarvitsevansa apua ja hakeutuivat siksi ohjaukseen. Ohjaustoimenpiteitä jatkettiin yleensä vain niin kauan kuin se oli tarpeellista. Toisaalta Ohjaamon työntekijät tarkistivat myös jälkikäteen, miten nuorella menee aloitetussa työharjoittelussa tai koulutuksessa. Tämänkin nuoret kokivat pääosin positiivisena ja kertoivat mielellään kuulumisiaan ohjaajille. Eräs nuori tosin oli tokaissut ohjaajalle, ettei tarvitse enää soitella perään, kun ihan hyvin menee joka tapauksessa. Osan kohdalla tukitoimenpiteitä kuitenkin jatketaan koulutuksessa pysymisen turvaamiseksi.

Ohjaaminen koostui yleensä samantapaisista aineksista kaikissa osahankkeissa, mutta toki peruskoulujen, ammatillisen koulutuksen ja nuorisokeskuksen tai muun tahon antama tuki oli jossain määrin erityyppistä kohderyhmästä ja tuen tarpeesta riippuen. Kouluissa tuki keskittyy tavallisesti ehkä enemmän koulunkäyntiin ja jatkokoulutukseen ohjaamiseen, kun taas nuorisotoimessa nuorten kanssa käydään läpi laajemmin myös nuoren vapaa-aikaan liittyviä asioita. Laaja-alaisempi tuki nähtiin tarpeelliseksi, mutta suurista tunti- ja oppilasmääristä johtuen tällaiseen ei kouluissa nähty olevan mahdollisuutta ilman erillistä rahoitusta ja projektityöntekijää. VaSkooli-projektin aikana peruskouluissa annettiin nuorille monipuolista ohjausta myös elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Osassa kouluista järjestettiin nuorille iltaisin myös kerhotoimintaa.

Nuorten ohjaustyön kesto vaihteli tilannekohtaisesti hyvinkin paljon. Osalle nuorista riittää se, että saa yhdellä tai kahdella tapaamiskerralla tarvitsemansa tiedon ja avun ohjaajilta, kun taas toiset tarvitsevat jatkuvampaa tukea ongelmiansa ratkaisemiseen, koulussa pysymiseen ja selviytymiseen tai työharjoittelupaikan tai koulupaikan

hankkimiseen. Asiakassuhteen kesto vaihtelikin yhdestä kerrasta jopa puoleentoista vuoteen.

Ohjaajat kaipasivat kuitenkin yleensä nuorten kanssa työskentelyyn enemmän aikaa ja jatkuvuutta. Satunnaisissa tapaamisissa ohjaussuhde nuoreen voi jäädä melko pinnalliseksi, eikä ongelmiin pystytä vaikuttamaan riittävän syvälle. Ohjaajat olisivatkin halunneet käsitellä nuorten kanssa enemmän elämänhallintaan ja opiskelutekniikkaan liittyviä asioita, sillä ilman niitä nuori saattaa kohdata samanlaisia ongelmia uudelleen, kun varsinaisiin ongelmien taustalla vaikuttaviin tekijöihin ei päästä vaikuttamaan. Tämä vaatisi läheistä ja pitempikestoista ohjaussuhdetta, jolloin ohjaaja oppisi kunnolla tuntemaan nuoren.

Kuten jo edellä on tullut esiin, osahankkeet ovat tarjonneet nuorille monenlaista apua keskustelusta koulutuskokeiluihin. Projektityöntekijät ovat käyneet nuorten kanssa tutustumassa työpaikoilla ja kouluissa ja näin auttaneet madaltamaan nuoren kynnystä jatkaa eteenpäin koulutus- ja työurallaan. Ohjaajat ovat myös neuvoneet nuoria eteenpäin lääkärille, sosiaalitoimistoon ja työvoimatoimistoon sekä menneet välillä myös taustatueksi nuoren mukaan, jotta nuori on saanut hoidettua asiansa kuntoon. Osalle nuorista riittävä apu on saattanut olla se, että on voinut keskustella asioistaan kodin ulkopuolisen aikuisen kanssa. Asioista puhuminen saattaakin helpottaa, sillä ongelmien pukeminen sanoiksi voi auttaa nuorta näkemään asiat selkeämmin, jolloin aiemmin ylitsepääsemättömiltä tuntuneet ongelmat asettuvat toisenlaisiin mittasuhteisiin. Luotettavan aikuisen kanssa keskusteleminen onkin usein tärkeää. Kotona vanhemmille ei välttämättä haluta kertoa kaikkea, eivätkä kodin voimakkaat tunne-elämykset ole yhtä voimakkaasti mukana keskusteltaessa kodin ulkopuolisen aikuisen kanssa.

Ohjaajien kokemukset nuorten keskusteluhaluudesta ja avoimuudesta kertoa omista asioistaan vaihtelivat huomattavasti. Osa nuorista ei välttämättä halunnut avautua omista asioistaan vieraalta tuntuvalle aikuiselle, mutta läheisemmän tutustumisen jälkeen vuorovaikutus syveni:

”[E]nsimmäiset kaks kuukaut meni ihan silleen, et se oli ihan sama mitä niilt kysys niin ne vastas joo, ei, kyllä, ehkä. [- -]Niin, et sit kun siit tulis

niinku semmonen jatkuva suhde et, totta kai, kun ne oppii tuntemaan, niin sit ne kans helpommin niinku avautuu ja kertoo tai ei kai kukaan halua kertoa niinku [ventovieraalle].” OHJ9

Nuorilta saatava palaute oli pääosin positiivista, mutta alkuun nuoret saattoivat olla hyvinkin varautuneita ja hyökätä puuttumista vastaan:

”No alkuun se oli, alkuun niinku he hyökkää, et sit heidän niinku et, v...u ja näit heidän perinteisii niinku et, sä et nyt vaan vaikeuksii mul halua tai ei ymmärrä sitä, et en mä sitä varten soita sul kotiin et mä haluun sul vaikeuksii ettei se oo se, et kyl ne on sit niinku tajunnu sen et, hetkinen, ettei se tosiaan oo niin et totanoin se auttaa...” OHJ11

Myös säännöllistä ja jatkuvaa seuranta pidettiin tärkeänä, jotta nuoren tilanteeseen pystyttäisiin puuttumaan nopeammin ja antamaan tarvittavaa tukea heti, jos uusia ongelmia tai poissaoloja alkaa ilmentyä.

Kahdenkeskisissä ohjaustapaamisissa osa nuorista olikin kertonut ohjaajalle myös koulutyön ulkopuolisista asioista, kuten ongelmista poikaystävä tai tyttöystävän kanssa tai kotona. Asioista keskustellaan nuoren kanssa luottamuksellisesti, ja tarvittaessa keskustellaan myös siitä, onko muiden hänen kanssaan toimivien ihmisten tarpeen tietää niistä:

”Välil tuntuu melkein, et on enemmän sit niinku isähahmona tai simmosena ollu täs joillekin erityisesti, on kai sit se luottamus niinku on molemminpuolinen et... Et sit jos se kertoo mul, niin mä en kerro sitä tai mä sanon kenelle mä kerron sen, [- -] niin mä sanon, et tää on semmonen asia joka mun täytyy kertoa toisel opettajal, et hän tietää täst asiasta, koska me tääl toimitaan.” OHJ11

Nivelvaiheen työskentelyssä ja oppilashuollossa ongelmallinen asia on tiedonsiirto koulusta toiseen ja koulussa oppilashuollon eri ammattikuntien välillä. Oppilashuoltotyöhön osallistuu useita eri ammattihenkilöitä eri ammattikunnista. Jokaisen ammattikunnan tietojen salassapitoa ja salassa pidettävien tietojen luovuttamista säädellään useassa eri lainsäädännössä, kuten koulutusta koskevassa lainsäädännössä, sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädännössä sekä yleislainsäädännössä. Säännökset muodostavat vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden, jonka pohjalta eri ammattikuntien on vaikeaa työskennellä keskenään.

Ammattikuntien edustajat tuntevat yleensä omat säännöksensä, mutta eivät välttämättä toisten ammattikuntien säännöksiä. Perusopetuslain 40 §:n 2 momentin mukaan opetuksen asianmukaisen järjestämisen kannalta välttämätöntä tietoa saa siirtää. Välttämättömän tiedon määrittelemisen voi kuitenkin olla hankalaa, sillä perusopetuslaki ei sitä määrittele, vaan määrittely jää siten aina kulloisenkin tiedonhaltijan harkintaan. (Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio 2006.) Turussa asia päätettiin perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheen osalta ratkaista keräämällä peruskoulun päättävien nuorten vanhemmilta keväällä 2006 lupa tietojen siirtämiseen tarvittaessa koululta toiselle (ks. Lupa tiedon siirtoon perusasteelta toiselle asteelle -lomake www.turku.fi).

Ohjaustyössä ei aina löydy yhtä oikeaa toimintatapaa, vaan hyvät toimintatavat vaihtelivat tilanteesta toiseen. Ohjaajat olivat työssään huomanneet, että toisinaan oli vaikea tietää, milloin vetää raja siihen, kuinka paljon ymmärretään, ja milloin on aika viheltää peli poikki. Joskus kirjallinen varoitus voi toimia tehokkaimmin:

”...joskus niinku tulee semmonen, et me ymmärretään liikaa, [- -]kun on semmonen hyvä tyyppi, joka haluaa palvelua [- -]ja tulee juttelemaan ja näin niin katellaan liian paljon läpi sormien, et yritetään auttaa ja auttaa niin sit sil on yhtäkkiä niinku kauhea määrä poissoloi, mitä on mahdoton korvata. [- -] Näin ei kannata toimia. Niin aina välil käy väkisinki ja siit ei voi niinku sillai ketään syyttää, et must se on inhimillistä.” OHJ4

Ohjaaja kuitenkin totesi, että tämä on usein jälkiviisautta, mitä ei olisi voinut tietää etukäteen. Tilanteessa on toimittu sen mukaan, mikä silloin on näyttänytärkevimmältä toimintatavalta. Kriittisessä tilanteessa liian voimakkaat toimet olisivatkin voineet katkaista jo olemassa olevan yhteyden nuoreen. Ohjaus- ja tukityö onkin aina tasapainottelua sen välillä, että pitää yllä suhteet nuoreen, mutta ei ymmärrä liikaa.

Ohjaajat olivat myös keskenään puhuneet siitä, että aina ei voida olla mukavia, vaan rajoja on pakko asettaa. Välttämättä ei ole huono asia, jos nuori suuttuu. Hankaluuksissa oleva nuori saattaaakin hermostua, kun hänen tilanteeseensa puututaan, mutta alkaa samalla itse pureskella asiaa ja ottaa uudelleen yhteyttä ohjaajiin parin viikon kuluttua. Nuoren miellyttämisen tielle ei saa lähteä koskaan.

Ohjaajahaastatteluihissa esiin nousi myös ohjaajien oma jaksaminen työssä. Ongelmaisten nuorten kanssa työskentely voi toisinaan olla hyvinkin raskasta, kun nuoret purkavat kaikki ongelmansa ohjaajalle, joka yrittää parhaansa mukaan keventää nuoren taakkaa ja ohjata ja tukea nuoria valintojen tekemisessä. Ohjaajien mukaan osalla nuorista olikin tietynlainen taito imeä ohjaajan energiat pois:

”[J]ollain nuorel on selkeest se taito ottaa, imee niinku tavallaan, et mä ainaki oon välil semmonen, et ei jaksu, et kyl niinku mä joudun joittenki nuorten kans ihan selkeesti rajaamaan sen niinku kummosii ne (tapaamiset) on. Jos en mä itte sitä rajaa tavallaan sitä, ollaan nyt vaan tunnin, niin mä oon sen jälkeen jo, et hakkaan päätäni seinään, kyl joillain nuoril on semmonen luontainen tapa...” OHJ2

Ohjaajien olihin pakko asettaa tietynlaisia rajoja nuorten tapaamisille. Pitkä ja intensiivinen ohjauskeskustelu nuoren kanssa uuvuttaa työntekijöitä varsinkin, jos työtä tehtiin yksin, eikä ohjaajalla ollut tilaisuutta purkaa asioita yhdessä työparin tai toisen ohjaajan kanssa. Tapaamisten kesto olihin hyvä rajata noin tuntiin, jolloin sekä ohjaaja että nuori jaksavat keskittyä hyvin tilanteeseen.

Vaskoolin eri osahankkeissa toimivat ohjaajat olivatkin keskenään sopineet yhteisistä ohjaajatapaamisista, joissa he tutustuvat paremmin toisiinsa ja toistensa työtapoihin. Ohjaajatapaamiset toimivat ohjaajien välisenä foorumina, jossa he voivat keskustella työssä kohtaamistaan ongelmatilanteista ja purkaa tuntojaan. Lähemmän tutustumisen jälkeen yksin työskentelevän ohjaajan tilanne helpottuu jossain määrin, kun hän tuntee muita samantyyppistä työtätekeviä ihmisiä, joille hän voi ongelmatilanteessa soittaa, jos tuntuu, ettei selviä yksin.

”Ja vaiks se, et se toinen ei välttämättä, jos jostain ongelmast puhutaan, niin vaiks se toinen ei osaa mitään ratkaisuu antaa, se et sä saat kerran puhuu sen jollekin, auttaa tosiaan [- -] et saa purettuu sen tilanteen. Ja sekin yleensä auttaa ja selventää omiikin ajatuksii, et sä saat puhuu jollekin. Et sit sä voit itekkin niinku, et ai niin, niinhän tässä voisikin toimia. Tai ei tää niin paha ollutkaan kuin mä ajattelin. Niinku se et sä mietit niit päiväkausii päässä jotain juttuu niin... sehän on ihan järkyttävää sellast.” OHJ3

Ohjaajien työpäivät olivat kuitenkin usein niin kiireisiä, etteivät he ehtineet keskustella keskenään edes saman organisaation työkavereiden kanssa. Nuorten

tapaamisten lisäksi projektin ohjaajilla oli runsaasti muitakin työtehtäviä: erilaisia palavereja ja kirjallisia tehtäviä, kuten erilaisten raporttien ja maksatushakemusten tekemistä.

ESR-projekteille tyypillinen tarkka raportointi ja projektihallinto on Anna Launosen (2005) mukaan koettu raskaaksi myös aiemmissa ERS-projekteissa. Projektien raportointi vie melko paljon projektityöntekijöiden työaika, eikä raportointiin ole aina osattu varata riittävästi aikaa ja resursseja. Lukuisat palaverit ja kokoukset olivat joissain projekteissa tuntuneet häiritsevän etenkin opettajien päätoimea. Launosen tarkastelemien loppuraporttien ja laadullisten raporttien mukaan projektinvetäjät olisivat kaivanneet taloushallinnon ammattilaisia vastaamaan muun muassa maksatushakemuksista. Launosen tutkimuksessa nousivat esiin myös ohjaajien henkiseen jaksamiseen liittyvät asiat ja työnohjauksen vähäisyys tai puute. Työnohjaus, kollegoiden kanssa keskustelu ja yhteiset koulutustilaisuudet oli koettu erittäin hyödyllisinä silloin kuin niitä oli saatavilla. Työnohjauksen ja muiden kollegoiden tai opiskelijahuoltotiimin kanssa käytävä keskustelu voi auttaa ohjaajia myös kehittymään työssään, ottamaan käyttöön omat kykynsä ja ammattitaitonsa sekä auttaa selviytymään työssään eteen tulevista haasteista. Näin voidaan myös ehkäistä työntekijöiden loppuun palamista ja edistää työssä jaksamista.

Myös VaSkooli-projektin ohjaajat kokivat, että raportointiin ja muihin kirjallisiin tehtäviin sekä erilaisiin kokouksiin meni runsaasti työaika ja resursseja, jotka he olisivat mielellään käyttäneet nuorten tapaamisiin. Kirjallisia töitä pidettiin toisaalta myös hyödyllisinä, sillä ne auttoivat oman työnkuvan ja tavoitteiden selkeyttämisessä.

4.2 Hyvien käytäntöjen levittäminen ja valtavirtaistaminen

Projektien luomien hyvien käytäntöjen vakiinnuttamisessa on aina kyse myös vanhojen ajattelumallien ja toimintarakenteiden kyseenalaistamisesta. Niinpä uusia ideoita kohtaan nouseekin usein vastustusta. Projektitoimijoiden tuleekin olla kärsivällisiä, sillä uusien ajattelutapojen ja toimintamallien oppiminen ja hyväksyminen on hidasta. Ensin tulee tiedostaa olemassa olevat ongelmat ja tarve muutokseen. (Vehviläinen 2003.)

Projektikäytäntöjen vakiinnuttaminen alkaakin jo heti projektin alkuvaiheista. Vehviläisen (2003) innopajoja koskevassa selvityksessä todettiin, että käytäntöjen vakiinnuttamisen onnistumiseen vaikuttaa suurelta osin se, että projekti on integroitunut osaksi oppilaitosta ja se koetaan kaikkien yhteiseksi asiaksi. Projektitoimijoiden vastauksista oli noussut esiin neljä levittämisen ja vakiinnuttamisprosessia edistävää strategiaa. Ensimmäisenä mainittiin asioiden virallistaminen ja henkilöstön sitouttaminen. Projektitoimijat uskoivatkin allekirjoituksin sinetöityjen suunnitelmien ja virallisten dokumenttien auttavan toimijoita sitoutumaan projekteihin. Toinen esiin noussut tema oli soluttautuminen ja linkittäytyminen, joka merkitsee sitä, että projektikäytäntöjä integroidaan vähitellen oppilaitoksen tai muun yksikön toimintaan. Apuna voidaan käyttää erilaisia avainhenkilöitä, jotka vievät asiaa eteenpäin tahoillaan. Kolmantena askeleena on pitää vakiinnuttaminen koko ajan mielessä, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että täytyy välillä hillitä kokeilumieltä ja ennakoida myös sitä, minkälaisin reunaehdoin toimitaan projektin jälkeen, kun ylimääräisiä resursseja ei ole enää käytössä. Neljäntenä korostui tiedottamisen merkitys. Tiedottaminen tulee aloittaa jo ennen projektin varsinaista käynnistämistä ja sitä tulee tehdä sekä organisaation sisällä että ulospäin. (Vehviläinen 2003.)

VaSkoolin osahankkeissa on pyritty luomaan uusia toimintamuotoja sekä kehittämään jo käytössä olevia tapoja. Toimintamallit pyritään kuvailemaan ja kirjoittamaan ylös, jotta ne eivät jäisi vain kehittäjien käyttöön. Tarkoituksena onkin, että hyvät käytännöt leviäisivät laajemmalle. Vaarana varsinkin projektien ulkopuolisessa työnteossa on, että yhden työntekijän kehittämät hyväksi koetut toimintamuodot jäävät vain hänen itsensä hyödynnettäviksi ja häviävät täysin voimavarana työntekijän vaihtaessa

työpaikkaa tai jäädessä eläkkeelle. Projekteissa kehiteltävät tukitoimet tulisikin saada vakiinnutettua osaksi normaaleja käytäntöjä, jotta niiden jatkuvuus pystyttäisiin takaamaan myös projektin päätyttyä.

Mallit kerätään VaSkoolin yhteisille sivuille ja niitä pyritään levittämään ja valtavirtaistamaan myös muiden kuin hankkeen piirissä olevien toimijoiden käyttöön. Levittämistoimintaa harrastetaan muun muassa järjestämällä koulutuksia ja seminaareja sekä kertomalla hankkeesta yhteistyökumppaneille. Osahankkeissa käytettäviä toimintamalleja ja toimintatapoja pyritään kirjaamaan ylös ja purkamaan paperille, jotta ohjaajien käytössä oleva näkymätön tieto tulee näkyväksi ja laajenee yksilön voimavarasta koko hankkeen ja laajemman yleisön voimavaraksi. Hyviä malleja ovat muun muassa jälkiohjauksen käytännöt, Liedon Ohjus-osahankkeen tsemppikuuri ja sen apuvälineinä käytetty ohjauksen työkalupakki ja opiskelunseurantalomake, Naantalin ohjauksen portaat ja kerhotoiminta, mielialakoulu Turun ammatti-instituutissa ja toimintaluokka, joista osaan perhdytään seuraavassa tarkemmin.

4.3 Liedon Ohjus-hanke

Liedon Ohjus-osahanke on hyvä esimerkki peruskoulun sisällä nuorille annettavasta tuesta. Osahankkeen toimintatavasta käytetään myös kuvaavaa nimitystä tsemppikuuri. Kohderyhmänä Ohjus-hankkeessa ovat peruskoulun 9.luokkalaiset ja lukiolaiset. Edellisen vuoden keväällä opettajat ja oppilashuoltoryhmä kävivät läpi koulun 8.luokkalaiset oppilaat pohtien ketkä heistä voisivat hyötyä eniten VaSkoolin tukitoimista ja tehostetusta seurannasta ja ohjauksesta. Tämän jälkeen nuoret vielä haastateltiin ennen lopullisten valintojen tekemistä. Nuorilta kysyttiin haluavatko he saada ohjausta ja ovatko he valmiita sitoutumaan projektiin. Vastausta ei tarvinnut antaa heti, vaan nuorille annettiin pari päivää aikaa miettiä asiaa, jonka jälkeen heidän tuli ilmoittaa päätöksestään. Projektiin osallistuminen perustuu siis vapaaehtoisuuteen. Projektiohjaaja totesikin, ettei ohjaukseen voida pakottaa, eikä nuorta saada työskentelemään koulunkäyntinsä eteen, ellei hän ole siitä ainakin jossain määrin itse kiinnostunut.

”Että siinä piti olla tavallaan se oma tahto. Et se pitää olla vapaaehtoista ja sen pitää olla semmoista, että mun mielestä se on

*tärkeä asia, et ne esimerkiksi tuol käytävällä uskaltaa kysyä, [eikä ole - -
] sellasta negatiivista semmost, että älä nyt sit vaan kerro kellekään, et
mä käyn täällä... Se pitää olla joku semmonen juttu, et he kokee
saavansa jotakin, mitä he voi muillekin sanoa. Et ne voi muillekin sanoa
sitten, et se on hyvä juttu.”⁴*

Alkuhaastattelussa nuoren ja huoltajien kanssa sovittiin projektiin osallistumisesta ja keskusteltiin nuoren tilanteesta ja hänen vahvuuksistaan. Keskustelussa puitavien ongelmien lisäksi pyritään nostamaan esiin myös positiivisia asioita, joita nuori voi kehittää. Ohjaajan kysymykset auttoivat perhettä huomaamaan tällaisia asioita, kuten harrastusten tuomia vahvuuksia. Näiden kautta saattoi muodostua käsitys siitä, mistä nuori pitää ja mihin hän voisi hakea peruskoulun jälkeen. Kiinnostuksen kohteiden ja alasuunnitelmien kautta voi löytyä unelma, joka auttaa nuorta motivoitumaan koulunkäyntiin. Ensimmäisessä tapaamisessa oli toisinaan mukana myös perhetyöntekijöitä tai kuraattori.

Kohderyhmäksi valittujen nuorten ongelmat olivat melko mittavia. Osalla nuorista tavoitteena olikin kouluun tuleminen päivittäin, elämänhallinnan parantuminen ja perustaitojen oppiminen. Osa nuorista lintsasi paljon ja pitkiä aikoja, jopa viikkoja kerrallaan. Nuorten kanssa pohdittiin heidän tilannettaan ja tavoitteitaan sekä mietittiin, miten niihin on mahdollista päästä ja toisaalta mitkä tekijät estävät tavoitteiden toteutumista.

Ohjaussuhde oli kaikkien nuorten kohdalla jatkuva. Tapaamisia oli yleensä kerran viikossa, mutta nuoret saattoivat muutenkin tulla ohjaajan oven taakse koputtamaan ja purkamaan sydäntään. Ohjaaja kokosi käyttämistään lomakkeista ja materiaaleista myös ns. työkalupakkia, jonka avulla nuorten kanssa toimiminen helpottuu. Työkalupakissa on muun muassa tavoitteiden kirjaamiseen tarkoitettuja lomakkeita, joiden avulla nuoret saavat itse pohtia omia tavoitteitaan yhdessä ohjaajan kanssa. Lomakkeen avulla tavoitteiden ja pienten askelten hahmottaminen helpottuu. Kohderyhmän nuorilla oli usein puutteita opiskelutaidoissa ja pakki sisälsikin muun muassa testin ”minkälainen oppija olet” ja erilaisia keskittymis- ja

⁴ Tästä eteenpäin raportissa lainattavista ohjaaja-haastatteluista on poistettu haastattelun numero, jotta haastateltavien kommentit eivät ole tunnistettavissa ja liitettävissä raportissa aiemmin esitettyihin lainauksiin.

rentoutumisharjoituksia sekä muuta nuorille hyvin soveltuvaa opiskelutaitojen opetteluun liittyvää materiaalia. Testin ja harjoitusten kautta nuoret saavat ahaa-elämyksiä ja hahmottavat omia taitojaan ja kykyjään.

Ohjaaja antoi nuorille myös ammatinvalintaan liittyvää tukea ja ohjausta. Motivaatiota koulunkäyntiin ja tulevaan ammatinvalintaan kerättiin työelämään tutustumisjaksoilta, joilta olikin saatu hyviä kokemuksia. Nuoret viihtyivät työelämässä paremmin kuin koulussa ja kokemukset olivatkin pääosin erittäin positiivisia. Nuoret olivat saaneet hyvää palautetta työpaikoilta ja he olivat päässeet oikeasti tekemään töitä harjoittelupaikoillaan (ks. luku 3.4). Ohjaajan käynti työpaikalla oli ollut tärkeää nuorille. He olivat ylpeinä esitelleet työtään ja työasuaan. Ohjaaja olikin pyrkinyt käymään suurimmassa osassa harjoittelupaikoista tapaamassa nuorta tet-jakson aikana.

Koulun muiden opettajien kanssa oli sovittu, että nuoret ovat vuorotellen poissa eri opettajien tunnilta yhden tunnin viikossa ohjaajaa tapaamassa. Ohjaajan kanssa nuoret saattoivat lukea kokeisiin, käydä läpi henkilökohtaisia asioita tai opiskella eri aineissa vaikeiksi kokemiaan asioita, esimerkiksi kielioppia. Käytössä oli joissakin tapauksissa myös erityinen opiskelunseurantalomake, jonka käytöstä ohjaaja sopi yhdessä aineenopettajien kanssa. Tämä tarkoitti sitä, että aineenopettaja merkitsi ylös oliko nuorella koulutarvikkeet mukana, miten aktiivinen nuori oli tunnilla ja oliko hän tehnyt läksyt. Opiskelunseurantalomakkeen avulla nuoren aktiivisuus tai passiivisuus huomattiin. Ohjaaja kertoi, että nuoret olivat kokeneet, että opettaja huomioi heitä aivan eri tavoin silloin, kun opiskelunseurantalomake oli käytössä. Muutos oli siis positiiviseen suuntaan. Nuoret nauttivat opettajalta saamastaan huomiosta ja eräs oppilas oli jopa pyytännyt, että voisiko seurantalomaketta käyttää enemmän. Suuressa luokassa yksittäisen opiskelijan opettajalta saama huomio saattaa olla hyvinkin vähäistä. Lähinnä häiriköt ja luokan aktiivisimmat saavat opettajalta huomiota, kun taas hiljaisemmat nuoret saattavat kokea, ettei sillä ole merkitystä, mitä he luokassa tekevät.

Hiljaisten ja syrjäänvetäytyvien nuorten jääminen ilman huomiota ja siksi helposti myös lisäohjauksen ulkopuolelle tuli esiin myös muissa haastatteluissa:

”Niin ja jos et sä oo, jos sä oot vaikka hiljasempi siis ettet sä periaatteessa häiriköi siel tunnilla niin ne ei osaa ajatella, et sul vois olla joku niinku ongelma, et yleensä niihin puututaan sit ketkä häiriköi siel tunnil niin nehän saa lisäohjausta sen takia, et kun kaikki huomaa ne.”

Liedossa osa projektissa mukana olevista nuorista oli vaarassa jäädä luokalleen, sillä he eivät ole vielä saavuttaneet jatko-opintoihin siirtymiseen riittäviä tietoja ja taitoja. Jos pohja on erittäin heikoissa kantimissa, on parempi, että nuori jatkaa vielä peruskoulussa, jotta mahdollisuudet pärjätä toisella asteella paranevat. Varmasti ohjaaja ei vielä huhtikuussa osannut sanoa, jääkö nuori luokalleen, eikä asiasta myöskään oltu sanottu suoraan nuorille itselleen. Tämä tieto saattaisi saada nuoren viimeisenkin innostuksen koulunkäyntiin lopahtamaan. Keskustelu tulevaisuudesta oli edessä.

4.4 Korvaustunnit ja läksyparkki

Kouluilla on olemassa jonkin verran tukiovetusresursseja, mutta virallinen tukiovetus ei yleensä koske oppilasta silloin, kun hän on ollut luvatta poissa tai ei tee tunnilla mitään. Epäsäännöllisesti koulua käyville nuorille on osahankkeissa järjestetty korvaustunteja ja läksyparkki. Iltapäivällä järjestettäville korvaustunneille kahdeksas- tai yhdeksäsluokkalaiset nuoret joutuvat muun muassa pinnattuaan koulusta aamulla.

Korvaustuntien ottaminen käyttöön jo kahdeksäsluokkalaisilla koettiin hyödyllisenä, sillä niiden avulla osoitettiin nuorille, että vaikka he eivät vielä kuuluneetkaan projektin kohderyhmään, niin myös heidän toimiaan seurataan ja niihin myös puututaan. Näin nuori ei voi tuudittautua siihen, että hyvin menee, eikä kukaan huomaa poissaoloja tai tekemättömyyttä.

”[E]t sil taval just tää tämä korvaustunti niin se on huomattavasti muistuttanu siit, et jollei tuu ajoissa kouluun, niin sit onkin vähän pitempi koulupäivä, et tekee ne jutut siellä mitä piti aamulla tehdä. [- -]

Et tota ensin siel oli kuus ja sit seuraaval viikol oli yks ja nyt siel on kasiluokkalaisii sit pitkä rivi, et kyl niinku ysit sit huomaa, et okei tää ei ookaan ihan hyvä, täs on nyt jotain pielessä, kun toiset lähtee kotiin ja hän joutuu jäämään sit tänne.”

Korvaustuntien vaikutus oli nähtävissä yleensä aika nopeasti, eikä siellä yleensä nähty samoja nuoria useampana viikkona peräkkäin. Varhaisemmalla puuttumisella onkin mahdollista estää kouluongelmia syvenemästä.

Ammatillisella puolella Salon seudun ammattiopistossa on kehitetty rästäpajatoimintaa opiskelijoiden opintojen edistämiseksi ja läpäisyn parantamiseksi (ks. Moodle, rästäpaja Majakan esittely). Opiskelijalle on saattanut kertyä poissaoloja, eikä hän ole saanut opettajan kanssa sovituksi tapaa korvata poissaolojaan. Osa kursseista on myös saattanut jäädä kesken tai niistä on tullut hylättyjä. Opiskelijoille on siis jäänyt rästisuorituksia, jotka saattavat haitata heidän edistymistään opinnoissa ja olla esteenä nuoren valmistumiselle. Kohderyhmänä ovat erityisesti neljännen vuoden opiskelijat ja muut keskeyttämis- tai syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Salossa ohjaajat antavat tällaisissa tilanteissa oleville opiskelijoille henkilökohtaista ohjausta ja tukea valmistumiseen.

”[S]e et on jääny paljon rästisuorituksii niin sit niit selvitellään yhdessä, kysellään opettajalta, et mitä pitää tehdä, et saadaan ne kuntoon ja sit sitä niinku tsemppaamista, et oikeesti tulis tehtyy ne.”

Oppilaitoksissa oli huomattu, että nuoret eivät välttämättä aina kykene itsenäisesti sopimaan korvaamisista opettajien kanssa, vaan voi olla parempi, että mukana on myös toinen aikuinen.

”Se vähän riippuu opettajasta ja se riippuu siitä opiskelijasta. On eri tyylejä, joskus pääsee helpommalla, kun mä kysyn sen, et mitä pitää tehdä, välitän sen tiedon. Ja pidän huolen siitä, et se opiskelija saa sen tiedon, koska sit jos se menee siihen, että se opiskelija tulee mun luo, mä sanon että mene kysymään opettajalta. Se matka sen opettajan luo voi olla tosi pitkä...”

Opiskelijoille laaditaan korvaussuunnitelma yhteistyössä opinto-ohjaajan, ryhmänohjaajan ja kyseisiä aineita opettavien opettajien kanssa. Ammatilliset aineet suoritetaan yleensä osastolla yhdessä suunnitellun aikataulun mukaisesti, kun taas

yhteisiä aineita voidaan suorittaa joko ryhmissä tai rästäpajalla. Opinto-ohjaaja, opettajat ja ryhmän ohjaaja auttavat sovittamaan hylätyt kurssit nuoren lukujärjestykseen, jotta keskeneräiset kurssit saadaan suoritetuksi. Opettajat antavat nuorelle rästien suorittamiseen vaadittavat tehtävät tai toimittavat ne rästäpaja Majakan ohjaajalle. Opettajat voivatkin lähettää opiskelijoita rästäpajaan suorittamaan tekemättä jääneitä tehtäviä ja ilmoittaa tästä etukäteen Majakan ohjaajalle, joka voi kontrolloida opiskelijan saapumista ja tehtävien suoritusta. Nuori voi saapua rästäpajaan myös erityisopettajan, kuraattorin, uraohjaajan tai palveluohjaajan ohjaamana.

Rästäpajalla nuori saa tukea ja ohjausta tehtävien suorittamisessa erityisesti yhteisissä aineissa, mutta myös ammatillisten aineiden kirjallisissa tehtävissä. Rästäpajalla järjestetään myös rästitenttipäiviä, jolloin opiskelijat voivat suorittaa tekemättä jääneitä kokeita. Rästäpajan ohjaaja ilmoittaa opettajalle ja ryhmänohjaajalle, kun sovitut rästit on suoritettu ja toimittaa ne opettajille arvioitaviksi. Opettajat tarkistavat omien aineidensa rästit tehtävät ja ryhmänohjaaja valvoo opintojen edistymistä. Tarpeen vaatiessa nuoren tilanteesta ilmoitetaan myös oppilaitoksen tukipalveluhenkilöstölle, kuten kuraattorille ja urasuunnittelijalle. Rästäpajan ohjaaja myös kokoaa rästäpajan aineistoarkistoon kokeita ja muuta preppausmateriaalia. Oppilaitoksen tukipalveluhenkilöstön, opiskelijan ja opettajien yhteistyöstä on huomattavaa hyötyä opiskelijoiden opintojen läpäisyn parantamiseksi ja riittävien ja tarpeellisten tukitoimien takaamiseksi nuorelle.

Rästäpajan tyyppistä toimintaa on hyvin tuloksin kokeiltu myös muun muassa Kiipulan ammattiopiston Rästi-Tuvassa. Rästi-Tuvan tarve oli Kiipulassa ollut niin suuri, että sinne tulevien opiskelijoiden määrää oli jouduttu jopa rajoittamaan tilan ja resurssien rajallisuuden vuoksi. Ennaltaehkäisevästä työstä oli jouduttu luopumaan ja keskittymään lähinnä jo olemassa olevien rästien suorittamiseen ja opiskelijoiden elämänhallinnan tukemiseen. (Launonen 2005, 21.)

Koulun puuttuminen poissaoloihin ja tekemättä jääneisiin tehtäviin oli siis hyvinkin tarpeellista. Läksyparkin ja rästäpajan tyyppiset toimintamallit osoittavat nuorelle, ettei hän voi jättää kouluun liittyviä velvollisuuksiaan hoitamatta ilman seuraamuksia ja toisaalta sen, että tukea on tarjolla ja rästiinjääneistä opinnoista on mahdollista

selvitä. Ohjaajia tarvitaan toisinaan välittäjinä opettajien ja nuoren välillä, mutta vastuu rästien hoitamisesta on lopulta nuorella itsellään.

4.5 Toimintaluokka

Toisinaan koulun antamat normaalit tukitoimet eivät sellaisenaan riittäneet vaan tarvitaan vielä laaja-alaisempaa tukea ja puuttumista nuoren syrjäytymiskehitykseen. Tällaisina toimintamuotoina on jo useita vuosia käytetty pajaopetusta useimmiten ammatillisten opintojen keskeyttämisen ehkäisemisessä ja ilman koulutuspaikkaa olevien tai jo keskeyttäneiden nuorten aktivoimisessa. Työpajaopetuksen tuloksista löytyy tietoa muun muassa Hietalahden (1999) ja Vehviläisen (2003) pajaopetusta koskevista julkaisuista. Työpajakokeiluja on yleisesti pidetty onnistuneina, sillä niiden avulla on saatu opiskelijoita innostumaan ja kantamaan vastuuta opinnoistaan ja vähentämään poissaoloja sekä keskeytyksiä. Opiskelijoiden poissaolot ja sitoutumisen puute olivat kuitenkin edelleen suurimpina ongelmina (Hietalahti 1999). Myös peruskouluissa saattaisi olla tarvetta toiminnallisempien opiskeluympäristöjen käyttämiseen keskittymisvaikeuksista ja motivaation puutteesta kärsiville nuorille, jotka ovat vaarassa keskeyttää opiskelun jo ennen peruskoulun päättymistä. Turussa VaSkooli-projektin osana käynnistettiin tämän tyyppinen uudenlainen työ- ja toimintavaltaisen luokan kokeilu peruskoulun 9.luokkalaisten nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Toimintaluokka on siis suunnattu peruskoulun yhdeksäsluokkalaisille ilmeisessä syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, joilla on runsaasti ongelmia ja joiden opiskelusta ei tahtonut tulla mitään tavallisella luokalla. Haastateltujen ohjaajien mukaan nuoret olivat oikeastaan jo syrjäytyneet, sillä heistä monet kävivät koulua hyvin epäsäännöllisesti, olivat epäsosiaalisia, olivat tehneet pieniä rikoksia, käyttivät päihteitä ja heillä oli mielenterveydellisiä ongelmia. Toimintaluokassa oppilaiden pieni määrä ja kaksi opettajaa auttoivat henkilökohtaisen ja läheisen suhteen muodostumisessa oppilaiden ja opettajien välille. Oppilaiden kanssa puhuttiin paljon myös koulun ulkopuolisesta elämästä. Opettajien ja oppilaiden läheinen suhde korostui myös toimintaluokan ohjaajien haastatteluissa. Toimintaluokan arkipäivä eroaa tavallisesta luokasta muun muassa siten, että luokassa ei pidetä varsinaisia

oppitunteja, vaan oppilaat käyvät läpi oppiaineita kukin omaan tahtiinsa. Eri oppiaineita voidaan käydä läpi toistensa lomassa eli muun muassa teknisiin käsitöihin voidaan yhdistää matematiikkaa ja fysiikkaa, jolloin myös nuori voi nähdä näistä oppiaineista koituvan hyödyn käytännössä. Opiskelussa pyritään korostamaan nuorille tietoja ja taitoja, joita he tarvitsevat jatko-opinnoissaan esimerkiksi rakennusosalalla, joka oli yksi toimintaluokan oppilaiden haavealoista. Opettajat kiertelevät luokassa auttamassa nuoria, tarkistavat tehtävät ja kirjaavat ylös nuoren edistymistä. Jos vaikuttaa siltä, että kaikilla nuorilla on vaikeuksia samassa kohdassa tai jokin asia on erityisen tärkeä, se käsitellään yhdessä koko luokan kanssa. Luokan takaseinällä on sama seurantalomake kuin opettajan kansiossa, ja siitä oppilaat näkevät suoraan miten on mennyt ja mitä tulisi vielä tehdä. Samalla oppilaat oppivat huolehtimaan omista asioistaan ja ottamaan vastuuta tekemisistään.

Kuten jo edellä todettiin, toimintaluokan nuorilla oli melko paljon ongelmia taustalla jo ennen toimintaluokalle pääsemistä. Oppilaiden kanssa työskentely oli siis melko haasteellista. Toimintaluokan oppilaiden ympärillä onkin melko laaja tukiverkosto erilaisia ohjauksen ammattilaisia ja viranomaisia, joiden kanssa myös toimintaluokan opettajat tekevät yhteistyötä.

Tavoitteena on, että kaikki oppilaat saisivat peruskoulun päästötodistuksen ja samalla pohjan jatko-opinnoille. Tavoitteena on myös luoda tietynlaista pysyvyyttä ja säännöllisyyttä nuorten elämään, jotta nuorten elämänhallinta paranee ja nuoret oppivat ottamaan vastuuta omasta elämästään. Toimintaluokan ohjaajien mukaan muun muassa yhteiskuntaopin opettaminen koulussa on erittäin tärkeää, sillä sitä kautta nuoret saavat tietoa siitä, miten eri asiat yhteiskunnassa toimivat, mihin viranomaiseen otetaan missäkin tapauksessa yhteyttä ja mitä maksuja palkasta maksetaan. Toimintaluokassa opiskeluhaluttomille nuorille korostetaan sitä, miksi ja mitkä asiat ovat tärkeitä heidän tulevaisuutensa kannalta.

Hyvä opettajuus onkin tavallaan myös myyntityötä eli opettajan osata tietyllä tavalla manipuloida oppilaita kiinnostumaan ja liittää opittava jollain konkreetilla tavalla oppilaiden elämismailmaan, jolloin teoreettisemmastakin asiasta jää ainakin jonkinlainen käsitys myös akateemisesti heikoimmille oppilaille. Tärkeää oli myös se,

että opettaja puhuu asiaa ja osaa kertoa jotain myös kirjan ulkopuolelta. (Jahnukainen 2000.)

Toimintaluokan toimintatavassa tärkeää on tekemisen suuri osuus koulutyön arjessa. Luokan kanssa harrastetaan paljon liikuntaa, kotitaloutta ja teknisiä käsitöitä. Oppilaat jaksavat paremmin keskittyä, kun he tietävät, että koulupäiviin kuuluu muutakin kuin kirjojen parissa pakertamista. Ylimääräinen energia saadaan purettua esimerkiksi pelaamalla sählyä. Tunnelman mennessä liian villiksi luokassa voidaan siis ottaa aikalisä ja tehdä jotain konkreettista. Ensimmäisenä toimintavuonna oppilaat muun muassa purkivat ylimääräistä energiaansa hajottamalla purettavaa varastoa, mikä oli raskasta, mutta pojille antoisaa tekemistä.

”Meil on se päivän joustavuus on aika isokin, et jos näyttää siltä, et tää homma ei näin toimi, niin ei me yleensä ruveta päättää seinään lyömään. Et se on kans se tietty raja, et tää vaatii jonkun verran semmost vaistonvaraista toimintaa, et milloin [- -] sanotaan vaan, että nyt jumankauta jätkä otat kirjat käteen ja auki ja tehdään töitä, ja milloin huomataan, että tosiaan tästä ei tuu mitään, että nyt sil on taustalla jotain muuta enemmän, et tänään ei onnistu, täytyy tehdä jotain muuta, et koska nuorethan kans on aika hyvii vedättämään, et jos lyödään läskiks koko homma niin sit päästään pelaamaan tai lähetään puistoon, niin ei se myöskään niin toimi, et meit vois kiristää sillä, et vedetään läskiks kaikki.”

Toimintaluokassa oli nähtävissä sama asia, joka tuli ilmi Jahnukaisen (2000) tutkimuksessaan tekemistä entisten erityisluokan poikien haastatteluista. Jahnukaisen mukaan koulun tavoitteena on muutakin kuin viihtyminen, mutta viihtymisestä on kuitenkin selkeää apua oppimiselle. Määrätietoinen opettaja osaa toimia muutosagenttina, joka saa koulun maistumaan aiempaa paremmalta. Hyvällä opettajalla olikin kuri ja asenne kohdallaan. Miehinen auktoriteetti vaikutti tehoavan toimintaluokan oppilaisiin yhtä hyvin kuin se oli tehonnut Jahnukaisen haastattelemiin entisiin erityisluokan poikiin. Jahnukaisen mukaan jämpäisyys ja kova kuri sai oppilaat lopettamaan hölmöilyn luokassa, kun opettaja heidän mukaansa tavallaan pakotti lukemaan ja olemaan kunnolla. Erityisopetuksen oppilaat olivat tyytyväisiä erityisopetuksessa tapahtuneeseen numeroiden nousuun ja tunteeseen siitä, ”että jotain menee päähän”. (Jahnukainen 2000.)

Toimintaluokan toimintatavalla on saatu erittäin hyviä tuloksia. Nuorten luvattomat poissaolot vähentyvät huomattavasti heidän siirryttyään toimintaluokalle. Jos oppilas aikaisemmin oli koulussa yhden päivän viikossa ja poissa neljä päivää niin toimintaluokalla tilanne on toisin päin. Nuorilla saattoi siis edelleen olla poissaoloja, mutta ne olivat vähentyneet radikaalisti ja oppilaat useimmiten myös ilmoittivat poissaoloistaan. Nuoren poissaoloista ja niiden syistä myös keskustellaan opettajien kanssa joka kerta ja opettajat kysyvät nuorelta oliko syy hänen mielestään riittävä poissaolemiseen.

”[P]yritään siihen, ettei nyt heti tietenkään huudettais vaan, et yritettäis kysyy ja keskustella, et miks sä olit pois, et minkä takia ja onks se sun mielest oikein, et sä oot sen syyn takia pois, et vähän ja ohjata niinku siihen, et et sä voi töistäkään olla pois niinku tulevaisuudes, et se on sit niinku, et näkyy suoraan kukkaros, et jos sä oot pois.”

Suhtautumistapa poissaoloihin onkin toimintaluokassa oltava hieman toisenlainen kuin tavallisessa luokassa. Toimintaluokan opettajat olivat muun muassa todenneet, että jos oppilas soittaa ja ilmoittaa esimerkiksi olevansa liian väsynyt vietettyään unettoman yön, voidaan sopia, että nuori nukkuu vielä vähän ja tulee kouluun esimerkiksi vasta lounaan jälkeen. Jos nuori tulee erittäin väsyneenä ja kiukkuisena kouluun, hän purkaa kiukkunsa muihin ja saa helposti muutkin oppilaat hermostumaan. Tällaisia poissaoloja ei tietenkään saa olla paljon, mutta on kuitenkin parempi vaihtoehto, että nuori myöhästyy koulusta kuin jättää kokonaan tulematta.

Toimintaluokan ensimmäisen vuoden positiivisena tuloksena voidaan pitää myös sitä, että oppilaiden mielenala oli kohentunut. Toimintaluokalla nuoret saivat elämäänsä säännöllisyyttä ja kaksi turvallista aikuista, jotka olivat nuoren tukena päivittäin. Opettajat olivat nuoren apuna ja tukena myös monissa muissa kuin kouluun liittyvissä asioissa. Kaiken kaikkiaan hyvänä tuloksena voidaan pitää sitä, että ensimmäisenä toimintavuotena luokan yhdeksästä oppilaasta kahdeksan sai päästötodistuksen. Lisäksi he saivat myös koulutuspaikan toisella asteella ja ainoa ilman virallista päästötodistusta jäänyt nuorikin saatiin ohjattua jatkoon. Oppilaista suurin osa piti yhteyttä opettajiin vielä jälkikäteen peruskoulun päättötodistuksen saatuaan ja monet kävivät myös tervehtimässä luokkaa silloin tällöin, kun omasta koulusta oli vapaata.

Ohjaajat pitivät toimintaluokkaa erittäin onnistuneena toimintamuotona niiden moniongelmaisten oppilaiden kohdalla, jotka eivät muuten kävisi peruskoulua loppuun. Toimintaluokan kaltainen järjestely on suhteellisen kallis, eikä sitä siksi voi käyttää yleisesti laajemmalle kohderyhmälle opetuksessa. Pahiten syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohdalla tämä sijoitus kuitenkin kannattaa, kuten edellä kuvatut kokemukset hyvin osoittavat.

Toimintaluokan ilmapiirissä olisi kuitenkin varmasti paljon opittavaa, jota voitaisiin soveltaa myös tavallisissa luokissa. Monia tällaisia asioita tuli esiin myös Jahnukaisen (2000) haastatteluissa, esimerkiksi se, että erityisopetuksessa olevilla oppilailta on kova tarve saada huomiota aikuiselta. Onnistunut opettajakokemus merkitsi yleensä, että opettaja oli pystynyt antamaan oppilaille itsestään muutakin kuin tietoannoksen. Opettajat ovat ehkä menettäneet itsestään selvän auktoriteettiasemansa, mutta omalla inhimillisyydellään opettaja voi myös lunastaa asemansa ja arvostuksensa oppilailta. Jahnukaisen mukaan kokemukset opettajista voivat vaikuttaa koko nuoren loppuelämään. Hyvän opettajan kriteereiksi nousivat muun muassa oikeudenmukaisuus, keskusteleva ja vuorovaikutteinen opettajuus, ihmisyyys ja persoonallisuus, välitön ilmapiiri ja yhteisöllisyys, ”ei-akateemiset intressit ja opettaja-roolin murtaminen”. Näillä tarkoitettiin sitä, että opettaja voi astua alas perinteiseltä jalustaltaan tasa-arvoiseksi nuorten kanssa.

Opettajan tulee kohdella oppilaita tasa-arvoisesti ja oikeudenmukaisesti. Erityisoppilaiden kouluhistoriaan liittyi usein kokemuksia siitä, että on tullut ymmärretyksi väärin, kun taas joku toinen oppilas on ollut opettajan suosiossa, jolloin hänen edesottamuksiaan on katsottu enemmän läpi sormien. Hyvänä koettiin myös se, että opettaja ei vain opeta luokan edessä, vaan kiertelee katsomassa miten tehtävien tekeminen sujuu, keskustelelee oppilaiden kanssa ja tarvittaessa käsittelee vaikeaa asiaa yhdessä koko luokan kanssa. Opettajan tulisi siis olla helposti lähestyttävä, jolloin uskaltaa myös kysyä heti, ellei ole ymmärtänyt. Perinteisen opettajuuden murtaminen esimerkiksi retkien tai muun yhteisen tekeminen tuovat opettajaa lähemmäs oppilaita. Esimerkiksi luokan vierailu opettajan kotona voi jäädä ikuisesti positiivisena mieleen, kun taas kielteisillä kokemuksilla voi olla päinvastainen, mutta yhtä merkittävä vaikutus. Nuorten tarinoiden mukaan opettajanpätevyys ei aina taannutkaan hyvää

opettajuutta, vaan oppilaiden kanssa pärjääminen voi olla jostain aivan muusta kiinni. (Jahnukainen 2000.)

Kuten edellä havaittiin sekä Jahnukaisen (2000) tutkimuksen että toimintaluokan ohjaajahaastatteluiden mukaan keskeistä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa toimimisessa ja myös heidän opettamisessaan erittäin tärkeässä asemassa on siis opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus, kontakti oppilaisiin ja läsnäolo.

4.6 Mielialakoulu hyvänä käytäntönä

Huoli nuorten mielenterveydellisistä ongelmista tuli esiin useassa ohjaajahaastattelussa. Koulutuksen keskeyttämisen ja poissaolojen taustalta saattoi löytyä useita eri syitä. Muun muassa masennus, yksinäisyys tai kotiongelmat vaikuttavat nuoren koulun käyntiin. Erään ohjaajan mukaan nuorilla on nähtävissä enemmän mielenterveydellisiä ongelmia kuin päihderiippuvaisuutta. Masennus on yleisintä, mutta nuorilla on myös uniongelmia ja sosiaalisten tilanteiden pelkoa.

”[T]joki on näitä keskeyttäjiä jotka on väärällä alalla, mutta tota hyvin usein poissaolojen taustalla on nimenomaan masennusta, univaikeuksia, elämä sotkussa. Et sit kun lähdetään niit setvii, niin se on niinku oire ne poissaolot, et syy on siel taustalla.”

Syyksi masennukseen ohjaajat epäilivät muun muassa liian korkeita odotuksia elämälle, joita nyky-yhteiskunta nuorille asettaa. Toisaalta nuorilla oli puutteita elämänhallinnan taidoissa ja arjen hallinnassa. Aina ei voikaan olla hauskaa, vaan elämä on suurelta osin arkipäiväistä koulunkäyntiä, läksyjen lukemista ja heräämistä aikaisin aamulla. Muun muassa toimintaluokassa oli havaittu, että säännöllisempi koulunkäynti ja sitä myöten myös elämä sekä turvalliset aikuiset nuoren tukena koulussa olivat vaikuttaneet osaltaan myös nuorten mielenterveyteen.

”No kyl mä sanoisin, et suurimmal osalla, jotka tulee mun vastaanotolle niin kotonakin on jotain. Eihän se aina tarvii olla mitään kauheen vakavaa eli välillä voi olla ihan vaan, et ei nyt vaiks äidin kans on hyvät välit, mutta aika monella on kotona sitä alkoholinkäyttöä liikaa eli äiti ja isä juo ja sit semmost et kokee, et äidil ja isäl ei voi puhua.”

Masennus vaikuttaa nuoren elämään hyvin kokonaisvaltaisesti ja monitahoisesti. Sillä on voimakas vaikutus yksilön tunne-elämään, minäkuvaan ja psykofyysiseen terveyteen. Jussi Turtiainen (2005, 51) on tutkinut nuorten masennusta sosiaalisen kärsimyksen näkökulmasta analysoimalla Tukiasema.net-verkkosivuilla olevia kirjoituksia. Tukiasema on internetissä toimiva tiedotus-, ohjaus-, neuvonta- ja tukipalvelu, joka toimii myös keskustelufoorumina mielenterveyteen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Tukiaseman kirjoitusten kautta saa kuvan suomalaisten nuorten psyykkisestä pahoinvoinnista. Nuorten tarinoissa puhuttiin masennuksen oireista, ahdistuneisuuden lievittämisestä, lohduttomuuden tunteesta, koulussa ja työssä jaksamisesta, unettomuudesta, somaattisista oireista, ympäristön suhtautumisesta ja läheisen depressiosta. Masentuneiden olotilaa leimasivat muutama perustunnetila ja mieliala, kuten surullisuus, alakuloisuus, toivottomuus, tuskaisuus ja ahdistuneisuus. Masennusta leimasivat usein myös merkityksettömyyden ja tyhjyyden tunteet. Nuoret myös kokivat, että yksinäisyys oli yhteydessä masennukseen. Sivuston suosio kertoo ongelman laajuudesta ja nuorten tarpeesta jakaa omia vaikeita kokemuksia vertaistensa kanssa. Turtiainen arveli, että virtuaalisessa ryhmässä omien kokemusten jakaminen saattoi olla helpompaa, kun näki muillakin olevan vastaavia kokemuksia ja sai kertoa tunteistaan anonymisti. (Turtiainen 2005.)

Ammatti-instituutissa nuorten mielenterveyteen liittyvien ongelmien voittamiseksi on alettu vetää erityisiä mielialakursseja. Niissä on osittain sama idea kuin Tukiaseman verkkopalvelussakin, eli antaa nuorille tietoa mielenterveydestä ja mielialan hallitsemisesta sekä antaa mahdollisuus käydä asioita läpi vertaisryhmässä koulutettujen ohjaajien kanssa. Kurssit ovat osa VaSkooli-projektia, mutta hyvistä kokemuksista johtuen, ne aiotaan vakinaistaa osaksi normaalia toimintaa. Nuoret tulevat kurssille yleensä terveydenhoitajan tai sosiaali-ohjaajan kautta ja heillä on yleensä todettu masennusta tai heillä on taipumusta siihen. Jatkossa on tarkoitus, että myös opinto-ohjaaja tai luokanopettaja voisi ohjata nuoren kurssille.

Kurssi ei ole terapiaa, vaan siinä käydään opetuksellisesti läpi masennukseen liittyviä aiheita keskustellen ja tekemällä erilaisia tehtäviä. Materiaalina kurssilla käytetään Suomen mielenterveysseuran työkirjaa Depressiokoulu - Opi masennuksen ehkäisy- ja hoitotaitoja (Toffert & Kuusi 2006). Tehtävänä nuorilla on muun muassa tarkkailla omaa mielialaansa päivittäin ja merkitä tehtäväkirjaan mielialan taso aamulla, päivällä

ja illalla numeroilla yhdestä yhdeksään. Näistä lasketaan päivittäiset ja viikoittaiset keskiarvot. Mielialapäiväkirja mahdollistaa mielialan seuraamisen myös jälkikäteen.

”Eli mitä meil tää teoria on, miten tekeminen vaikuttaa mielialaan, et mukava tekeminen tietenkin nostaa ja mitä ois se mukava tekeminen ja ajatukset, miten ne vaikuttaa, miten ajatusten kans voi työskennellä, et pääsee jostain haittaavist ajatuskuvioist pois, sitten [- -] ongelmanratkaisutaidot on yks, sit sosiaaliset taidot, sosiaalinen tuki on yks ja sit tämmönen tavoitteiden asettaminen elämälle ja tämmönen tulevaisuuden suunnittelu.”

Kurssin perusajatuksena on se, että mieliala, ajattelu, tunteet ja toiminta kytkeytyvät ja vaikuttavat toisiinsa jatkuvasti. Kurssilla käydään läpi muun muassa sosiaalisten suhteiden, ajatusten, ongelmanratkaisutaitojen ja erilaisten toimintojen vaikutusta mielialaan. Tarkoituksena on lisätä opiskelijan tietoisuutta omista mielialoistaan sekä harjoitella taitoja ja keinoja vaikuttaa niihin. Itsehavainnoinnin kautta nuoret voivat muuttaa toimintatapojaan ja harjoitella vaihtoehtoisia ajatusmalleja ja siten lisätä myönteisten mielialojen todennäköisyyttä. (Toffert & Kuusi 2006.)

Positiivisia tuloksia oli nähtävissä jo heti kurssin aikana. Nuoret kokivat helpottavana kuulla, että myös muilla oli samanlaisia ongelmia tai tuntemuksia kuin heillä itsellään. Kursseilla syntyi myös uusia ystävyys-suhteita kurssilaisten kesken. Yksinäisyydestä kärsiville nuorille nämä uudet ystävyys-suhteet ovat erittäin tärkeitä. Myös opettajat huomasivat opiskelijoiden muuttuneen hyvään suuntaan kurssin aikana. Eräs poika oli muun muassa alkanut ottaa katsekontaktin puhuessaan opettajaan ja ennen niin väistelevä olemus oli muuttunut suuremmaksi ja rohkeammaksi. Ohjaajat saivat opiskelijoilta erittäin positiivista palautetta kurssista. Myös mielialakursseilla oli havaittu nuorten tarve saada huomiota ja positiivista palautetta (ks. edellä luku 2.):

”[S]e mitä tos just kävi ilmi, et nuoret tarvii huomioo, niin nuoret tarvii palautetta ja tää ryhmä on loistava siinä eli ne meidän ohjaajien, mehän on käyty koulutus tähän, niin meidän tehtävä on antaa nimenomaan palautetta. Elikkä masentunu, joka helposti arvioi ittes kauheen negatiivisesti, niin tos ryhmäs me pidetään huoli, et kaikki saa palautetta, ainakin jokaisel voi antaa siit, et kun ne on tehny niit tehtävii ja havainnu asioita ja sitten kaikest siit, miten ne toisias ottaa siin huomioon ja antaa vinkkei, kaikest me aina pyritään niinku vahvistaan sitä positiivist, et kyl, tai se on tärke osa.”

Masennuksessa kielteiset ajatukset ja aloitekyvyttömyys ovat vaativia vastustajia ja siksi uusien ajattelumallien oppiminen vaatiikin runsaasti sinnikästä päivittäistä harjoittelua ja huomattavaa tukea lähipiiriltä. Ryhmässä osallistujat saavat tukea toisiltaan ja ohjaajilta ja yhdessä on hyvä harjoitella ja jakaa kokemuksiaan. (Toffert & Kuusi 2006.) Kurssista opiskelija saa myös opintoviikon vapaavalintaisiin opintoihinsa. Kursseja järjestettiin kevään 2006 aikana jo kolme ja syksyllä niiden järjestämistä jatketaan. Lisää kiinnostuneita oli tiedossa jo kevään lopulla.

5 LOPUKSI

Ohjaajia haastateltaessa ja projektien toimintaa seurattaessa koko niiden toiminnan ajan näkee selvästi projektien elinkaaren. Projekteissa on nähtävissä kolme vaihetta. Ensimmäisenä vuosi on suunnittelua ja etsintää. Toinen vuosi on kehittämistä ja uuden kokeilemistä täynnä innostusta siitä, miten kaikki on lähtenyt käyntiin. Kolmantena vuonna edessä on toimintojen vakiinnuttaminen ja uudenlaisen arjen löytäminen. Kolmantena vuonna palataankin katsomaan taaksepäin koko projektin elinkaarta, tarkastelutapa muuttuu kriittisemmäksi ja pohditaan tosissaan sitä, miten kehitetyt toimintatavat saadaan, ja on siihen mennessä saatu, juurrutettua osaksi normaalia toimintaa. Tämä vaihe on erityisen hankala tilanteissa, joissa projektiin on palkattu työntekijä vain projektin ajaksi. Työsuhteen lähentyessä loppuaan etsitään keinoja, joilla hyvät käytännöt saataisiin säilymään.

Ohjaajahaastatelussa kantavana teemana kulki nuorten tarve saada positiivisia kokemuksia koulussa tai vapaa-ajalla sekä henkilökohtaista tukea ja ohjausta aikuiselta ihmiseltä. Osalla nuorista ohjaustarve on lyhytaikaista ja kyse voi olla lähinnä jonkin yksittäisen ongelman ratkaisemisesta, mutta ongelmilla vaikuttaisi myös olevan tapa kasautua. Ohjaajat korostivatkin varhaisen puuttumisen merkitystä. Ongelmien taustalla voi olla nuoren kokema yleinen turvattomuus, puuttelliset elämänhallinnan taidot ja epäonnistumiset koulussa. Suuret luokkakoot aiheuttavat helposti sen, että yksittäiset oppilaat saavat hyvin vähän henkilökohtaista huomiota opettajilta.

Kuten Jahnukainenkin (2000) päättelee, kaikkein heikoimmin kouluun kiinnittyneiden oppilaiden kanssa käytetyt menettelyt voisivat olla hyödyllisiä yleisemminkin käytettyinä. Tilanteen parantamisessa ei hänen mukaansa välttämättä tarvita uusia tehokkaita interventioita, vaan keskeisemmäksi nousee niinkin yksinkertainen asia kuin opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus. Kyseessä on kahden ihmisen, aikuisen ja nuoren välinen vuorovaikutus. Toimivassa vuorovaikutuksessa opettaja vuorottelee joustavasti opettajan, ohjaajan, kanssaihmissen ja kurinpitäjän rooleissa. Jahnukaisen tekemien haastattelujen mukaan nuorille olikin tärkeää, että opettaja antaa jotakin itsestään ihmisenä, eikä ole pelkkä opetuskone, joka antaa oppilaille heidän päivittäisen tietoannoksensa.

Jahnukaisen tekemissä haastatteluissa tuli esiin myös toive yhdestä opettajasta kahdenkymmenen vaihtelevan opettajan sijaan. Tämä saattaa nykyään olla lähes mahdottomuus, mutta pääasia olisi, että nuoret voisivat kokea, että on ainakin yksi opettaja, jonka kanssa on mahdollisuus luoda järkevä vuorovaikutteinen opettaja-oppilassuhde. (Jahnukainen 2000.)

Ohjaajahaastatteluissa tuli esiin myös se, että kaikissa nuorissa on potentiaalia vaikka mihin. Eri asia on, osaako nuori tuoda nämä kyvyt itse esiin tai osataanko koulussa auttaa häntä löytämään omat vahvuutensa ja voimavaransa. Jopa peruskoulussa kouluallergisten nuorten kohdalla kaikki on mahdollista:

”Ja silti ne voi olla kuule niitä pärjääviä, et mä mietin et mistä tulee nää johtajat, isomahaiset sikarii polttavat johtajat, niistä pojista jotka vaan on puissa kiivenneet ja kirjat on ollu koko aika siellä lokerikossa ja ei koskaan läksyjä tehty. Minulle ei tämä ole selvinnyt.” OHJ7

Sekä VaSkooli-projektissa että aiemmissa projekteissa onkin havahduttu näkemään, että jos on riittävästi halua ja resursseja, vaikeimpienkin nuorten kanssa on mahdollista päästä eteenpäin. Jos koulutus ei kiinnosta, voidaan kokeilla jotain toista toimintamuotoa, joka voi saada nuoren motivoitumaan. Työharjoittelu tai muut työvaltaiset mallit sopivat usein niille nuorille, joita lukeminen ei kiinnosta ja jotka turhautuvat koulussa. Tukitoimet ovat kenties kalliita, mutta niihin käytetyt voimavarat maksavat itsensä moninkertaisina takaisin, jos ylimääräisellä tuella onnistutaan ehkäisemään lasten ja nuorten syrjäytymiskierteitä. (Ks. Launonen 2005.) ”Parasta koulutuspolitiikkaa onkin hyvin hoidettu sosiaalipolitiikka” (Kivinen ym. 2004, 108.). Sitä paremmassa tilanteessa siis ollaan mitä varhaisemmin vaiheessa ongelmiin tai niiden syntymiseen päästään puutumaan. Onkin siis siirryttävä ”palokuntamaisesta syttyneiden roihujen sammuttamisesta” ongelmien ennaltaehkäisyyn (Lasten ja nuorten hallitusohjelma 2006).

LÄHTEET

Ahola, Sakari & Mikkola, Juha (2004) Opinto-ohjaus, muutos ja epävarmuus. Turun yläasteiden ja lukiodien opinto-ohjaajien näkemyksiä ohjauksesta ja oman työnsä lähtökohdista. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 62. Turun yliopisto.

Bountilova, Svetlana (2004) Nuorten maahanmuuttajien ohjaaminen peruskoulusta toisen asteen opintoihin. Teoksessa Mäkelä, Matti & Huhtamäki, Aija (toim.) Aboavita – Erään projektin anatomia. Aboavita projektin loppujulkaisu.

Broady, Donald. 1986. Piilo-opetussuunnitelma: mihin koulussa opitaan. Vastapaino, Tampere.

Garam, Irma & Ahola, Sakari (2001): *Suuntana tulevaisuus. Tutkimus varsinaissuomalaisien abiturienttien koulutustoitteista, -suunnitelmista sekä niiden taustalla olevista käsityksistä*. Länsi-Suomen lääninhallitus, Sivistysosasto, Turku.

Haapasaari, Huhtamäki & Mäkelä (2004) Eteispalvelut, pitkäkestoinen ohjaus ja lyhytkoulutukset hyvinä käytäntöinä. Teoksessa Mäkelä, Matti & Huhtamäki, Aija (toim.) Aboavita – Erään projektin anatomia. Aboavita projektin loppujulkaisu.

Hietalahti, Marjukka (1999) Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa ESR-projekti. Teoksessa Liimatainen-Lamberg, Anna-Ester (toim.) Syrjäytymisen ehkäisy – ohjaus- ja tukipalveluiden kehittäminen. Raportti IV, moniste 20/1999. Opetushallitus, Helsinki. 6–11.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1995) Teemahaastattelu. Yliopistopaino, Helsinki.

Houtsonen, Jarmo (2000): Identiteetin rakentuminen koulun symbolisessa järjestyksessä. Teoksessa Houtsonen, Jarmo; Kauppila, Juha ja Komonen, Katja: *Koulutus, elämäntietä ja identiteetti - Kasvatustieteellisiä avauksia suomalaisten oppimiseen*. Joensuun yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 3, Joensuu University Press.

Hotulainen, Risto & Lappalainen, Kristiina (2005) Nuoruusiän minäkäsityksen rakentuminen ja tukeminen siirryttäessä toisen asteen koulutukseen. Teoksessa Holopainen, Pirkko & Ojala, Terhi & Miettinen, Kaija & Orellana, Tarja (toim.) Siirtymät sujuviksi – ehyttä koulupolkua rakentamassa. Opetushallituksen moniste 6/2005.

Hämäläinen-Luukkainen, Jaana (2004) Nivelvaiheen nuoret ja yhteistyö. Opinto-ohjaajien ja laaja-alaisten erityisopettajien näkemyksiä peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa. Jyväskylän kaupungin opetusviraston julkaisusarja A 11:2004.

Jahnukainen, Markku (2000) Hyvä, paha opettaja, eli (post)modernin nuorisoin kouluttamisen ongelma erityiskasvatuksen valossa. Teoksessa Viitanen, Reijo (toim.) Nuorisokasvatus ammattina – interventioita osattoman nuoren arkeen. TUHTI 2000 verkkojulkaisu. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/jahnukainen.htm> Sivulla vierailtu 27.2.2007.

Jokiranta, Teija (1989): *Turkulaisten 7-24-vuotiaiden nuorten vapaa-ajan viettoa ja elämäntapoja*. Turun kaupungin nuorisolautakunnan julkaisu B: 2-1989. Kaupunginkanslian painatuskeskus, Turku.

Karjalainen, Merja & Kasurinen, Helena (2006) Johtopäätökset ja kehittämissuositukset. Teoksessa Karjalainen, Merja & Kasurinen, Helena (toim.) Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuslauseita 31.

Kasurinen, Helena (2006a) Ohjaus opintopolun nivelvaiheissa. Teoksessa Karjalainen, Merja & Kasurinen, Helena (toim.) Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuslauseita 31.

Kasurinen, Helena (2006b) Ohjauksen kehittämisen lähtökohdat. Teoksessa Karjalainen, Merja & Kasurinen, Helena (toim.) Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuslauseita 31.

KESU 2004. Koulutus ja tutkimus 2003–2008: kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisu 2004:6. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2006) Koulutusyhteiskunnan syrjäpoluilla. Vaskoolin tutkimushankkeen 1. osaraportti. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE, Turun yliopisto. http://www.soc.utu.fi/RUSE/PDF_tiedostot/Raportti1.pdf

Kivinen, Osmo; Ahola, Sakari; Hedman, Juha; Kaipainen, Päivi & Silvennoinen, Heikki (2004) Paikalliset ratkaisut globaaleihinkin ongelmiin. Suuntaviivoja Turun seudun koulutuspoliittisen ohjelman rakentamiseksi. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Turun yliopisto. http://www.soc.utu.fi/RUSE/PDF_tiedostot/Turkuverkkoon_2.pdf

Kosonen, Pekka A. (1984): *Ammattialan valinnan varmuus ja sosiaalinen rakenne. Ennakoivan ammatillisen sosialisoinnin tarkeastelua*. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia nro 51. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Helsinki.

Lasten ja nuorten hallitusohjelma (2006) Lapsiasiavaltuutetun, Nuorisosiain neuvottelukunnan sekä lapsi-, nuoriso-, liikunta- ja terveysjärjestöjen yhteinen hallitusohjelmaehdotus (23.10.2006) Nähtävissä Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssin sivuilla: http://www.alli.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=2757. Sivulla vierailtu 21.3.2007.

Launonen, Anna (2005) Ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen ehkäisy ja ammatilliseen koulutukseen aktivointi – rahalla vai rakkaudella? Päätyneiden tavoite 3 –ohjelman ESR-projektien 2000–2003 loppuraporttien ja laadullisten raporttien

analysointi ja projektien vaikuttavuuden selvittäminen. Opetushallituksen moniste 18/2005.

Lehtoranta, Pirjo (1997) Nuorten käyttämä ajattelu- ja toimintastrategia. Lehtoranta, Pirjon & Piri, Marjan Nuotti elämälle -projekti -artikkelin osa 1. Teoksessa Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku (toim.) Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Nuorisoasiainneuvottelukunta, Helsinki.

Lupa tiedon siirtoon perusasteelta toiselle asteelle -lomake www.turku.fi -> opetus ja koulutus -> perusopetus -> opetustoimenlomakkeet. Sivulla vierailtu 20.3.2007.

Mäkelä, Matti & Huhtamäki, Aija (toim.)(2004) Aboavita – Erään projektin anatomia. Aboavita projektin loppujulkaisu.

Niittymäki, Toni (2005) Selvitys vuonna 2005 perusopetuksen päättävistä oppilaista, jotka eivät hakeneet opiskelupaikkaa kevään toisen asteen yhteishaussa. Nuorten osallisuushanke 2003–2007. Opetushallitus, Helsinki.

Numminen, Ulla & Jankko, Tuire & Lyra-Katz, Anna & Nyholm, Nina & Siniharju, Marjatta & Svedlin, Renata (2002) Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Arviointi 8/2002. Opetushallitus, Helsinki.

Nurmi, J-E & Salmela-Aro, K. (1992) Epäonnistumisen psykologiaa. Katsaus ajattelu- ja toimintastrategioihin. Psykologia 1, 20–30.

Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio (2006) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:33.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus, Helsinki.

Pirttiniemi, Juhani (2000) Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 168.

Siurala, Lasse (1994): *Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1994:3, Helsinki.

Takala, Mikko (1992) ”Kouluallergia” – yksilön ja yhteiskunnan ongelma.

Toffert, Tarja & Kuusi, Katriina (2006) Depressiokoulu. Opi masennuksen ehkäisy- ja hoitotaitoja. Työkirja. Suomalainen selviytyjä -julkaisusarja. Mielenterveyden koulutuskeskuksen julkaisuja.

Tuohinen, Riitta & Vuorinen, Pentti (1987): *Nuoret työn yhteiskunnassa*. Visio, Otava, Helsinki.

Turkulainen 21.10.2006. Liian vähän oppilashuoltoa. Turussa muita vähemmän koulukuraattoreita ja -psykologeja. Tomi Kangasniemi.

Turtiainen, Jussi (2005) Masennus sosiaalisena kärsimyksenä vertaisfoorumi Tukiasemassa. Katsaus. Nuorisotutkimus 4/2005.

Vehviläinen, Jukka (1999): *Polun rakentajat. Nuorten sijoittuminen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään*. ESR -julkaisu 49/99. Oy Edita Ab, Helsinki.

Vehviläinen, Jukka (2003) Selvitys innopajojen toiminnasta. Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen. Tavoite 3-ohjelman ESR-projektien loppuraportti 2000–2003. Opetushallitus, Helsinki.

Poweraction-kortti: www.poweraction.net. Sivulla vierailtu 19.2.2007.

Liite 1.

PROJEKTITYÖNTEKIJÖIDEN HAASTATTELUT

TEEMARUNKO

KOHDERYHMÄ

Kohdejoukko ja sen laajuus

Miten nuoret on valittu toimenpiteiden kohteeksi

Millaisia ongelmia nuorilla on? (huono keskiarvo, keskittyminen, elämänhallinta, psyykkiset ongelmat, ongelmat kotona jne.)

Kuinka vakavina ohjaajat pitävät nuorten tilannetta? Tarvitsevatko nuoret vielä jatkotoimenpiteitä?

PROJEKTIN TOIMENPITEET

Miten nuoria pyritään auttamaan?

Minkälaisia ohjaustoimenpiteitä?

Keskitytäänkö enemmän ennalta ehkäisevään työhön vai jälkiohjaukseen?

TAVOITTEET

Miten niihin päästään?

Minkälaisia tuloksia on tähän mennessä ollut nähtävissä?

OHJAAJAN KOKEMUKSET

Miten nuoret reagoivat siihen, että heidän asioihinsa puututaan?

Kuinka tiivistä nuoren kanssa työskentely on? (kerta tapaaminen tai jatkuvampi ohjaussuhde)

Miten ohjaus on sujunut – kokemuksia

Mikä on toiminut hyvin ja mikä ei?

Mistä ongelmat mielestäsi yleensä johtuvat?

Olisiko koulun toimintatavoissa jotain parannettavaa?

NUORTEN ANTAMA PALAUTE

Minkälaista palautetta nuoret ovat antaneet?

Miten ohjausta voisi kehittää jatkossa?

Toimenpiteiden vakiinnuttaminen eli miten toimenpiteet saataisiin osaksi normaalia toimintaa projektin jälkeen?